— Каго любіш?

— Люблю Беларусь!

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

6 ВЕРАСНЯ 1996 г. № 36 (3860) Кошт 2 500 руб.

Ніл ГІЛЕВІЧ

ЖЫВІЦЕ ПРАЎДАЙ!

ЛІСТ-ЗВАРОТ ДА СТУДЭНЦКАЙ І ВУЧНЁЎСКАЙ МОЛАДЗІ БЕЛАРУСІ

Дарагія сябры!

Пачынаецца новы навучальны год, на працягу якога вам належыць коштам руплівай працы значна ўзбагаціць свае веды, пашырыць свой інтэлектуальны і духоўны кругагляд, умацаваць свае ідэйныя перакананні і маральныя прынцыпы. Вам належыць за гэты год яшчэ ў большай меры, чым вы ёсць сёння, стаць свядомымі грамадзянамі і патрыётамі сваёй Бацькаўшчыны -- суверэннай і незалежнай Беларусі. Існі гэтым шляхам чалавечага і грамадзянскага станаўлення вам будзе нялёгка, бо вас будуць на кожным кроку ўводзіць у зман і збіваць з абранага накірунку людзі, якія вельмі не хочуць, каб вы выраслі і выходзілі ў самастойнае жыццё верным сынамі і дочкамі сваёй Маці-Краіны. Людзі, якія, свядома ці несвядома, стаяць на пазіцыях нігілістычных і варожых да ідэі беларускага нацыянальнага адраджэння, якія зневажаюць і бэсцяць нашы нацыянальныя святыні, пагарджаюць нашым найкаштоўным скарбам — мовай, топчуць гістарычную памяць народа, яго шляхетныя, высакародныя традыцыі і звычаі. Людзі, якія адмаўляюць нам у праве мець сваё ўласнае духоўнае і культурнае аблічча.

Асабліва агрэсіўна настроены яны супраць адвечнай мовы зямлі, на якой мы жывём, — супраць нашай роднай беларускай мовы. У гэтых людзей вялізны вопыт палітычнай мімікрыі і хітравання, вытворчасці прыгожых і прывабных слоў, за якімі — зусім не прыгожыя і не прывабныя справы. І, аднак жа, яны баяцца праўды, калі яе гаварыць ім у вочы. Спытайце, напрыклад, у іх: чаму вы не хочаце, каб на Беларусі панавала мова гэтай зямлі — адна з прыгажэйшых, мілагучнейшых моў у свеце? — і ім няма чаго адказаць. Праўда, з тэлеэкрана і з трыбуны можна ад іх пачуць: ды мы не супраць, каб беларуская мова жыла, калі ласка — вывучайце, карыстайцеся ёю!.. Але гэта толькі на словах, а на справе яны робяць усё, каб наша мова перастала жыць, каб яна паступова сышла на звод і згінула.

Дарагія сябры! Не паддавайцеся сацыяльнай і палітычнай дэмагогіі тых, каго яшчэ вялікі Купала ахрысціў "ворагамі беларушчыны". Патрабуйце ў сваіх навучальных установах выканання Закона аб мовах і Канстытуцыі, паводле якой беларуская мова з'яўляецца ў нас дзяржаўнай. Патрабуйце аб'ектыўнага, праўдзівага асвятлення ў лекцыях і падручніках гісторыі беларускага народа і Беларусі. Патрабуйце паважлівых адносін да нашай духоўнай і матэрыяльнай культуры, да мастацкіх каштоўнасцяў народа. Рабіце гэта з поўным усведамленнем, што тым самым здзяйсняеце свой грамадзянскі абавязак, што права на гэта вам дадзена самім Усявышнім — як усюды на зямлі вашым равеснікам.

(Працяг на стар. 4)

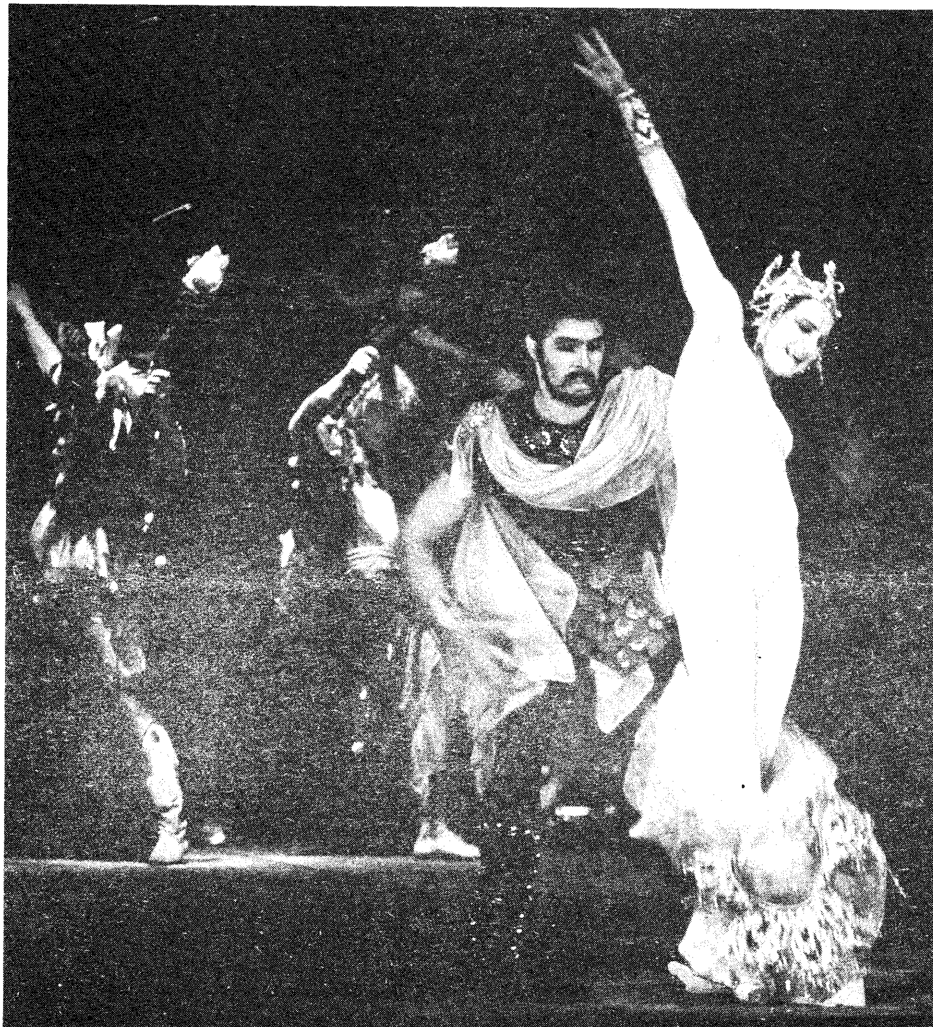

ШЧАСЛІВЫ ЛЁС ПАКУТНІЦЫ РАГНЕДЫ

6 ВЕРАСНЯ АДКРЫВАЕ СЕЗОН НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ТЭАТР БАЛЕТА БЕЛАРУСІ...

...І другі сезон запар першым спектаклем на афішы пазначаны "Страсці" ("Рагнеда"). Для чытача дасведчанага інфармацыя гэтая — вычарпальная. Бо ўжо больш чым год, як увайшоў у наш культурны досвед новы яскравы твор харэаграфічнага мастацтва. І ўжо год, як не гасне грамадская ўвага да яго, не аціхаюць размовы пра плён фенаменальнага таленту Валянціна Елізар'ева, ганараванага сёлета міжнародным прызам "Бенуа дэ ля данс" у намінацыі "лепшы харэограф". Як усцешна, што на сусветны харэаграфічны Алімп нашага знанага майстра прывяла менавіта беларуская гераіня — Рагнеда! Менавіта пастаноўка нацыянальнага балета "Страсці" ("Рагнеда") на музыку глыбокага і яскравага творцы — Андрэя Мдзівані атрымала найвышэйшую ацэнку міжнароднага журы...

Вобраз нашай гістарычнай святыні — Полацка, зганьбаванага і спаленага ўладарным варварам. Вобраз пяшчотнай, зняважанай і непакорлівай Рагнеды. Вобраз неадназначнай, багатай на крывавыя падзеі ды на чароўную рамантыку, гісторыі нашага краю, нашага люду, які пакутаваў і сталеў у скрутны, паміж паганствам ды хрысціянствам, час... Вобразы, вобразы... Выснуваюцца яны з адмысловай мовы — мовы танца, мовы пластыкі, мовы мізансцэн, мастацкага святла, рытму дэкарацый, жывога подыху аркестра. І — хору, які ў гэтым балеце робіцца важным чыннікам драматургіі.

Адмысловая вобразная мова харэаграфічнага спектакля ўражвае нас таму, што поруч з Валянцінам Елізар'евым ды Андрэем Мдзівані працавалі такія натхнёныя творцы, як дырыжор Генадзь Правátaраў, мастак Вячаслаў Окунеў, салісты балета Інеса Душкевіч, Кацярына Фадзеева, Веніямін Захараў, Уладзімір Даўгіх... І зусім заканамерна, што імёны ўсіх гэтых майстроў трапілі ў лік вылучаных сёлета на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Беларусі.

Сапраўднае мастацтва робіць па-свойму шчаслівым легендарны вобраз Рагнеды, які дасягнуў вышынь творчага адкрыцця і агульначалавечых абагульненняў.

С. Б.

На здымку: В. Захараў (Уладзімір) і І. Душкевіч (Рагнеда) у спектаклі "Страсці"

Фота Віт. АМІНАВА

ЛіМ КОЛА ДЗЁН

Узбекістан 1 верасня шырока адсвяткаваў 5-годдзе сваёй незалежнасці, Украіна ўвяла сваю валюту — грыўну... Толькі дзве падзеі з безлічы тых, што адбыліся на мінулым тыдні. Але як бляклая і непрыстойна выглядае дзяржава Беларусь на іх фоне. Мы памятаем, як хацела сёлета замаўчаць свята незалежнасці Беларусі "прэзідэнцкая раць", мы ведаем, як хочацца й перанесці Дзень незалежнасці на 3 ліпеня — больш здзек і абсурд проста і прыдумаць цяжка, мы не забыліся, што надрукаваная беларуская валюта пыліцца недзе на складах і разумеем, што да яе ўвядзення ў сённяшніх эканамічных умовах гэтак жа далёка, як прапанаванаму прэзідэнтам праекту Канстытуцыі да Канстытуцыі ЗША ці той жа Францыі. Дзяржавы свету, у тым ліку і блізкія, не стаяць на месцы, яны развіваюцца, паступальна рухаюцца наперад, а нашая... Прыкра ўсведамляць усё гэта, асабліва разумеючы, што дзяржавай Беларусь кіруе "трыяда", звязаная "кругавой парукай" (характарыстыка палітолага А. Майсені, "Народная воля", N 78), якая, гуляючы на менталітэце і слабасцях народа, праводзіць у жыццё сваё танненькія, калі не сказаць горш, мэты. Ці не ў сувязі з гэтым прыгадваецца і яшчэ адна падзея мінулага тыдня: суд над былымі дыктатарамі Паўднёвай Карэі Чон Ду Хванам і Ро Дэ У...

ШАНТАЖ ТЫДНЯ

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Сямён Шарэцкі атрымаў ліст. З Амерыкі. У лісце падрабязна расказваецца пра дамоўленасці, якія С. Шарэцкі быццам бы "дасягнуў" з нейкім грамадзянінам ЗША Дж.Б.Мэцью ў час двухтыднёвага візіту ў ЗША. Што за дамоўленасці — зразумела: антыпрэзідэнцкая кампанія ў верасні... У гэтага ліста дужа знаёмы "почырк". Настолькі знаёмы, што ён, гэты "почырк", пачынае ўжо прыядацца: колькі можна карыстацца адным і тым жа прапагандысцкім ходам, незалежна ад таго, "артыкул" гэта, "радыёперахват", ці вось гэткі "ліст".

СКАНДАЛ ТЫДНЯ

Спачатку "Народная газета" (29 жніўня г.г.) надрукавала зварот групы дэпутатаў парламента ў падтрымку прэзідэнцкага рэферэндуму. Дзіўна было бачыць пад ім подпісы некаторых вядомых палітыкаў і асабліва — В. Кебіча. Потым, у першы ж дзень працы сесіі, высветлілася, што нехалькі дэпутатаў не толькі не падпісвалі зварот, але і не давалі сваёй згоды на гэта. Дэпутат Кебіч падпісаў зварот, але з агаворкамі. Увогуле ж, з 68 падпісантаў толькі 52 уласна і падпісалі ліст, астатнія быццам бы "далі вусную згоду" на гэта. Пагоня за колькасцю, за наборам адной трэці, якая можа блакаваць любое сур'ёзнае рашэнне парламента, і прывяла да скандалу. "Каманда" перастаралася.

ПРАЖЭКТ ТЫДНЯ

Вось і пазнаёміліся мы з прэзідэнцкім праектам Канстытуцыі Беларусі. Прычым пазнаёміліся выключна па-руску — нават у "Звяздзе", упершыню з 20-х гадоў, некалькі палос былі аддадзены рускамоўнаму тэксту. Гэта нонсенс, гэта вельмі кепскі знак, але гэта і паказчык стаўлення прэзідэнцкай каманды да беларускага слова. Нават бальшавікі сабе такога не дазвалялі ў шматнацыянальнай дзяржаве з адзінай міжнацыянальнай мовай зносін. Мы ж зараз жывём у мананацыянальнай дзяржаве, з монапрэзідэнтам і, адпаведна, з — монамовай... Каб прааналізаваць сам тэкст Канстытуцыі, юрыстам і палітолагам шмат часу не спатрэбілася. Прысуд аднаназначны: прэзідэнт хоча збудаваць сабе падмурак для бязмежнай і бясконцай улады... Кебіч пісаў Канстытуцыю "пад сябе", а напісаў для Лукашэнкі. Каму піша Канстытуцыю А. Лукашэнка?

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Я хацеў бы звярнуцца і да дэпутатаў (прычым і да тых, хто падпісаў зварот, і да тых, хто не падпісаў яго), і да ўсіх рабочых, сялян, інтэлігенцыі: удумліва прачытайце тэкст Канстытуцыі, прапанаванай прэзідэнтам, і паспрабуйце ўявіць сабе якое грамадства будзе ў Беларусі, калі гэта Канстытуцыя будзе прынята на рэферэндуме і стане ажыццяўляцца, і што тады чакае наш народ, з якім так хочуць параіцца наконт новай Канстытуцыі. У свеце ўжо былі прыклады такога грамадства, калі ўлада была ў аднаго чалавека. Дарэчы, такім чалавекам можа быць і чалавек хворы, псіхічна неўраўнаважаны, тым больш што ў законе аб Прэзідэнце нічога не гаворыцца аб тым, што кандыдат у прэзідэнты павінен даць даведку аб стане свайго здароўя... Я думаю, што нават абмежаваныя ў палітыцы людзі, калі пазнаёмяцца з прапануемымі прэзідэнтам змяненнямі і дапаўненнямі, — і ў тых не будзе ніякага сумнення, што прапануемая прэзідэнтам Канстытуцыя, калі яна будзе прынята, установіць дыктатуру адной асобы..."

(З выступлення Старшыні ВС С. Шарэцкага на адкрыцці другой сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі 2 верасня г.г.)

СПРОБА ТЫДНЯ

Думка пра імпічмент прэзідэнта даўно спее ў беларускім грамадстве. Але, бадай, толькі на мінулым тыдні вылілася яна ў канкрэтную справу: дэпутаты парламента пачалі збор неабходных 70 подпісаў для разгляду гэтага пытання на чарговай сесіі. У ідэі імпічменту шмат скептыкаў, аднак любое дзеянне лепш за бяздзеянне...

ЦЭНЗУРА ТЫДНЯ

З першага верасня на хвалях FM перастала працаваць адзіная беларускамоўная недзяржаўная радыёстанцыя "Радыё 101,2", адна з самых папулярных у беларускай сталіцы. Міністэрства сувязі РБ забараніла дзейнасць радыёстанцыі з-за тэхнічных перашкод, што нібыта стварала яна ў эфіры... Журналісты "Радыё 101,2" бачаць за гэтым зусім іншыя прычыны: спробу напярэдадні рэферндуму "абмежаваць інфармацыйную прастору краіны". Ускоснае пацвярджэнне гэтаму дае той факт, што ў гэты ж час накладзены арышт на разліковыя рахункі некалькіх вядучых незалежных газет, а таксама адхілены ад эфіру журналісты другой праграмы беларускага радыё, што практыкавалася і летась якраз напярэдадні рэферэндуму.

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

Колькасць беспрацоўных на Беларусі няўхільна расце. На 1 жніўня г.г. іх зарэгістравана 180 тысяч. Каб улічыць і гэтак званае "скрытае" беспрацоўе, лічбу гэтую трэба як мінімум памножыць на тры. Прычым атрымаць працу амаль няма шанцаў: у Гомельскай вобласці на адну вакансію прэтэндуюць 12 беспрацоўных, у Гродзенскай — 16. Беспрацоўныя былі і будуць заўсёды. Былі яны нават у СССР. Проста, калі колькасць іх дасягала крытычнай шкалы — нешта прыдумвалася, каб заняць "лішнія рукі". У Сталіна дзеля гэтага быў ГУЛАГ, у Хрушчова — Цаліна, у Брэжнева — БАМ. Што прыдумае сп. Лукашэнка, калі канчаткова стануць "гіганты індустрыі"?

НАМЕР ТЫДНЯ

8 верасня — Дзень беларускай вайсковай славы, які неафіцыйна святкуецца вось ужо некалькі гадоў запар. Будзе адзначацца ён і сёлета. Мінгарвыканкам дазволіў аргкамітэту правесці 8 верасня мітынг і святочны канцэрт на плошчы Парыжскай Камуны (ля опернага тэатра). Аргкамітэт мяркуе, што на мітынг прыйдзе каля 30 тысяч чалавек. Трэба схадзіць і пабачыць: ці праўда?

Падзея

У ГІСТАРЫЧНАЙ СТАЛІЦЫ

І верасня наша краіна адсвяткавала Дзень беларускага пісьменства і друку, а месцам святкавання быў абраны старажытны Навагрудак — Навагрудак, гістарычная сталіца Беларусі. Нагадаем, што мінулыя разы цэнтры святкавання беларускага пісьменства і друку былі ў Полацку і Тураве.

Да першай нядзелі верасня было прымеркавана і адкрыццё ў вёсцы Лаўрышава помніка святому прападобнаму Елісею Лаўрышаўскаму, у міры — вялікаму князю Войшалку. Гэта ён заснаваў тут першы праваслаўны кляштар, напісаў знакамітае Лаўрышаўскае евангелле. Асвечаны помнік быў жыватворным агнём, які штогод спасылаецца ў ноч Уваскрасення на Гроб Гасподні. Даставіла гэты агонь з Ерусаліма на Навагрудчыну навукова-творчая экспедыцыя "Дарога да святынь". Тым жа часам у гарадскім пасёлку Любча зладзілася "Свята друкара".

Навагрудак наведалі самыя высокія госці — мітрапаліт Філарэт, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі, які і адкрыў свята, Старшыня Вярхоўнага Савета краіны Сямён Шарэцкі, старшыня Дзяржкамдруку Рэспублікі Беларусь Уладзімір Бельскі, паслы Украіны і Літвы, многія іншыя. У свяце бралі ўдзел беларускія пісьменнікі Васіль Зуёнак, Вольга Іпатава, Уладзімір Някляеў, Леанід Дранько-Майсюк, Міхась Скобла, Уладзімір Карызна, Уладзімір Конан. Гледачы змаглі палюбавацца на касцюміраваныя прадстаўленні, шматлікія нумары мастацкай самадзейнасці. Для дзяцей было арганізавана свята дзіцячай кнігі "Дзень ведаў".

Вечарам на Замкавай гары адбыўся гала-канцэрт майстроў мастацтва рэспублікі. Перад гледачамі выступілі салісты Дзяржаўнага аркестра Рэспублікі Беларусь пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга і рок-гурт "Палац".

Наступным цэнтрам святкавання Дня беларускага пісьменства і друку будзе Нясвіж. Хочацца верыць, што да гэтага наступнага свята і беларускае пісьменства, і асабліва беларускі друк не застануцца без падтрымкі і спрыяння ўладаў, прадстаўнікі якіх сказалі на свяце столькі добрых слоў у адрас нацыянальнай культуры.

Н. К.

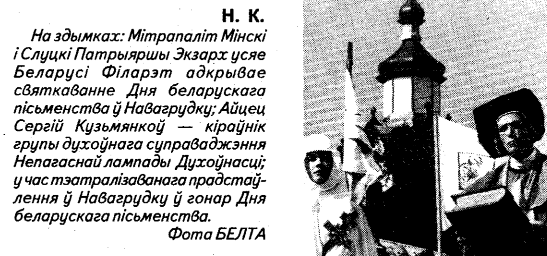

На здымках: Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі Філарэт адкрывае святкаванне Дня беларускага пісьменства ў Навагрудку; Айцец Сергій Кузьмянкоў — кіраўнік групы духоўнага суправаджэння Непагаснай лампады Духоўнасці; у час тэатралізаванага прадстаўлення ў Навагрудку ў гонар Дня беларускага пісьменства.

Фота БЕЛТА

З нагоды

ПАРЛАМЕНТУ ПАДТРЫМКА НЕПАТРЭБНА

Заява партый "круглага стала" аб магчымасці імпічменту прэзідэнта Лукашэнкі, калі ён не вернецца ў "прававое поле", спарадзіла ў грамадстве надзею, што нарэшце знайшоўся "прыём" на прэзідэнцкі "лом", але... Але ўжо першая сумесная акцыя падпісантаў выклікае сумненне адносна таго, ці збіраюцца яны ісці далей папяровых пагроз. Я маю на ўвазе сустрэчу выбаршчыкаў з дэпутатамі ВС, якая адбылася 2 верасня. Напачатку замовілі месцам сустрэчы плошчу Незалежнасці, але пасля таго, як гарадскія ўлады гэтага не дазволілі, згадзіліся на іншую пляцоўку — плошчу перад Палацам культуры чыгуначнікаў. Наколькі я разумею, вышэйшая ўлада ў нашай краіне — Вярхоўны Савет, а значыць гарадскія ўлады не маюць права ўказваць дэпутатам ВС, дзе і калі ім сустракацца са сваімі выбаршчыкамі. Прызнаўшы рацыю за гарадскімі ўладамі, зрабіўшы ўступку ў такой, нібыта, "дробязі", дэпутаты парламента прынізілі свой уласны статус. Калі яны пасуюць перад мэрам Мінска, дык як жа яны збіраюцца гаварыць са спадаром Лукашэнкам? Як яны збіраюцца абвяшчаць яму імпічмент? Калі акцыя ў абарону Канстытуцыі і ў падтрымку парламента ладзіцца не каля будынка парламента, а недзе блізка да гарадской ускраіны — гэта абсурд. Атрымліваецца, што Вярхоўны Савет, перад якім закрыты дзверы радыё і тэлебачання, пазбаўлены сваёй газеты, не мае патрэбы і ў грамадскай падтрымцы.

На сустрэчы з дэпутатамі не было камуністаў; прынамсі, не было каля мікрафона. Не надта рваліся ў бой аграрыі... Акцыя, як і ўсе папярэднія такога ж кшталту, была выразна БНФаўскай. Я разумею камуністаў: яны разрываюцца паміж артадаксальным бальшавізмам, уласцівым іхняму электарату, і неабходнасцю мадэрнізаваць свае лозунгі, каб яны болей адпавядалі сённяшнім патрэбам грамадства, былі зразумелыя і блізкія моладзі — інакш партыя не мае перспектывы. Дастаткова было лідэру партыі камуністаў, блізкаму да інтэлектуалаў, Васілю Новікаву зрабіць крок насустрач дэмакратам, як гэтую акалічнасць скарыстаў вулічны артадокс Віктар Чыкін, каб узняць уласны рэйтынг і паставіць пытанне аб пазачарговым пленуме партыі, каб разабрацца з "адступнікамі". Цяпер В. Новікаў будзе больш асцярожны. Мо таму і не прагучала ягонай прамовы на сустрэчы выбаршчыкаў з дэпутатамі. Адсутнасць жа аграрыяў у апазіцыі — перадумова чарговай "перамогі" сп. Лукашэнкі.

Людзям нецікава быць статыстамі ў чужых п'есах. Між тым, тыя, хто ўсё ж сабраўся 2 верасня ля Палаца культуры чыгуначнікаў, не маглі не адчуць, што іх ашукалі. Яны былі гатовыя падтрымаць, абараніць парламент — ім жа прапанавалі звычайную "тусоўку". Я не ўпэўнены, што людзі прыйдуць у наступны раз, калі іх пакліча Вярхоўны Савет.

Кепска, калі прэзідэнт парушае Канстытуцыю, але не лепш і тое, што няма ў Беларусі парламента, надзеленага палітычнай воляй; парламента, які варта было б у крытычны момант акружыць жывым кальцом, як гэта было ў Вільні ў студзені 1991 года альбо ў Маскве ў час жнівеньскага путчу.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

БАГДАНОВІЧЫ Ў ЯРАСЛАЎЛІ

У свой час Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь разам з мінскім клубам "Спадчына" звярнулася да мэра Яраслаўля з просьбай устанавіць у іх горадзе помнік бацьку Максіма Багдановіча Адаму Ягоравічу. І вось нядаўна мэрыя Яраслаўля дала дазвол на гэтую справу. Помнік ужо адліты ў бронзе Алегам Багдановічам. Аўтар скульптуры—Уладзімір Лятун. Архітэктурную прывязку да горада робіць наш зямляк Уладзімір Ждан, які з'яўляецца начальнікам упраўлення архітэктуры і будаўніцтва Яраслаўскай вобласці. Помнік мяркуецца паставіць да 5-годдзя стварэння ў Яраслаўлі музея М. Багдановіча (снежань 1996 г.) ці да 135-годдзя Адама Багдановіча (25 сакавіка 1997г.). Разам з адкрыццём помніка рыхтуецца выстава твораў беларускіх мастакоў прысвечаная Багдановічам — бацьку і сыну.

Пры музеі М. Багдановіча створана беларуска-расійскае таварыства, якое пастаянна наладжвае вечарыны, прысвечаныя творчасці і жыццю паэта. Цяпер пры музеі і таварыстве закладваецца беларуская бібліятэка. Усе, хто жадае дапамагчы ў фарміраванні бібліятэкі, могуць па гэтым пытанні звяртацца да старшыні клуба "Спадчына" па тэл.: 235-66-08.

Парламент

ГУЛЬНЯ Ў АДНЫ ВАРОТЫ?

Я невялікі аматар футбола, але, прызнаюся, цяперашняе процістаянне прэзідэнцкай і заканадаўчай улад у краіне мне нечым нагадвае гэтую папулярную гульню. Прынамсі, у тым яе варыянце, калі яна ідзе, як кажуць, у адны вароты. Пакуль слабасыграная парламенцкая каманда мітусіцца на полі, агалошваючы паветра ляянкай і ўзаемнымі папрокамі, у яе вароты адзін за адным улятаюць "безответные" галы. І хоць многія з іх забіты насуперак існуючым правілам, трыбуны ў захапленні, бо часцей у нашым жыцці падтрымліваюць нахабных і моцных.

Звычайна ў такой сітуацыі капітан, сабраўшы каманду, што церпіць паразу, робіць разбор гульні, нацьваючы гульцоў на слабыя месцы праціўніка. Нешта накшталт гэтага адбылося 2-га верасня, калі "капітан" парламенцкай каманды Сямён Георгіевіч Шарэцкі, адкрываючы другую сесію Вярхоўнага Савета 13-га склікання, паспрабаваў зарыентаваць дэпутатаў на першачарговыя дзеянні. Як і можна было чакаць, яго прамова была прысвечана падзеі, што з неадольнасцю навалы насоўваецца на краіну ў сёлетнюю восень, — ініцыяванаму прэзідэнтам краіны А. Лукашэнкам рэферэндуму з яго галоўным лёсавызначальным пытаннем аб новай рэдакцыі Канстытуцыі.

Скажам адразу, выступ Старшыні Вярхоўнага Савета, хоць і пазбаўлены прамоўніцкага красамоўства (тут роўных Аляксандру Рыгоравічу Лукашэнку, бадай, не знойдзеш), прагучаў, як "штармавое папярэджанне нумар адзін". Прыняцце фактычна новай Канстытуцыі, падкрэсліў прамоўца, азначае карэнныя змены ў дзяржаўным ладзе краіны, ліквідацыю ў існуючым сёння выглядзе многіх дзяржаўных інстытутаў — ад Вярхоўнага Савета і іншых выбарчых структур да суда, пракуратуры, органаў кантролю і г.д. Але галоўнае, на што скіраваны, на думку выступоўцы, гэтыя змены — даць абсалютную, некантралюемую ўладу прэзідэнту.

"З гэтай высокай трыбуны, — сказаў спікер, — я хацеў бы звярнуцца і да дэпутатаў, і да ўсіх рабочых, сялян, інтэлігенцыі: удумліва прачытайце тэкст Канстытуцыі, прапанаваны прэзідэнтам, і паспрабуйце ўявіць сабе, якое грамадства будзе ў Беларусі, калі гэта Канстытуцыя будзе прынята на рэферэндуме і стане ажыццяўляцца і што тады чакае наш народ..." С. Шарэцкі прапанаваў праз колькі дзён зрабіць перапынак у рабоце сесіі, каб дэпутаты маглі пабыць у сваіх акругах, сустрэцца з выбаршчыкамі, дапамагчы ім разабрацца ў сапраўдных мэтах рэфэрэндуму, адкрыць людзям вочы на тое, што можа стацца з краінай, калі тут будзе ўстаноўлена дыктатура адной асобы.

Здавалася, прамова спікера павінна была "ўзяць за жывое" дэпутатаў. Ды, як кажуць, з вялікага грому — малы дождж. Амаль адразу парламентарыі прыступілі да ўдакладнення пытанняў парадку дня сесіі. Руцінны працэс. І толькі аднойчы тэмпература ў Авальнай зале крыху падскочыла. Гэта прыпала на выступленне лідэра парламенцкай фракцыі камуністаў С. Калякіна, які прапанаваў уключыць у парадак дня сесіі пытанні аб скасаванні прынятых ВС у свой час законаў аб дэпартызацыі органаў улады, прадпрыемстваў і ўстаноў і нацыяналізацыі маёмасці КПБ, а таксама пастановы, паводле якой было забаронена ўжываць у назвах палітычных партый і грамадскіх рухаў назву дзяржавы.

Першыя дзве прапановы фракцыі большасцю галасоў былі адхілены. Можна па-рознаму тлумачыць гэты, не да часу праяўлены, імпэт камуністаў да аднаўлення "справядлівасці. Мне ж падаецца, што ўсё гэта тлумачыцца адным — фракцыя камуністаў, якая, аддадзім ёй належнае, апошнім часам нямала зрабіла, каб адстаяць гонар і незалежнасць Вярхоўнага Савета, чым скіравала на сябе агонь крытыкі многіх папрэзідэнцку настроеных членаў ПКБ, вырашыла сябе такім спосабам рэабілітаваць у іх вачах, засведчыўшы адданасць партыйным інтарэсам.

Варта расказаць і пра скандал, што раптам успыхнуў у Авальнай зале. Пачаўся ён з выступлення ад мікрафона дэпутата В. Мініча, які заявіў, што з абурэннем успрыняў з'яўленне свайго прозвішча сярод падпісантаў змешчанага ў "Народнай газеце" 31 жніўня "Звароту дэпутатаў Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь да выбаршчыкаў і народа Беларусі", дзе выказваецца поўная падтрымка палітыкі прэзідэнта краіны і ініцыяванага ім рэферэндуму. Па словах сп. Мініча, тэксту звароту ён у вочы не бачыў, прынцыпова з ім не згодны і патрабуе ад галоўнага рэдактара газеты Л. Юнчыка ("Я прызнаю галоўным рэдактарам "Народнай газеты" толькі чалавека, прызначанага на гэтую пасаду Вярхоўным Саветам", — падкрэсліў ён) абвяржэння.

Следам за ім з аналагічнай заявай выступіў яшчэ адзін "падпісант" — дэпутат А. Ляшчынскі, якога таксама "ажанілі" без яго згоды. Ліпавым аказаўся і подпіс пад зваротам дэпутата В. Бусько. Са свайго старшынёўскага крэсла падаў рэпліку і С. Шарэцкі, паведаміўшы, што яму тэлефанаваў дэпутат В. Кебіч, які таксама быў абураны, убачыўшы свой подпіс пад згаданым дакументам.

Усё гэта дало падставы старшыні парламенцкай фракцыі камуністаў С. Калякіну ўнесці прапанову заняцца праверкай усіх гэтых фактаў камісіі па рэгламенце і дэпутацкай этыцы ВС. Прапанова гэта была прынята і назаўтра, 3-га верасня, парламент прысвяціў гэтаму пытанню значны кавалак пленарнага пасяджэння.

З даклада старшыні камісіі А. Красуцкага паўставала досыць заблытаная гісторыя з'яўлення звароту і збору подпісаў пад ім. Аказалася, што на арыгінале гэтага дакумента, адасланага ў рэдакцыю "Народнай газеты", наогул адсутнічаюць подпісы 16 дэпутатаў, прозвішчы якіх у газеце надрукаваны. Праўда, як вынікала з праверкі, пра згоду 10 дэпутатаў падпісаць "Зварот" кіраўніку ініцыятыўнай групы па яго арганізацыі У. Канаплёву нібыта тэлеграфавалі кіраўнікі Брэсцкага і Віцебскага аблвыканкамаў.

Як здабывалася на месцах згода тых "дзесяці" падпісаць зварот, можна толькі здагадвацца (паводле рэплікі аднаго з парламентарыяў, пад згаданым дакументам стаіць і прозвішча дэпутата, які зараз у цяжкім стане ляжыць у рэанімацыі).

Ну, а астатнія падпісанты? Яны рэальна існуюць. Паўтараецца даўняе, напаўзабытае: "Доктара Жывага" Пастэрнака не чыталі, але не адабраем"? Цяпер жа: "Канстытуцыю Лукашэнкі не чыталі (тэкст яе з'явіўся ў тым жа нумары "Народнай газеты", што і згаданы Зварот), але адабраем".

Застаецца толькі ўсклікнуць услед за класікам, "О времена, а нравы!"

І яшчэ адна навіна. Некалькі дзесяткаў дэпутатаў 4-га верасня былі запрошаны прэзідэнтам на гаворку. Спікера парламента С. Шарэцкага сярод іх не было...

М. ЗАМСКІ

Варункі

НАША ЭМІГРАЦЫЯ

Вось і зноў у нас з'явілася палітычная эміграцыя. Хоць тут мы ўжо аказаліся першымі з усяго СНД. І калі хада жыцця будзе ісці ў тым самым накірунку, як і зараз, дык, пэўна, што гэта паляцелі з Беларусі яшчэ толькі першыя ластаўкі. А колькі іх ужо было! Як пачынала прыпякаць на Радзіме, беларусы рассейваліся па ўсім свеце, і як выяўлялася пазней — былі далёка не апошнімі недарэкамі. У нас чамусьці заўсёды выпіхвалі лепшых.

Эміграцыйны набытак беларусаў немалы. Так, згадваю свайго аднафамільца, а, верагодна, і сваяка, Аляксандра Бяляцкага, які пасля чарговага паўстання апынуўся ў Амерыцы і стаў, як скрозь пісалі пра яго энцыклапеды, "асабістым сябрам прэзідэнта" Аўрама Лінкальна. Калі пачалася вайна з Поўднем, ён загінуў у першым жа баі, атрымаўшы кулю ў лоб.

Той-сёй з беларусаў нават сам станавіўся прэзідэнтам, як М. Судзілоўскі, ці нацыянальным героем іншых краін, як І. Дамейка ў Чылі.

З беларускай эміграцыі ў людзі выбіваліся таксама іхнія нашчадкі. Тут мы можам прыгадаць на чвэрць беларуса, прэзідэнта Грэцыі Папандрэу. Мяне асабіста заўсёды грэла сэрца імя найвялікшага хакеіста стагоддзя Грэцкага, які сам шчыра гаворыць пра сваё беларускія карані, і заўсёды цікавіла паходжанне славутага амерыканскага кінарэжысёра Пітэра Багдановіча...

У гісторыі беларускай літаратуры эмігранты-пісьменнікі таксама займаюць вельмі адметнае месца. Менавіта яны, выкінутыя віхураю апошняй вайны за межы Бацькаўшчыны, непадуладныя сталінскаму гіпнозу, працягвалі і развівалі традыцыі праўдзівай беларускай літаратуры. Парадокс: у другой палове 40-х і ў 50-х гадах кветкі прыгожага беларускага пісьменства квітнелі ў Амерыцы, Аўстраліі і Нямеччыне. А тут, пад Саветамі, аж да XX-га з'езда адно дрынчэлі бляшаныя надмагільныя вянкі.

Зараз, калі разглядаеш вершаваныя зборнічкі, прозу, крытыку, якая павыходзіла т а м, дык разумееш, што нават пісьменнікі меншага спамеру т а м здолелі раскрыцца напоўніцу. Яны самарэалізаваліся як творцы. Эміграцыя выратавала іх не толькі фізічна, яны выратавалі іхнія душы. А гэта для чалавека, як для боскага стварэння, хіба што самае істотнае.

Весь жа, зноў надыходзяць суровыя часы. Я ўпэўнены, што раней ці пазней прэзідэнт захоча і ў культуры "навесці парадак", так, напрыклад, як з банкамі. І шмат перад кім тады паўстане пытанне — прыстасоўвацца, угінаць галаву, ці спрабаваць не паддавацца, тут, пакуль гэта магчыма, заступацца за культуру, за мову. А вось калі пачнуць саджаць і знішчаць — з'ехаць і працягваць бараніць святыні, свой народ, уласную годнасць на эміграцыі.

Да чаго даводзіць свядомы канфармізм — паказваюць вынікі гаспадарання Саветаў на Беларусі. Інтэлігенцыя, нягледзячы на ўсе "але...", нацыю праспала. Яна, за невялікім выняткам, амаль што і не спрабавала ўпірацца. Але зараз іншыя часы, іншыя пакаленні, іншыя людзі. Мяркую, цяжка будзе зноў загнаць усіх у агульны хлеў.

Алесь БЯЛЯЦКІ

Адгалоскі

"МЫ ЗРОБІМ ІНАКШ..."

"Забраць уладу ў тых, хто не ўмее ёй карыстацца" — інтэрв'ю з такой назвай з'явілася ў нашым тыднёвіку шэсць гадоў таму. Калі зараз хтонебудзь з палітыкаў прамовіць такія ж неасцярожныя словы, у лепшым выпадку яго назавуць "ожившим от безделья политиканом", у горшым — ён будзе вымушаны шукаць прытулку за мяжой. А калі гэтак асмеліцца сказаць не проста палітык, а яшчэ і дэпутат парламента, яму патлумачаць, што "отрешат от власти раньше, чем он об этом думает".

Але тады, у ліпені 1990 г., нягледзячы на існаванне СССР і КПСС, было, відаць, лягчэй. Згаданае вышэй інтэрв'ю даў "ЛіМу" народны дэпутат БССР па Шклоўскай выбарчай акрузе N 310 Аляксандр Лукашэнка.

Аляксандра Рыгоравіча ўзору 1990 г. можна цытаваць і цытаваць. І параўноўваць з цяперашнім. Ды супастаўляць ягоныя выказванні з сённяшнім днём: "На жаль, дзеля добрага мліва нам не стае не толькі прафесіяналізму, але і культуры, не стае выхаванасці і інтэлігентнасці, узаемнай павагі і ўвагі"; "...цяпер мы жадаем прымусіць працаваць толькі народ, а самі пры гэтым хочам кіраваць, і прытым — кепска кіраваць! Толькі думаць, і прытым — кепска думаць!"; "Баюся, нам яшчэ доўгі час будзе перашкаджаць кансерватызм мыслення, звычныя стэрэатыпы звычнай адміністрацыйна-каманднай сістэмы". А вось яшчэ пра сістэму і партыю: "Прафесія сакратара райкома — самая горшая з прафесій. Вельмі рэдка партыйная сістэма зберагае прафесіяналаў. Яна іх дыскваліфікуе. Я сам быў сакратарам парткома, на шчасце, у калгасе. Працаваў на месцы, як кажуць. Гэта мяне выратавала. А каб я ў апараце сядзеў? Сістэма не церпіць творчага падыходу. У ёй працуюць салдаты, салдаты партыі. Мне здаецца, што прафесіянал-партработнік — самы горшы прафесіянал, асабліва калі ён доўга праседзеў у крэсле"; "Я рады, што застаўся Гарбачоў" (на XXVIII з'ездзе КПСС, які праходзіў у Маскве ў 1990 г. — **А. Ш.**). Ён патрэбен сёння, а можа, спатрэбіцца яшчэ доўга. Змены ў партыі наўрад ці адбудуцца. А партыю трэба ратаваць. Я камуніст, і выходзіць з яе не збіраюся".

Шэсць гадоў таму цяперашні прэзідэнт меўся даволі рашуча рэфармаваць эканоміку, і ў прыватнасці, аграрны сектар: "...мой радыкалізм, асабліва ў гэтай сферы, аграрнай, не знаходзіць падтрымкі"; "Я ведаю, што няма ў нас іншага шляху, іншай магчымасці падняць сельскую гаспадарку, як змена форм уласнасці, шырокі іх дыяпазон, аж да прыватнай. Гуляючы ж у папулізм, не ідучы на нетрадыцыйныя, на непапулярныя захады, мы толькі пагаршаем сітуацыю".

Ці, калі ласка, колькі цікавых думак сп. Лукашэнкі пра вёску, ад якой, як вядома, наш прэзідэнт чакае заўсёднага разумення й падтрымкі: "Вёска — гэта правінцыя, і мала таго, правінцыя, на жаль, кансерватыўная"; "Калі глядзеў першы дзень работы (XXVIII з'езда КПСС. — **А.Ш.**), стала сумна. Выступленні гучалі ў лепшых традыцыях застойных часін. Нехта з нашых, вясковых, кідае ў залу: "На вёсцы чытаюць газеты!" — апладысменты. Так, на вёсцы газеты чытаюць, але не ўсе. У вёсцы сёння больш п'юць і менш за ўсё цікавяцца палітыкай. Ці яшчэ: "Адзін селянін корміць семнаццаць чалавек тых, якія стаяць са сцягамі на плошчы". Гэта ж увогуле абсурд! Ці можна на такім высокім узроўні крычаць гэткае, ды яшчэ пад апладысменты?!"

Ужо ў 1990г. сп. Лукашэнка вырашыў, да чаго ён імкнецца. І, не забываючы штораз нагадваць пра клопат аб народзе, свядома ішоў да сваёй мэты: "Мне трыццаць пяць гадоў, я ўжо даўно вызначыў сваё месца!"; "Вельмі хачу, каб палітычная барацьба не адбівалася на працоўным людзе. Адна з прыкмет рэвалюцыйнай сітуацыі — абвастрэнне вышэй звычайнага галечы і бедстваў народных мас. Але ці можам мы на такое пайсці? Не, зробім інакш. Мы павінны забраць і забяром уладу ў тых, хто не ўмее ёй карыстацца. Не сёння, дык заўтра, але забяром". І з гэтымі словамі Аляксандра Рыгоравіча нельга не пагадзіцца нам сённяшнім.

Аляксей ШЭІН

Надзённае

Мікола ЛЯШЧУН

АДНАДУМЦАМ

Наш час пакуль што не настаў.
І, калі хопіць моцы й волі,
Спадзе нам светлы знак Хрыста,
Што дасць душы крыху спатолі.

Адтуль, з сівых глыбінь вякоў
Прарос наш праканеты колас.
Наш час пакуль не надышоў,
Не ўсе пакуль пачулі голас.

Патрэбна болей дух будзіць,
Хоць шлях у заўтра і не блізкі.
Каб зваца вольнымі людзьмі
Карцела з матчынай калыскі.

•

Паспеў чаканы ўрэшце час,
Нібы гаротны жытні колас.
І смела можа кожны з нас
Пра мовы лёс
сказаць уголас.

Што з ёю, роднаю, было,
Хай знаюць праўду дзеці, ўнукі.
Пакуль праменіцца святло,
Згадаем здзекі і прынукі.

Народ патрэбна ратаваць
І не даваць нявецам спуску.
Куды цяжэй — не бедаваць,
А размаўляць па-беларуску.

м. Лагойск

ЛіМ ЧАСАПІС

ДРУКУЕ "БЕЛАРУСКАЯ КАПЭЛА"

Рэлігійная музыка на Беларусі

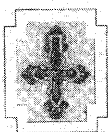

Першай з'явілася... чырвоная кніга. Пад яркай чырвонай вокладкай з фірменным значком Нацыянальнага тэатральна-канцэртнага аб'яднання "Беларуская Капэла" ўпершыню былі сабраны звесткі пра больш чым стогадовы перыяд развіцця на Беларусі царкоўнай музыкі. Змяшчаліся графічныя ілюстрацыі, разнастайныя нотныя прыклады. Аўтар гэтага навукова-папулярнага нарыса "Царкоўная музыка на Беларусі. 989 — 1995" лонданскі даследчык Гай дэ Пікарда зрабіў пазнаваўчы экскурс у малавядомую сёння галіну культуры, падмацаваўшы гістарычныя факты, уласныя.назіранні да высновы нотадрукамі — ад ананімных манастырскіх рукапісаў да аўтарскіх твораў Міколы Равенскага, Міколы Куліковіча і нашага сучасніка Алега Залётнева. Прадмову да "чырвонай кнігі беларускай музыкі" напісаў дырэктар "БК" кампазітар Яўген Паплаўскі.

Менш чым праз год, параўнальна нядаўна, з'явіўся і першы выпуск нотаў з серыі "Рэлігійная музыка на Беларусі". Тут змешчаны знаны "Псалтыр рыфматворны" Сімяона Полацкага, з музыкай Васіля Цітова, харавыя творы Мікалая Анцава, Аляксея Туранкова, Міколы Куліковіча, нашых сучаснікаў Кірылы Насаева, Яўгена Паплаўскага, Людмілы Шлег. Адметнасць новага выдання ў тым, што тэксты песняспеваў пададзены па-беларуску не толькі кірыліцай, а і ў лацінскім напісанні. Добрай аздобай нотных старонак сталіся малюнкі Міхася Барздыкі.

Салідная праца "БК" можа стацца і яшчэ адна серыя — "Беларуская гітарная музыка", першы выпуск якой пабачыў свет некалькі месяцаў таму. У гэтым нотным зборніку — выключна сучасная музыка: п'есы Галіны Гарэлавай, Валерыя Жывалеўскага, Яўгена Паплаўскага. Прыгожым дапаўненнем да мастацтва музычнага і пацвярджэннем мастацтва паліграфічнага выглядаюць у зборніку малюнкі ды гравюры Напалеона Орды, Фердынанда Рушчыца і сталага творчага сябра "БК" Міхася Барздыкі.

"Беларуская Капэла" парадавала культурную грамаду яшчэ адной карыснай пазнаваўчай кніжкай — "Восіп Казлоўскі". Кароткі, ды вельмі змястоўны, з нотнымі прыкладамі, нарыс жыцця і творчасці нашага знанага земляка напісала музыказнаўца Вольга Дадзіёмава. Яркая постаць музычнага дзеяча, кампазітара, настаўніка Міхала Клеафаса Агінскага, постаць, якую квазігісторыкі "дзялілі" паміж рускай і польскай культурамі, — постаць Восіпа Казлоўскага вяртаецца, нарэшце, ва ўлонне спадчыны беларусаў. Думаю, падрыхтоўку і публікацыю такіх кніжачак-нарысаў руплівцы і сябры "Беларускай Капэлы" мусяць працягваць — дзеля гістарычнай справядлівасці, дзеля дакументальна-аб'ектыўнага слова пра тыя часы, калі лепшыя людзі нашай Бацькаўшчыны маглі рэалізаваць сябе толькі па-за яе межамі, узбагачаючы культуру суседніх народаў. Але ўрэшце... і сваю, родную, бо іхнія імёны ўсё ж вяртаюцца да нас.

С. Б.

Так выглядае тытульны аркуш новай нотнай серыі.

ПАДЗЕЯ, ШТО НАТХНЯЕ

На тэрыторыі дзіцячага садка N 205, што па праспекце Пушкіна ў Мінску, распачаўся пленэр "Размова з камянямі", наладжаны маладымі скульптарамі. Пленэр гэты можна назваць лакальным, калі параўноўваць з маштабамі рэспубліканскіх мерапрыемстваў. Але сама ідэя яго не патрабуе вялікай колькасці старонніх назіральнікаў.

Мінулагодні выпускнік Беларускай акадэміі мастацтваў Андрэй Вераб'ёў атрымаў грант Фонду Сораса, што дазволіла яму разам з сябрамі скульптарамі, удзельнікамі пленэра, набыць матэрыялы і абсталяванне. Так у дворыку дзіцячага садка забуруіў творчы вір, выплёскваючы ідэі нечаканых скульптурных кампазіцый, прызваных упрыгожваць нашы паркавыя і садовыя ансамблі. Але галоўнае, што зробленае ўрэшце застанецца ў гэтым самым дворыку — у падарунак дзеткам.

Матэрыял аб выніках пленэру чытайце ў бліжэйшых нумарах "ЛіМа".

Н. Ш.

Пятрусь МАКАЛЬ

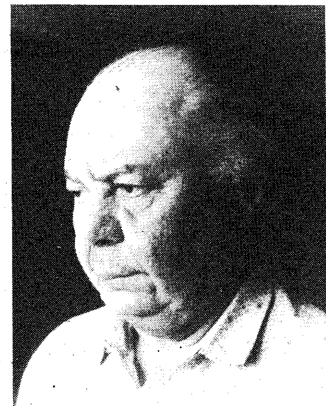

31 жніўня 1996 года на 65-ым годзе жыцця памёр вядомы беларускі пісьменнік, заслужаны дзеяч мастацтваў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Пятрусь (Пётр Міхайлавіч) Макаль. Беларусь страціла таленавітага майстра слова, шчырага працаўніка на ніве нацыянальнай культуры, яшчэ аднаго свайго таленавітага сына.

Пятрусь Макаль нарадзіўся 25 жніўня 1932 года ў вёсцы Крушыняны на Беласточчыне (цяпер Польшча). Пасля заканчэння сямігодкі вучыўся спачатку ў Гродзенскім будаўнічым тэхнікуме, затым у Гродзенскім педагагічным інстытуце, які закончыў у 1953 годзе. Працаваў у абласной газеце "Гродненская правда", рэдактарам аддзела культуры і навукі часопіса "Маладосць" (1957—1960), вучыўся на Вышэйшых літаратурных курсах у Маскве (1960—1962), загадваў аддзелам літаратуры ў газеце "Літаратура і мастацтва", быў рэдактарам рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Міністэрства культуры БССР (1965—1966), памочнікам галоўнага рэжысёра па літаратурнай часткі Беларускага тэатра юнага гледача (1966-1975). З 1975 года — літкансультант Саюза пісьменнікаў БССР, з 1978 года — старшы рэдактар выдавецтва "Мастацкая літаратура". У 1980—1983 гадах — рэдактар аддзела паэзіі часопіса "Маладосць".

Творчасць Петруся Макаля была адметнай і багатай на плён. Пасля першай публікацыі ў "Гродненской правде" (1949) выходзіла каля двух дзесяткаў зборнікаў паэзіі, кожны з якіх станавіўся прыкметнай з'явай у беларускай літаратуры. Найбольшую вядомасць набылі кнігі "Першы след", "Вятрам насустрач", "Вечны агонь", "Круглы год", "Акно", "Дотык да зямлі", "Поле" (адзначана ў 1980 годзе Літаратурнай прэміяй імя. А Куляшова), "Калыска долі", "Асенняя пошта лістоты", "Азбука любві" і іншыя. У 1984 годзе за зборнік паэзіі "Смак яблыка" Пятрусь Макаль быў ушанаваны Дзяржаўнай прэміяй БССР. Выдаў некалькі кніг для дзяцей, неаднаразова выходзілі выбраныя творы. Шмат зроблена ім у галіне дзіцячай драматургіі. У дзіцячых тэатрах Беларусі шырока ставіліся яго п'есы "Адчыніце, казляняткі!", "Дай вады, калодзеж!", "На ўсіх адна бяда", сумесна з А. Вольскім ім напісаны п'есы "За лясамі дрымучымі" і "Марынка-крапіўніца". Ён аўтар лібрэта араторыі "Запрашэнне ў краіну маленства" (музыка Я. Глебава). Пераклаў зборнік сучаснай славацкай паэзіі "Татры пяюць", зборнік вершаў М. Валека "Крылы". Паэзія Петруся Макаля вылучалася надзённасцю тэматыкі, вострым адчуваннем жыцця, шырынёй погляду на свет, філасофскім роздумам.

Пятрусь Макаль быў чалавекам актыўнай грамадзянскай пазіцыі. На працягу многіх гадоў з'яўляўся членам прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі, неаднаразова выбіраўся старшынёй секцыі паэзіі, быў членам мастацкага савета Міністэрства культуры Беларусі, актыўна садзейнічаў справе нацыянальнага Адраджэння.

Творчасць Петруся Макаля яркаю зоркаю гарэла і будзе доўга гарэць на небасхіле нашай культуры. Ён быў таленавітым пісьменнікам, добрым, сумленным і шчырым чалавекам.

Такім ён захаваецца ў нашых сэрцах, такім ён застанецца жыць у памяці ўдзячных нашчадкаў.

У. Русакевіч, У. Бельскі, А. Сасноўскі, В. Стражаў, А. Слука, М. Падгайны, У. Ярмошын, М. Матусевіч, Р. Барадулін, Я. Брыль, В. Быкаў, Н. Гілевіч, І. Навуменка, І.Шамякін, В. Адамчык, С. Андраюк, М. Аўрамчык, Р. Баравікова, Д. Бічэль-Загнетава, В. Блакіт, Г. Бураўкін, А. Вольскі, А. Вярцінскі, М. Гіль, У. Гніламёдаў, С. Грахоўскі, Г.Далідовіч, А. Дудараў, А. Жалязоўскі, А. Жук, С. Законнікаў, В. Зуёнак, В. Каваленка, А. Кудравец, У. Ліпскі, М. Лужанін, В. Лукша, Г. Марчук, У. Някляеў, У. Паўлаў, А.Пісьмянкоў, І. Пташнікаў, А. Разанаў, А. Русецкі, Я. Сіпакоў, В. Супрунчук, У. Юрэвіч.

БЫВАЙ, ДРУЖА...

Не стала Паэта.
Не стала Чалавека.
Не стала даўняга сябра.

Я стаю ля труны. Углядаюся ў такі знаёмы і нечым ужо незнаёмы твар. Даўкі камяк перайма голас, не дае гаварыць.

Ах, Пятрусь, Пятрусь! Навошта так рана, так нечакана?

Ты ляжыш нязвыкла ціхмяны, супакоены. А зусім жа нядаўна, колькі дзён таму, быў такі няўрымслівы, хуткі на вострае, трапнае слова. Часам нават і крыўднае для некага...

Міжволі ўзгадваю гады нашага даўняга сяброўства. Памятаю першую нашу прэм'еру — "За лясамі дрымучымі" ў тэатры юнага гледача. Мы пісалі п'есу разам. У вершах. Узважвалі кожны радок, кожнае слова. І абодва былі шчаслівыя, калі пераканаліся, што наша сумесная праца не была марнай. Прэм'ера ператварылася ў сапраўднае свята. Для нас з табой, для артыстаў, для гледачоў. А вайсковая перападрыхтоўка на Чарнаморскім флоце? Дзяжурствы па ахове рэйду, штармавы паход... І зноў — тэатр юнага гледача. Я дырэктар, ты — загадчык літаратурнай часткі. Але кожнае пытанне, нават калі яно і не мела дачынення да літаратуры, мы вырашалі разам... Шляхі нашы то сыходзіліся, то разыходзіліся. Часам набягалі хмаркі. Але яны хутка зніклі. І мы зноў былі разам. Гэтак, відаць, было наканавана звыш. Нават і жылі мы апошнія гады ў адным доме, у суседніх пад'ездах....

Я ведаю, Пятрусь, як многа выпрабаванняў выпала на тваю долю, як часта несправядлівасці жыцця ранілі тваё сэрца. Ты перажываў праз тое, што твая родная вёска, дзе цэлую вуліцу насялялі Макалі, апынулася па той бок дзяржаўнай мяжы. Ты перажываў праз тое, што мова наша сыходзіць з шырокага ўжытку. Ты перажываў праз тое, што робіцца на Бацькаўшчыне, праз пагрозу страты яе незалежнасці... А як пакутаваў ты разам з Галінай Іванаўнай, калі ваш Слаўка ваяваў у Афганістане!.. Я гэта ведаў. Бачыў. Спачуваў... І шчыра радаваўся, калі знаходзіў у друку новыя твае вершы. Радаваўся, што, нягледзячы на ўсе жыццёвыя нягоды, Муза не пакінула цябе. Не пакідала свайго ўлюбёнца.

І вось — апошняя паэма. Ты папрасіў мяне прынесці экземпляр часопіса "Полымя", дзе яна надрукавана. Але я не паспеў. Прабач. Не паспеў...

Калі я занатоўваю гэтыя радкі, гэтыя словы, прамоўленыя ў цяжкія хвіліны развітання, ты скіраваўся ўжо ў тое далёкае плаванне, з якога няма звароту. Але застаўся твой гнеды конь. Ён роспачна б'е капытом у бераг, смуткуючы па сваім гаспадары. Я ведаю: гэты конь з тае Пагоні, якую нікому і нікому не стрымаць і не суняць.

Бывай, Пятрусь...
Бывай, дружа...

Артур ВОЛЬСКІ

ЖЫВІЦЕ ПРАЎДАЙ!

(Працяг. Пачатак на стар.1)

Рабіце гэта, помнячы, што за вамі і з вамі такія волаты творчага духу, такія вялікія родалюбцы, апосталы і абаронцы Бацькаўшчыны, як Францішак Скарына, Сымон Будны, Васіль Цяпінскі, Леў Сапега, Астафі Валовіч, Міхаіл Агінскі, Ян Чачот, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Кастусь Каліноўскі, Францішак Багушэвіч, Мікалай Нікіфароўскі, Іван Насовіч, Мітрафан Доўнар-Запольскі, Яўхім Карскі, Алаіза Пашкевіч-Цётка, Іван і Антон Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Алесь Гарун, Максім Гарэцкі, Аркадзь Смоліч, Аляксандр Цвікевіч, Усевалад Ігнатоўскі, Язэп Лёсік, Ігнат Буйніцкі, Уладзіслаў Галубок, Фларыян Ждановіч, Рыгор Шырма, Браніслаў Тарашкевіч, Язэп Драздовіч, Уладзімір Жылка, Кузьма Чорны, Гаўрыла Гарэцкі, Мікалай Улашчык, Максім Танк, Іван Мележ, Аркадзь Куляшоў, Пімен Панчанка, Уладзімір Караткевіч — і многія-многія іншыя, вядомыя ўсёй Беларусі і цэламу свету імёны-сімвалы, імёны-светачы, імёны-маякі.

А хто — якія постаці, якія імёны — за тымі і з тымі; што сёння закрэсліваюць нашу гісторыю, прадаюць наш гонар і славу, нашу свабоду і незалежнасць, топчуць і знішчаюць нашу мову і культуру? Хто? — папытаймася. Якія вялікія аўтарытэты навукі і культуры Беларусі? Якія выдатныя грамадскія і дзяржаўныя дзеячы? Можа, тыя, што павесілі Каліноўскага? Можа, тыя, што разагналі Усебеларускі Кангрэс у 1917? Ці тыя, што раскроілі Беларусь напалам у 1921? Можа, тыя, што палкамі і прыкладамі заганялі ў калгасы ў 1929—1931? Ці тыя, што пад корань выразалі цвет нацыі ў 1936—1938? Ці тыя, што 30 гадоў назад ліквідавалі апошнія беларускія школы ва ўсіх гарадах і мястэчках нашай Радзімы? Ці тыя закупленыя гісторыкі, што ў сваіх "навуковых працах і даследаваннях" апраўдвалі і падтрымлівалі ўвесь гэты гвалт над душой народа?..

Сённяшнія паслядоўнікі і заступнікі ўсіх тых "герояў нацыі", што чынілі гэтыя зверствы і бясчынствы, спекулююць на палітычнай няспеласці і нізкай нацыянальна-гістарычнай свядомасці пэўнай часткі насельніцтва Беларусі. Ім не сорамна, ім не баліць, што з нас, з нашай беларускай дурноты людзі пачынаюць ужо смяяцца. Яны не разумеюць, што здарылася самае страшнае з усяго, што можа здарыцца ў гісторыі народа — свет перастае нас успрымаць сур'ёзна. Але ж нехта павінен гэта разумець. Але ж некаму гэта павінна балець. Але ж нехта павінен ад гэтага ўспыхнуць гневам?

Дык помніце пра гэта, маладыя людзі, слухаючы прыгожую, салодкую хлусню пра раўнапраўе дзвюх моў на Беларусі, пра клопат аб развіцці беларускай нацыянальнай культуры, пра павагу і пашану да шматпакутнай, трагічнай гісторыі беларускага народа. Ведайце і помніце, што гэтая хлусня будзе панаваць у нашым грамадстве датуль, пакуль у ёй будуць зацікаўлены манкурты і халуі высокага дзяржаўнага рангу, якія дыктуюць народу сваю волю. Ведайце і помніце, што самая вялікая і небяспечная хлусня — гэта бессаромнае, цынічнае сцвярджэнне аб тым, нібыта народ Беларусі быў, ёсць і будзе шчаслівы толькі тады, калі не будзе сам гаспадаром на сваёй роднай зямлі, а будзе падпарадкаваны злой волі чыноўніка і дзяржымордаў імперскашавіністычнага крою.

Лёс Беларусі, лёс вашай будучыні і будучыні вашых дзяцей і ўнукаў залежыць ад таго, праўдай ці хлуснёй вы будзеце жыць і кіравацца сёння.

Зычу вам мужнасці і поспехаў у вучобе.

Асобу айца Яна Матусевіча прадстаўляць чытачам "ЛіМа" наўрад ці ёсць патрэба. Гэты чалавек досыць вядомы ў Беларусі. А сталічная інтэлігенцыя мела магчымасць неаднойчы сустракаць яго на самых розных імпрэзах. Айцец Ян прадстаўляе сваю канфесію ў розных грамадскіх арганізацыях. Ён уваходзіць у склад рэспубліканскіх рад і ўпраў: ТБМ, Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына", Біблейскага таварыства Беларусі, нядаўна арганізаванага беларускага фонду "Абаронім жыццё" і інш. У дадатак да ўсяго а. Ян Матусевіч вядомы як вялікі кніжнік, гаспадар багатай і ў многім унікальнай хатняй бібліятэкі. Гэта шчыры, свядомы беларус, які моліцца за Беларусь, за яе адраджэнне, за тое, каб мы, беларусы, не ўмёрлі і засталіся самі сабою, жылі незалежна ад чужой волі ды розных гістарычных абставін.

Штуршком да гутаркі з айцом Янам паслужыў неардынарны, думаецца, факт. Як "ЛіМ" паведамляў ужо, у Магілёве была асвечана першая ў Беларусі грэка-каталіцкая капліца — красамоўнае сведчанне таго, што уніяцтва на нашай зямлі пачало адраджацца.

"ХАЙ УСЕ БУДУЦЬ АДНО"

СУБЯСЕДНІК КАРЭСПАНДЭНТА "ЛіМа" — УПРАЎЛЯЮЧЫ ДЭКАНАТА БЕЛАРУСКАЙ ГРЭКА-КАТАЛІЦКАЙ ЦАРКВЫ, ДЭКАН, ПРАТАПРАСВІТАР АЙЦЕЦ ЯН МАТУСЕВІЧ

— Айцец Ян, што значыць вера для народа?

— Мабыць, трэба гаварыць не проста пра веру, а пра тую веру, якая стала для народа сваёй, якая выяўляе, так бы мовіць, сутнасць ягонай светабудовы. Яна мае для жыцця народа велізарнае значэнне. Як колькі гадоў назад стала модна гаварыць — лёсавызначальнае. Сёння многія беларусы-праваслаўныя называюць сябе рускімі, беларусы-католікі — палякамі. А вось тое, што калісьці ў нас была свая вера — уніяцкая, сёння, трэба нагадваць і даказваць. Менавіта ў ёй, уніяцкай веры, трымалася беларускасць. І гэта не было даспадобы царскім уладам, якія 150 гадоў назад жорстка знішчылі уніяцкую царкву на Беларусі. А між тым сёлета яна святкуе сваё 400-годдзе — маецца на ўвазе гадавіна Берасцейскай уніі. Гэтая дата шырока адзначаецца ў свеце.

— Асвячэнне капліцы таксама звязана з гэтым юбілеем? Раскажыце пра гэты акт...

— Асвячэнне першай уніяцкай капліцы проста супала з юбілеем. Капліца гэтая была пабудавана даўно, яшчэ за часам уніяцтва, а пасля была зачынена і ператворана ў нейкі склад. Асвячэнне адбылося 15 жніўня, на вялікае свята Успення Маці Божай. Мы з апостальскім нунцыем у Беларусі архібіскупам Дамінікам Грушоўскім і з візітатарам кангрэгацыі Усходніх Цэркваў для грэка-католікаў на Беларусі "Ad nutum Sancta Saedis" а. Янам Сергіем Гаекам сустрэлі напярэдадні ў аэрапорце Мінск-2 ватыканскага кардынала Акіле Сільвестрыні, які прыехаў да нас не як госць, а як наша начальства, скажам так. Мы пакуль што не маем свайго біскупа і падпарадкоўваемся непасрэдна Ватыкану менавіта ў асобе кардынала. Дык вось, 15 жніўня ў Магілёве, на каталіцкіх могілках, адбылася служба, падчас якой кардынал Акіле Сільвестрыні зачытаў дэкрэт Папы Рымскага аб узнагароджанні апостальскага візітатара для беларускіх уніятаў айца Яна Сергія Гаека санам архімандрыта і ўручыў яму адпаведны крыж. Архімандрыт — гэта вышэйшая ступень у манастве. Пасля гэтага адбылося асвячэнне капліцы. Безумоўна, гэта сталася вялікай, значнай падзеяй у нашай дзяржаве. Гэта першы культавы будынак на Беларусі, які вернуты вернікам-уніятам.

На сённяшні дзень мы знаходзімся ў цяжкіх, складаных умовах. Акрамя магілёўскай капліцы, у нас няма больш ніводнага культавага будынка, нам даводзіцца праводзіць службы ў непрыстасаваных памяшканнях. Напрыклад, у Мінску мы молімся ў капліцы на вуліцы Прытыцкага ў пакоі жылога дома, дзе некалі быў "чырвоны куток" домакіраўніцтва. У нас у Мінску дзве грэка-каталіцкія парафіі, адна носіць імя Святога Язэпа, у ёй я з'яўляюся пробашчам, а другая — іконы Маці Божай Нястомнай Дапамогі, дзе пробашчам айцец Казімір Ляховіч. У канцы 1991 года рашэннем Мінгарвыканкама нашай парафіі аддадзены будынак былога касцёла Святога Язэпа на вуліцы Кірылы і Мяфодзія. Але аддадзены пры ўмове, што будзе належаць нам тады, калі архіў, які там месціцца, выедзе з гэтага памяшкання. На жаль, новага будынка для архіва ўлады падшукаць не спяшаюцца. Другой парафіі выдзелена пляцоўка для будаўніцтва царквы ў канцы вуліцы Матусевіча. Два гады назад грэка-каталіцкімі святарамі там быў асвечаны крыж. Пакуль — праблемы з дакументацыяй...

— Айцец Ян, сцвярджаецца, што калісьці 75—80 працэнтаў беларусаў былі уніятамі і маліліся ў сваіх шматлікіх храмах. Цяпер ацалелыя з іх сталі ці то касцёламі, ці то праваслаўнымі цэрквамі. Вы не станеце адбіраць сваё назад?

— Наша мэта не адбіраць, а будаваць сваё і мірна суіснаваць з іншымі канфесіямі.

— А сродкі на будаўніцтва?

— Сродкаў, вядома, пакуль што няма, але мы спадзяёмся, што нам дапаможа адна з міжнародных дабрачынных каталіцкіх арганізацый.

— Айцец Ян, вельмі важнае пытанне — рэлігія і мова. Важнае для нашага разумення свету, нашага быцця, нашых зносін з Богам. Вы набажэнствы заўсёды праводзіце па-беларуску. У сувязі з гэтым хочацца спытаць вось пра што. Ці можа быць рэлігія нацыянальнай? Ці, можа, правільней гаварыць пра нацыянальную царкву? Якую ролю можа яна адыграць у кансалідацыі і адраджэнні, скажам, нашага народа?

— Пачну з таго, што большасць нашых вернікаў — маладыя людзі. Гэта студэнты, аспіранты, маладыя спецыялісты, рабочыя. Ёсць і людзі старэйшага ўзросту, якія таксама ўсведамляюць сябе беларусамі, жадаюць адраджэння Бацькаўшчыны. А яна наўрад ці можа адрадзіцца без адраджэння нацыянальнай царквы. Вось і адказ на вашае пытанне. Значэнне нацыянальнай царквы дзеля духоўнага станаўлення народа велізарнае. Нездарма ж кажуць, што народ ствараюць школа і царква. Нацыянальныя, само сабою.

Тым не менш, мы не замыкаемся ў сваім вузкім коле і з радасцю прымаем да сябе людзей іншых нацыянальнасцей: украінцаў, рускіх, палякаў і г. д. Але, разам з тым, мы не павінны забываць, што жывём мы на беларускай зямлі, і мова ў нашых храмах павінна быць беларуская, хаця маем права карыстацца і іншымі мовамі: грэцкай, царкоўнаславянскай...

— Айцец Ян, выбачайце, але ўсё ж выклікае здзіўленне, што Беларускай грэка-каталіцкай царквою здзяйсняе кіраўніцтва не беларус, а паляк — маю на ўвазе айца Яна Сергія Гаека.

— Пытанне аб кандыдатуры кіраўніка сёння не закрыта. У нас пакуль што на сённяшні дзень няма заступніка-беларуса, які б намі апекаваўся. Найбольш спрыяльнай, на думку нашых вернікаў, была б кандыдатура айца Аляксандра Надсана, апостальскага візітатара для беларусаў-католікаў замежжа. Гэта — глыбока свядомы беларус, вядомая, паважаная асоба ў свеце. Цяжкасці могуць быць у тым, што айцец Аляксандр Надсан — грамадзянін Вялікабрытаніі. Ды мне думаецца, што гэта не можа быць перашкодай. Зрэшты, мне думаецца, верыцца, што надыдуць лепшыя часіны для нашай царквы, наогул для нашага грамадства. Святарамі ў нашай царкве могуць быць людзі і іншых нацыянальнасцей, скажам, украінцы, славакі, тыя ж палякі, нават негры, але кіраўніком усё ж павінен быць беларус.

— Айцец Ян, вас называюць "кішэнным дэканам". Што вы на гэта скажаце? Чым вытлумачваеце?

— Ну, я сябе "кішэнным дэканам" не лічу. Але, магчыма, тыя абставіны, якія склаліся на сённяшні дзень, вымушаюць людзей думаць так. З Рыма прыязджае айцец Гаек і кажа нам рабіць тое ці гэта, і мы мусім выконваць. У духавенстве, як і ў войску: што загадвае вышэйшае начальства — выконвай. Вышэйшая ўлада — гэта ўжо ўлада апостальскага адміністратара, альбо апостальскага экзарха.

— Айцец Ян, вось перада мною спецвыпуск газеты "Царква", прысвечаны 400-годдзю Берасцейскай уніі. У артыкуле "Грэка-каталіцкая царква на Беларусі (1989—1996)" гаворыцца наступнае: "Юрыдычна Беларуская грэка-каталіцкая царква падпарадкоўваецца кангрэгацыі Усходніх Цэркваў і непасрэдна ейнаму кіраўніку яго Эмінэнцыі кардыналу Прэфекту Ахілесу Сільвестрыні. Афіцыйным ягоным прадстаўніком ёсць апостальскі візітатар для грэка-католікаў Беларусі а. Сергій Гаек..." І раптам на гэтай жа старонцы — здымак айца Гаека з такім подпісам: "Апостальскі адміністратар для грэка-католікаў Беларусі а. Сергій Гаек". Значыць, айцец Гаек ужо прызначаны адміністратарам ці гэта — памылка друку?

— Мне здаецца, гэта проста памылка друку. Айцец Гаек — апостальскі візітатар, адміністратар — гэта ўжо кіраўнік царквы.

— Айцец Ян, я спецыяльна ўзяла з сабою адзін цікавы здымак 1960 года. У подпісе сказана, што на ім — усе беларускія каталіцкія і грэка-каталіцкія святары замежжа ў апартаментах Папы Рымскага. Ці пазнаяце вы каго-небудзь? І ці плануецца сёлета, скажам, у сувязі з юбілеем уніі, падобная аўдыенцыя сённяшніх беларускіх святароў у Ватыкане?

— Размовы пра такую аўдыенцыю вядуцца, пра гэта нам гаварыў і айцец Сергій Гаек. А на здымку я пазнаю ўсіх — Папу Рымскага Яна XXIII, тагачаснага біскупа Мінскага і Магілёўскага Баляслава Сласкана, айцоў-прататаў Пятра Татарыновіча, Уладзіміра Салаўя, архімандрыта айца Льва Гарошку, айцоў Часлава Сіповіча, Аляксандра Надсана, Язэпа Германовіча (паэта Вінцука Адважнага) і іншых.

— Айцец Ян, колькі ўвогуле парафій налічвае БГКЦ?

— Сёння ў Беларусі зарэгістравана ІІ грэка-каталіцкіх парафій і яшчэ некалькі — на шляху да рэгістрацыі. З іх дзве ў Мінску, як я казаў ужо, па адной у Брэсце, Гродне, Гомелі, Віцебску, Магілёве, Маладзечне, Лідзе і Полацку. Абслугоўваюцца яны пяццю святарамі. Адзін святар абслугоўвае некалькі парафій. Напрыклад, я, акрамя адной мінскай, абслугоўваю і парафію ў Маладзечне. Айцец Казімір Ляховіч, акрамя мінскай, абслугоўвае парафіі ў Магілёве і Лідзе. Полацкі святар абслугоўвае парафіі ў Полацку, Віцебску і Гомелі.

— Айцец Ян, а дзе навучаюцца на святароў?

— Нашы кандыдаты ў святары вучацца за мяжой, у духоўных установах Рыма, Лювэна, Любліна, Лондана, Івана-Франкоўска...

— А вы дзе вучыліся?

— Мой шлях да святарства быў няпросты. Я заўсёды хацеў стаць каталіцкім святаром, але час быў такі, што ажыццявіць гэта адразу не ўдалося. Спачатку я атрымаў святарства ў праваслаўнай царкве — вучыўся ў духоўнай семінарыі ў Загорску. У 1979 годзе я перайшоў у лона рыма-каталіцкай царквы і 12 гадоў працаваў у Ашмянскім раёне пробашчам. Пасля да мяне звярнуліся лепшыя прадстаўнікі свядомай беларускай інтэлігенцыі з просьбай заняцца нялёгкай, складанай справай адраджэння грэка-каталіцкай царквы на Беларусі. І вось ужо шосты год я грэка-каталіцкі святар, з іх тры гады — Упраўляючы дэканата БГКЦ.

— Айцец Ян, ці павінен католік альбо праваслаўны вернік, свядомы беларус, перахрышчвацца, калі ён захоча стаць уніятам?

— Справа вось у чым. Сем святых Тайнаў (сакрамантаў), устаноўленых Ісусам Хрыстом, ёсць тыя самыя, як у праваслаўнай царкве, так і ў каталіцкай. Нашы вернікі — гэта католікі ўсходняга візантыйска-славянскага абраду. Таму перахросту не трэба. І калі хто хоча стаць нашым вернікам, мы даём яму магчымасць азнаёміцца з катэхізісам, ён прыходзіць да споведзі і пасля гэтага ён належыць да нашай Царквы.

— Ці шмат уніятаў-беларусаў у нас у краіне і ў свеце?

— У свеце беларусаў-уніятаў не так ужо шмат, яны раскіданы па ўсёй зямлі — і ў Амерыцы, і ў Канадзе, і ў Аўстраліі. У Еўропе беларусаў мала, яшчэ менш — свядомых. А ў нас у краіне уніятаў крыху больш за пяць тысяч. Хачу адзначыць, што нават пасля вайны на Беларусі яшчэ былі адзінкавыя парафіі уніятаў. Праўда, у канцы 40-х гадоў, пасля разгрому і забароны уніяцтва на Украіне, тыя адзінкавыя уніяцкія парафіі былі ліквідаваны на Беларусі і перададзены праваслаўнай царкве. Але ідэя уніяцтва засталася і на Беларусі. Да сённяшніх дзён захаваліся людзі, якія ад дзядоў, прадзедаў збераглі уніяцкую веру і не ішлі ні ў праваслаўную царкву, ні ў касцёл.

— Айцец Ян, а чым адрозніваюцца абразы, крыжы уніятаў ад лацінскіх ці візантыйскіх?

— Абразы нашы маюць выразны нацыянальны адбітак. Так бы мовіць, беларускі характар. Яны пісаліся ў мастацкіх традыцыях Беларусі і адрозніваюцца, скажам, ад маскоўскіх ці наўгародскіх — зусім іншыя твары, іншыя колеры, яны больш ачалавечаныя, "дабрэйшыя". На жаль, старых абразоў зберaглося няшмат, сёння іх можна пабачыць найперш у Музеі старажытнай беларускай культуры пры АН РБ. А што да крыжа, дык сваім мы назвалі шасціканцовы крыж Святой Еўфрасінні Полацкай, якая з'яўляецца апякункай для ўсіх хрысціян Беларусі.

— На завяршэнне, айцец Ян, такое пытанне. Што гэта ўвогуле такое — само грэка-каталіцтва, унія?

— Унія — гэта паяднанне, супольнасць, мір, дабрыня. І праваслаўны, і католік павінны згадаць былую лучнасць нашу і працягнуць адзін аднаму руку для сяброўскага пошуку. Само грэка-каталіцтва — гэта злучэнне дзвюх цэркваў, усходняй і заходняй. Тут ёсць прысутнасць візантыйска-славянскага абраду, а дух — каталіцкай царквы. Бо уніяцкая царква, як я ўжо казаў, частка сусветнай каталіцкай, і наша вышэйшая ўлада ёсць у асобе Галавы гэтай Царквы Папы Яна Паўла ІІ. Таму і каноны некаторыя ў нашай Царкве такія ж, як і ў рыма-католікаў. І грэка-католікі — гэта тыя ж самыя католікі, але якія моляцца ўжо ў іншым, усходнім абрадзе.

І галоўная наша задача не ў нейкім там супрацьстаянні рыма-католікаў і праваслаўных, а ў іх з'яднанні, паразумеласці, спасціжэнні той ісціны, што мы ўсе дзеці аднаго Бацькі-Бога і адной зямлі — беларускай, і мовай у храмах павінна быць наша родная, беларуская мова, як у праваслаўных, так і ў каталіцкіх.

Кожны чалавек павінен жыць у згодзе з Божымі запаведзямі. Усе мы — усходнія хрысціяне, грэка-католікі і праваслаўныя, дзеці адной традыцыі, і не трэба прыдумляць нічога новага, а шукаць супольныя малітвы, спаўняючы словы Хрыста: "Хай усе будуць адно". Быць аплотам адзінства сёння, звязкай, мостам паміж хрысціянскім Захадам і хрысціянскім Усходам — сапраўдная задача грэка-католікаў. І сваю задачу, як святара, бачу ў духоўным адраджэнні нашага народа, які павінен зразумець сапраўдныя каштоўнасці, што з'яўляюцца скарбам для душы.

Гутарыла з а. Янам Матусевічам
Марыя ГІЛЕВІЧ

На здымку: у час сустрэчы Папы Рымскага Яна XXIII і біскупа Мінскага і Магілёўскага Баляслава Слоскана з беларускім замежным духавенствам (1960).

СПАСЦІГАЕ МОВУ КАМЯНЁЎ

Яшчэ ў 1992 годзе ў выдавецтве "Навука і тэхніка" выйшла кніга Эрнста Ляўкова "Маўклівыя сведкі мінуўшчыны". Дагэтуль не было ў нашай рэспубліцы такога унікальнага і поўнага даследавання пра камяні-валуны, якія з'яўляюцца загадкавай, таямнічай, неад'емнай і непаўторнай часткай прыроды. Аўтар з веданнем справы сапраўды прымусіў загаварыць нямых сведкаў нашай гісторыі: "Людзі, спяшайцеся, паглядзіце на нас! Мы вядзём аповяд пра беларускі народ, пра беларускую прыроду. Застаўцеся да нас, як да братоў сваіх, з кожным годам нас менш і менш..."

Колькі слоў пра прафесара Э. Ляўкова. Нарадзіўся Эрнст Аркадзьевіч 30 студзеня 1935 года ў Мінску, з'яўляецца адным з буйнейшых і аўтарытэтнейшых беларускіх геолагаў. Доктар геолагамінералагічных навук, у 1994 годзе абраны акадэмікам Санкт-Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў. Асноўныя працы па геалогіі і карысных выкапнях кайназойскіх адкладаў, неатэктоніцы. Аўтар каля дзесятка кніг, сярод іх вытрымалі два выданні кнігі "В недрах земли Белорусской", "Геология антропогена Белоруссии", "Гляциотектоника". Э. Ляўкоў таксама адзін з аўтараў кнігі "Белорусский экватор".

А яшчэ Э. Ляўкоў надзіва паэтычны чалавек. Успомнім яго словы, прамоўленыя ў "Слове паэзіі-88": "Паэзія для мяне, на жаль, не адпачынак, не прытулак асалоды. Хутчэй гэта пошук адказу на праблемы сумлення, сацыяльных з'яў. Іншым разам вабяць парадкасальныя вершы, тыя, што адкрываюць вочы на сувязь з'яў і падзей, якіх раней не бачыў. Мне здаецца, што паэзія — гэта нешта накшталт бліскавіцы вандроўнаму ў цемры, — яна на кароткае імгненне асвятляе шлях, які шукаеш".

Мабыць, не ў апошнюю чаргу таму і нарадзілася ў Эрнста Аркадзьевіча такая дзіўная і паэтычная кніга, як "Маўклівыя сведкі мінуўшчыны".

У маёй аматарскай журналісцкай дзейнасці было не толькі ліставанне з Эрнстам Аркадзьевічам, але і запрашэнне завітаць да яго ў госці. Гэта была непаўторная сустрэча! Вучоны з сусветным імем згадзіўся адказаць на мае пытанні. Вось адно з іх:

— Шаноўны Эрнст Аркадзьевіч, ваша кніга "Маўклівыя сведкі мінуўшчыны" была вельмі прыхільна прынята чытачамі і адразу стала бібліяграфічнай рэдкасцю.

— Рыхтуецца другое выданне "Маўклівых сведкаў мінуўшчыны". Што новага будзе ў кніжцы? У геалагічнай частцы - звесткі пра першых шахцёраў на нашай зямлі. Сярод інфармацыі пра язычніцкае мінулае досыць многа новага пра камяні з імёнамі паганскіх багоў; пра камяні, якім да нашых дзён носяць ахвяру і просяць дапамогі. Напрыклад, распавядаецца пра валун з Кудзінавіч на Капыльшчыне, да якога кінуліся людзі, калі ў вайну карнікі хацелі спаліць вёску, а зараз ходзяць пры хваробе людзей ці свойскай жывёлы. Нямала пішацца пра Святы камень з-пад вёскі Сорагі на Случчыне, дзе ў наш час, як і на Лагойшчыне, выклікаюць дождж. З'явілася новая багатая інфармацыя пра камяні са штучнымі ямкамі на паверхні. Іншы раз такія ямкі размеркаваны ў выглядзе сузор'яў. Падобныя валуны раней былі вядомыя ў краінах Балтыі, а зараз і ў нас адшукаўся з дзесятак такіх. Відаць, частку тых паглыбленняў зрабілі яшчэ ўгра-фінскія плямёны. Адважыўся я напісаць пра тэму, якой больш за паўстагоддзя пазбягалі нашы навукова-папулярныя выданні — пра існаваўшы даўней на Беларусі культ фаласа, які ў нас быў спалучаны з культам каменя і святкавання Ярылы (Юрыя). (Тых, хто зацікавіўся гэтым, накіроўваю да нашага штотыднёвіка "ЛіМ" за 19 мая 1995 года, там надрукавана цікавая, павучальная і змястоўная аж цэлая старонка пад назвай "Непрыстойная тэма?" — М. М.). Дадаў і пра камяні кахання. Адшукаліся на паўночным захадзе камяні Марціна. Пакланенне святому Марціну шырока распаўсюджана ў Цэнтральнай і Заходняй Еўропе. Выяўляецца, што святога Марціна шанавалі і ў нас...

***Міхась* МАЛІНОЎСКІ,**
правадзейны член Геаграфічнага таварыства

Крытыка

ПАД ЗАСЕННЮ КРЫЖА

... зацята шукаю адзінае месца
дзе яшчэ можна жывою вадою
душу наталіць —
імкнуся ў засень Крыжа.

У выдавецтве "Мастацкая літаратура" сёлета выйшла аднатысячным тыражом густоўна аформленая кніжка вершаў Галіны Тварановіч-Сеўрук "Ускраек тысячагоддзя". Мы ўжо прывыклі не звяртаць увагі на малатыражныя тоненькія зборнічкі вершаў, што зрэдку выходзяць у гэтым слаўным выдавецтве, праводзім іх у нябыт часам поўным маўчаннем. Такая доля можа сустрэць і кніжку Галіны Тварановіч-Сеўрук. А гэта будзе сведчаннем нашай няздольнасці ці неахвоты заўважыць нешта новае, адметнае ў нашай паэзіі. Скажу наперад — "Ускраек тысячагоддзя" — гэта паэзія, што мае дачыненне з пытаннямі экзістэнцыяльнага парадку, заглядае ў таямніцу нашага быцця. "Кожны. Усе. Мы — тайна. Збалелая тайна зямлі і нябёс" — сцвярджае лірычная гераіня "Ускрайку". Прыгледзімся бліжэй да гэтай паэзіі. Хоць коратка. Хоць пабежна дакранёмся ейнай сутнасці.

Аўтар зборніка ашаламляе нас сваёй адкрытасцю: "З дня ў дзень выпрабоўваю цяр-пенне Госпада". Што гэта? Выклік? Багахульства? Не. Гэта прызнанне, што жывём не так, як належала б, што кожны наш крок — гэта па сутнасці і ёсць выпрабаванне цярпення Госпада, і мы толькі дзівімся, як гэта Ён можа цярпець, як гэта Ён не карае нас за беззаконне? Гэта, нарэшце, усведамленне сваёй грахоўнасці, віны перад Усявышнім. Гэта, калі хочаце, пакора і просьба аб выратаванні: "...я заблудзілася, адышлася... Пазаві мяне, Божа!" Гэта вечная суаднесенасць: зямля — неба. Як сказана ў Тварановіч, "Самотная душа, сагрэтая горнім, шукае цяпельца дольняга". Звабнасць гэтага "цяпельца дольняга", чаканне, калі "спадуць вярыгі тутэйшых дня і ночы" — гэта не адступніцтва, а споведзь перад Вышнім, прызнанне цяжкога шляху да "горняга".

Пекла і рай,
дабро і зло,
цемра і святло —
усё гэта я

— чытаем у спавядальнай кніжцы Галіны Тварановіч. Усё гэта — мы, дадамо ад сябе.

Цікава адзначыць, што тут няма перамогі аднаго над другім "горняга" над "дольным" і наадварот, хутчэй тут можна гаварыць аб дваістасці чалавечай натуры. Ды ўсё ж ёсць спадзеў на Усявышняга, лірычная гераіня хоча верыць, што "Ён (Усявышні) аглядае лампаду майго быцця", ахінае мяне, "брыдкую кроплю нягеглай плоці", "пакрываем ціхамірнасці". Мала таго — гераіня хоча верыць, што Усявышні і бароніць яе, "бароніць мяне ад мяне". Надзвычайна глыбокая думка. Нас некаму бараніць ад саміх сябе, і мы церпім ад гэтай няздольнасці разумець сябе і напэўна перагрызалі б адзін аднаму горла, каб не бараніў нас ад нас саміх Усявышні.

Спадзеў на Усявышняга, на Ягоную ахоўнасць — не адзіны скразны матыў зборніка "Ускраек тысячагоддзя":

"Маўчанне Госпада — побач, Ён угля-даецца ў абрысы мае душы, кінутай Ім адночы зернем у раллю жыцця тутэйшага".

І вось у "раллі жыцця тутэйшага", у нашым зямным, для лірычнай гераіні адкрываецца прыгожы, нязведаны дасюль свет, а ў ім — Чалавек:

"Кожны мною сустрэты — лепшы. У ім зіхціцца таямніца". І далей: "Ёсць людзі, у якія уваходзіш быццам у Храм". Адначасна запярэчваецца ганарлівасць: "Гардыні-біездані шэрай выракчыся горача імкнуся". Гардыня — гэта труцізна, яна забівае радасць, а лірычная гераіня, апанаваная радасцю, якраз хоча аддаўца ёй цалкам: "Напрасткі, нацянькі, як світанак у летнюю ноч, спяшаюся ў радасць". Усё навакольнае ўспрымаецца лірычнай гераіняй па-святочнаму, у яе не проста каштаны, а "Белая цнота каштанаў", у прыгажосці прыроды ачышчаецца душа ад усяго брыдкага, часовага: "Зялёная галінка душы атрасае попел нябыту", гераіня нагэтулькі шчаслівая, што баіцца, каб тое шчасце не аслабла, дзеля гэтага яна нават ухіляецца ад сустрэчы, каб, як яна гаворыць, не страціць сваёй "нянавісці самастойнасці", яна радзіць каханаму не спяшацца:

Счакай. Не мітусіся.
Хай рунь зялёная
тваёга даверу кволага
абудзіцца ў жыццё —
і я прыду.

Няхай тваю "напятую струну чакання Шапэнаўскі накцюрн аблашчыць". Лірычнай гераіні ў ейнай захопленасці бачыцца свет у гармоніі і суладдзі. Нават панячце "ўлада" этымалагічна яна выводзіць ад "лад", "наладзіць", адкуль і тое "суладдзе".

Але не ўсё толькі свята і захапленне ў гэтым свеце: "варонелае крыло тугі ўзбе зацьміць зянацку", "напятая струна тугі" рвецца, хтосьці пачынае "іспыты вяршыць над душою". Ад "варонелага крыла тугі", ад "напятай струны" можна знайсці ратунак толькі ў храме: "скруха слязою сплывае ў храме", душа выжывае, вылечваецца і, пазбыўшыся скрухі, зноў "струменіць у Вечнасць", "Ажывае званіца над стольным Менскам". Анёльскіх хораў галасы імкнуць у высь узнесці горад". Перамагае, такім чынам, усё ж "горняе".

Мы пабежна прасачылі тут, так бы мовіць, дыялектыку душы галоўнай гераіні "Ускрайку", спробу неяк паяднаць "дольняе" і "горняе", а то й узвысіцца над гэтым "дольным". Ды панячце "лірычны герой", лірычная гераіня даволі адноснае. З ім стаіць, канешне, асоба аўтара-дэміурга. Ягоная ўсюдная прысутнасць больш, чым відавочная і гэтая прысутнасць, а не адсутнасць, як часам бывае, робіць кнігу жывой і пераканаўчай.

Ну а майстэрства? Ды мы не ставілі сабе такой мэты. Скажам толькі, што аўтарка кніжкі знайшла адэкватныя сродкі для выяўлення ўсіх адценняў, зрухаў сваё душы. Гэтым сродкам сталася перш за ўсё аўтарская мова, своеасаблівая, першародная. Толькі такою, сваёю моваю і можна было забяспечыць поспех тых адкрыццяў, што падарыла нам аўтарка зборніка "Ускраек тысячагоддзя". Дзеля асаблівасці аўтаравай мовы і аўтаравага вобразнага мыслення чытаць кнігу нялёгка, але той, хто адолее яе, прасвятліцца, натоліць душу "жывою вадою", спазнае сябе лепш у "дольнімі" і ў "горнім", у зямным і нябесным.

Радзім чытачу не прапусціць такога шанцу.

Масей СЯДНЁЎ

1996
Глен Коў

ЧЫСТАЯ ВЕРА БЯРОЗ

Май, такі шчодры на афіцыйныя святы, падарыў мне яшчэ адно. Яно, канечне, у календары не значыцца, ды хіба ад гэтага менш радаснае? Я маю на ўвазе сустрэчу з новай кнігай Эдзі Агняцвет "І смутак, і святло", якая выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Творы, што склалі змест яе, на самай справе напоўнены трывожна-самотлівым роздумам пра наш нялёгкі і няпросты час, але на першы план усё ж выступае светласць пачуццяў лірычнай гераіні, яе ўменне радавацца там, дзе, здавалася б, для радасці застаецца вельмі мала месца, здатнасць узвысіцца над будзённасцю, каб адчуць сапраўды палёт душы, а разам з гэтым абнаўленнем яе молада глянуць на свет і людзей. А ўсё гэта адбываецца таму, што і сама Эдзі Сямёнаўна жыве насуперак нягодам...

"Нягодам насуперак" — так называецца і адзін з вершаў зборніка. Ці не лепшы ў кнізе, а што свайго роду сёння праграмны для паэтэсы — сумнявацца не даводзіцца. Лірычная гераіня якраз і адштурхоўваецца ад таго, што толькі на першы погляд для чалавека галоўнае, а калі разабрацца — адна яна не можа прынесці шчасця, бо ёсць іншыя вартасці — маральныя, духоўныя, эстэтычныя:

Аб грошах і грошах
Вядзецца размова
На рынку,
у чэргах,
але... не ў дубровах!

У белых бяроз ёсць чыстая вера
У росы, праменні і зорныя ночы,
Не чуюць, як нават малое лапоча
З экрана: "Зраблюся я мільянерам!"

Чыстая вера бяроз... Ужо сам гэты вобраз вабіць нерушам. Праўда, нельга не адзначыць, што паэты часта апявалі бярозу. Ды і цяпер яна карыстаецца ў іх нязменнай папулярнасцю, пастаянна трапляе ў поле зроку. Але, пагодзімся, найчасцей маецца на ўвазе цнатлівая чысціня гэтага дрэва. А тут жа — чыстая вера... Тут — паэтызацыя больш высокай ступені. Але зноў жа — вера і пачынаецца з чысціні. Бо і верыцца найчасцей у самае лепшае, найбольш чыстае. А там, дзе чысціня, там свае законы:

Зялёным лісточкам не трэба хімеры —
Стракатай рэкламы "зялёных" паперак"!
Ім толькі б расці, у прасторы ўглядацца
І кожнай вясною ізноў нараджацца.

На лёгкай хвалі лірычнага пачуцця, трапяткой узнёсласці з'явіліся гэтыя радкі. Яны настолькі да месца, гэтак арганічна ўваходзяць у канву верша, што, здаецца, ужо сказана ўсё. Аднак Э. Агняцвет апошнюю кропку ставіць не спяшаецца. Прасвятленасць паэтычнага малюнка ўзмацняецца публіцыстычнасцю матываў. А тым самым і твор набывае яшчэ больш шырокае гучанне. Вобраз бярозы як быў "перарастае" ў вобраз Радзімы. Але зноў жа — гэта не паўтор таго, што гаварылася іншымі, а параўнанне, зробленае суадносна цяперашніх рэалій:

Хай белых бяроз
не заслоняць катэджы
І рынчачны бляск супермоднай адзежы!
Нягодам насуперак, я спадзяюся,
Што змрок не заслоніць святла Беларусі.

А баліць бярозе — баліць і душы, неабыякавай да гэтага харастваа. Тужліва ёй, самотліва, няўтульна. І таксама не хочацца маўчаць. Як у вершы "Пра экалогію душы": "У маладой бярозы голле Чарнее трэцюю вясну, Нібы яна па нечай злоснай волі Пражыла Чарнобыль ці вайну. Хіба бандыт маўклівай ночу Нажом прайшоўся па жывой кары? Мне гар дагэтуль рэжа вочы — Дыміўся доўга попел на дварэ". І такое зразумелае жаданне лірычнай гераіні: "А што прыдумаць, каб ніхто нікога Не рабаваў і не душыў? Каб стаў зладзюга Чалавекам — Па-іншаму на свет глядзеў І не было тут месца здзекам Ні з птушак, ні з людзей, ні з дрэў".

Эпіграфам да кнігі Э. Агняцвет вынесла радкі аднаго з вершаў, змешчаных у ёй:

Я выстаяць, выцерпець, людзі, гатова
Самую доўгую ў свеце чаргу
Па светлую ўсмешку,
па добрае слова.
Я не магу пазіраць на тугу.

Матывы дабра, святла, чысціні напаўняюць многія творы кнігі. З верша ў верш праходзіць думка аб тым, што мы ўратуемся на зямлі, збудуем агульны дом, калі навучымся не толькі паважаць адзін аднаго, а і з большым даверам ставіцца адзін да аднаго, пазбавімся той адчужанасці, якая нязменна дае знаць аб сабе тады, калі праяўляецца варожасць, насцярожанасць. І як напамінак, як заклік, нарэшце, як мальба гучыць: "Ідзіце і глядзіце на людзей ласкава — Сціплайце з тваёй анямеласці сляды!" І як падказка, што ідзе ад уласнага жыццёвага вопыту: "...Не толькі ж фарбы чорна-шэрыя Жыццём валодалі штодня — Жыццё мяне сагрэла вераю — Ёсць Чалавек. Ёсць Дабрыня..."

Дабрыня і самога чалавека ачышчае і лепшымі робіць тых, хто з ім поруч. А пачынаць, як не банальна гучыць, найперш трэба з самога сябе. Бо каб "браць" ад іншых, спачатку неабходна навучыцца аддаваць. І гэты матыў таксама "праступае" ў вершах Э. Агняцвет. Чаргоўы раз ловіш сябе на думцы, чытаючы (і перачытваючы) іх, што сапраўдны паэт не можа не заставацца маладым душой нават у самым сталым ўзросце:

Нібы жыцця майго падзея,
Мне песня чуецца адна:
"Не пакідай мяне, вясна!
Не пакідай мяне, надзея!"

Я не цярплю мяцеліц ранніх!
І свята юнае люблю,
Калі прыходзіць на зямлю
Вясны няўрымслівай гуканне
І абнаўляе спадзяванні.
Не пакідай людзей, вясна!

*("***Нібы жыцця майго надзея...")*

А як па-маладому задзірыста напісаны верш "***Пурпуровыя хмаркі ахуталі дрэвы..."? У гэтым творы душа лірычнай гераіні, як кажуць, нарасхрыст. Быццам і зусім не адчуваецца за плячыма цяжар пражытых гадоў, а само жыццё ўсё яшчэ наперадзе. Як той чысты аркуш, на якім пакуль ніводнай рыскі. Кладзі яго перад сабой і старанна занатоўвай — убачанае, сустрэтае, што яшчэ трэба прайсці...

Пурпуровыя хмаркі ахуталі дрэвы.
Быў цесны дзень асенні.
Мне не хапала свежага глытка
Паветра і спагады.

І раптам
жэўжык-ветрагон
з разбегу
Паднёс мне гронку арабіны:
— Гэта вам!

Душа маладзіцца, у душы — гарэзлівасць, як і ў... "жэўжыка-ветрагона": "Пацалавала б шчодрую далонку! Але дзе там? Віхор светлагаловы Прамчаўся і пакінуў мне Іскрынкі радасці дзіцячай". І наколькі натуральнае пытанне, што з'явілася пасля гэтага ў вершы — на самым прыканцы яго: "Ці многа чалавеку трэба Для душы?"

І на самай справе, не так і шмат трэба. Часта дастаткова і сустрэчы з цудоўнай паэзіяй. А такая сустрэча і адбылася ў мяне, дзякуючы кнізе Э. Агняцвет "І смутак, і святло", на якой аўтограф Эдзі Сямёнаўны. І пасвятлела на душы. І менш трывожна стала на сэрцы...

В. РОКАЧ

Усё, што мае пачатак, мусіць рана ці позна скончыцца.

Скончылася і публікацыя адказаў на анкету "ЛіМа".

Відавочна, што аўтары адказаў падзяляюцца на дзве катэгорыі — тыя, хто пытанні анкеты прыняў без супраціву, каго яны зацікавілі, і тыя, хто прыняў іх са значнай доляй скепсісу. Тым не менш, можна зазначыць, што размова непасрэдна на літаратурныя, "глабальныя" тэмы больш патрэбная.

У якасці своеасаблівага падагульнення прапануем рэцэнзію на апублікаваныя ў часопісе "Полымя" мініяцюры Янкі Брыля "З людзьмі і сам-насам".

КОЛЬКІ ВАЖЫЦЬ ДУША ЛАСТАЎКІ,

або ПОГЛЯД СКРОЗЬ МАЛЮНАК

"—Рэцэнзія на Брыля? Ды што новага ты можаш напісаць пра Брыля?"

З прыватнай гутаркі.

"...так захацелася талковага позірку збоку. Бо ў рэдакцыі, хутчэй за ўсё нічога не скажуць. І ўзрост, і пэўны аўтарытэт, — ад гэтага і самотнасць, зусім шчырага слова не пачуеш, як быццам яно табе не патрэбна".

Янка Брыль "З людзьмі і сам-насам".

Існуюць у калямастацкім асяроддзі міфы пра карціны, на якіх, калі на іх доўга глядзець, праступала іншае адлюстраванне, з'яўляўся іншы сэнс — так, правадыр народаў раптам аказваўся па-майстэрску падвешаным на вісельні, у кампаніі савецкіх партыйных дзеячаў вымалёўваўся шкілет і г.д. Нядаўна з'явілася кніжная забаўка (даўно забытая, а цяпер успомненая) — магічныя малюнкі. Глядзіш на стракатую графічную мяшанку, пакуль вочы не стомяцца, і раптам малюнак робіцца аб'ёмным, ды так выразна — быццам у акварыум глядзіш, і бачыш фігуры, якіх у "пляскатым" варыянце нізавошта не заўважыш.

У інструкцыі да такіх малюнкаў напісана — трэба вочы "расфакусіраваць". Адным гэта адразу ўдаецца, другім — паступова, а некаторым не адзін дзень трэба вочы сляпіць, пакуль нешта ўбачыш. А нехта і ніколі нічога не ўбачыць.

Так вось адбываецца, толькі на ўзроўні мыслення, пры прачытанні некаторых кніжак. У прыватнасці — мініяцюр Янкі Брыля. Колькі пра іх напісана! Аднак застаюцца чытачы, якія ўсё слізгаюць позіркам па плоскасці, асэнсоўваючы асобныя дэталі ў фокусе свайго погляду. А тут сапраўды трэба ад усякага "фокусу", разглядання адмовіцца. Іначай не ўбачыш сапраўднай, аб'ёмнай карціны. Што ўяўляюць сабою зборнікі Янкі Брыля "Жменя сонечных промняў", "Вітражы", "Асцярожна, дзеці", "Вечаровае" і інш., уключаючы апошнія запісы, надрукаваныя ў часопісе "Полымя" (N 5, 1996 г.) "З людзьмі і сам-насам"? Згодна "Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі", зборнікі "лірыка-філасофскіх мініяцюр, псіхалагічных абразкоў" — гэта нешта дробнае, рознае, сабранае ў адно часам згодна нейкаму прынцыпу, часам адвольна, як напісалася. Сочыць вокам чытач па плоскасці, успрымае звычна кожны запіс як самакаштоўнасць... Што гэта, дзённік? Успаміны, адчуванні, асацыяцыі, цытаты — плынь свядомасці, разбітая на асобныя кавалачкі. Ды яшчэ спатыкаешся: "Калі і будзе ў маім запісванні трохі графаманіі, дык што ж, — ад гэтага ж не ўсюды, не заўсёды ўсцеражэшся".

Ды яшчэ выказванні, што проста правакуюць абурэнне асабліва свядомых чытачоў.

Часам бязлітаснасць да сябе.

Часам бязлітаснасць да іншых...

Ні сюжэту, ні асабліва шакіруючых выказванняў...

Ні экзотыкі, ні сэксу...

Расфакусіруй зрок, чытач!

Перад табой, цудоўным чынам складзеная са стракатых драбніцаў, аб'ёмная панарама душы. Можна яе разглядаць, паварочваць у розных ракурсах. Усяго ў ёй хапае. Вось наконт судзіць — не ведаю: не нашая справа адзін аднаго судзіць...

Магу толькі перадаць уражанні ад убачанай карціны.

Перш за ўсё — пагаджайцеся ці не, але для мяне — перш за ўсё — маральнасць, нармальная чалавечая прыстойнасць. Калі нельга брудна — пра жанчыну, нават якая таго заслугоўвае; нельга вылаяцца на людзях; нельга раўнадушна — пра заўважаную подласць; нельга, нельга... Ёсць два пачаткі — гармонія і дысгармонія, адпаведна — боскае і д'ябальскае; а мяжы між імі няма... Або ты — па адзін бок, або па другі... І парадокс для творчага чалавека ў тым, што гармонія якраз-такі вымагае межаў, паколькі сам чалавек быў створаны па канону — паводле вобраза і падабенства боскага... А вось на тым баку, дзе пачынаецца шлях да хаосу, можна ўсё. Там няма мер і няма межаў. А ў самой творчасці ёсць імкненне да пераадолення межаў і канонаў, да ўзлёту... І толькі чалавек, які мае трывалыя арыенціры "прыстойнай чалавечнасці", запытае сябе: куды — узлёт? Да святла ці да цемры? Ці кожнаму на шумным свяце пры гарэзнай аб'яве "А цяпер будзе выканана песня, як выдаць замуж гарбатую дачку", прыйдзе балючая думка: "Фальклорнае жорсткае хамства, калі падумаць, што і ў гэтым шматлюддзі на паркавых схілах і ў далі можа быць хоць адна такая няшчасная або хтосьці з родных такое..."

І гэта ў наш час, калі апісанне "палавых актаў" зрабілася ледзь не паказчыкам прагрэсіўнасці! А тут: выпадкова расшпіліўся верхні гузік на кофтачцы субяседніцы... "Бязгрэшны пах квакерскай рысавай кашы..." Ды выказванне, што "Набокава за яго "Лаліту" трэба судзіць па адным артыкуле з гвалтаўнікамі нялетніх".

Няма боязі сцвердзіць свае маральныя каштоўнасці. Адстаяць сябе. Нават так: "Абараняюччыся ад п'яніц у нашым літаратурным асяроддзі, я меў права на катэгарычнасць, рэзкасць, нават грубасць, да выкідання нахабы са свайго дома ўключна. Мне трэба было і сёння трэба ратаваць сябе ад іх умяшання ў маё жыццё, ад такіх перашкодаў".

Што, такія адносіны да жыцця састарэлыя, панове? У такім выпадку ў нас розныя сістэмы жыццёвых каштоўнасцяў... Урэшце, у вiктарыянскай Англіі быў Оскар Уайльд, у Францыі побач з Жан-Жакам Русо — маркіз дэ Сад. Кожнаму — сваё. Груба кажучы, "Свіння гразь знойдзе". А называць кансерватыўнасцю цвёрдае жаданне захаваць вернасць сваім духоўным ідэалам, гарманічнасць свае асобы — ну, прабачце...

"Надо писать то, что умеешь, делать то, што Бог тебе на душу положил, и не гнаться за политическими, скандальными историями".

Цытата па-расійску, дэманстратыўнае "чапкаванне Маскве"... Ён і ў гэтым незалежны, бо мае зноў жа трывалую шкалу каштоўнасцяў. Зноў няправы і злева, і справа. Недастатковы нацыяналіст і не лаяльны да ўладаў. Зноў кіруецца нейкай няпэўнай гармоніяй, што ў палітыцы недасягальная велічыня. Разгон ветэранаў пад бел-чырвона-белымі сцягамі — хамства, злачынства. Прэтэнзіі на "аднаасобнае ўладанне" Касцюшкам, Міцкевічам, Дастаеўскім — раздражняюць і засмучаюць. "Штосьці рыхтуецца цёмнымі сіламі ў Мінску, і ў Маскве, штосьці пляцецца, навісае над лёсам беднай Беларусі... "Северо-Западный край?" Абрыдлая, нахабная русіфікацыя, "савет нячыстых" — ветэранаў — саржавелых бальшавікоў, наступ прыхільнікаў "неделимой Руси"... Але і — "цыбаты, развязны лахмей", які, рэдагуючы, пазбаўляе Талстога і Дастаеўскагаэпітэтаў "вялікія пісьменнікі...", кожнай з'яве даецца ацэнка, сыходзячы з тых "кансерватыўных" духоўных ідэалаў, калі мана называецца маной, а брыдкасць — брыдкасцю, не робячы скідак ні "старэйшаму брату", ні "Ілічам-Рыгоравічам", ні сваім жа "маладым, п'яным, таленавітым".

Э, ды хіба да такіх ацэнак у нас прывыклі? У нас ужо калі сказаць — дык прыпячатаць, хто абразіцца — сам вінаваты. А тут нейкая далікатнасць...

Што, калі чалавек не брыдкасловіць, ён баязлівец? А яму выхаванне не дазваляе займацца дзейнасцю, кшталту роспісу платоў выказваннямі "N — казёл".

"Няўжо хопіць аднаго няўдзелу ў подлазлачынным, што так агідна набірае сілы. Няўжо мая актыўнасць у тым, каб належна рабіць тое, што па-сапраўднаму маё?.."

У панараме, якую мы разглядаем, фігуры палітыкі проста не можа не быць. Але тут яна не з касою, а з ліхтаром. "Пабачце, гэта дрэнна!" — а не: "Бі іх!" Нармальная роля мастацтва, Богам вызначаная. "Бі!" — гэта нават не прарокаўскае. Тыя звычайна крычалі "Пакайцеся!" А гэты чалавек яшчэ і плача — ад перачытвання апавядання Талстога... Ці занатоўвае імя маладога пісьменніка, які ўразіў творам. Заўважае: "Ружы на шырокім кусце не толькі дружна расцвілі, але яшчэ і хораша памыліся пад спорным дажджом..." І — "чорны, маленечкі цюцька", у якога столькі прыязнасці, што "ніяк не можа выменташыць яе сваім хвосцікам..."

Бачанне прыгажосці свету — гэта пра гармонію. Ён усё яшчэ бачыць гэтую гармонію... "Маладосць, закаханасць"... З узростам эмоцыі прытупляюцца, як алоўкі. У аднаго пісьменніка герой усё шукаў на рынках радыску, ад якой шчыкала б язык да слёз — як у дзяцінстве. Але радыска была вадзяністая, несапраўдная. І яму сказалі — дурань, сапраўдная радыска скончылася разам з тваім дзяцінствам... А штотой хто яшчэ можа дзіцячым позіркам глянуць на цюцьку ці заплакаць над сто разоў чытаным апавяданнем? Знайшоў спосаб "затачваць алоўкі"? Радыска канца стагоддзя яшчэ не здаецца яму вадзяністай? "Наперадзе ў мяне штосьці, чаго не растлумачыш нават сам сабе, што толькі адчуваецца. Нейкае радаснае светлае воблака на бязмежным блакіце, — шчасце, якое чакае мяне. Яно нікому іншаму не зашкодзіць, а мне яно неабходнае, у ім сэнс, надзея, жыццё..."

Ды відаць, камусьці шкодзіць гэты пісьменніцкі недарэчны аптымізм... "Рыф гармоніі ў моры бур", ці ж бачыце. І вось яна, дысгармонія ў ягоным свеце — адчуванне самоты, непатрэбнасці. Страшныя сумнівы: не так рабіў, не тое раблю... Усведамленне, што астаецца "толькі даточваць" да зробленага... Уласныя памылкі... Рэцыдывы савецкага часу... Ні разу не галёкнуў "Бі!", нават "Пакайцеся!" не надта крычаў... І — спадыспаду — думка: а можа, цяпер паспрабаваць? "Рэабілітавацца?" Выкрыванне паставіць над лірыкай? "Ад самога сябе не ўцячэш, і там будзе агідная злоба дзён, бездапаможная panыласць, самаедства".

А падчас бясплённага самотнага сядзення старога чалавека за пісьмовым сталом гэты чалавек возьме і... здзівіць шклу, і мушцы-зелянушцы, якая не можа праляцець скрозь празрыстую перашкоду, і ружам за акном, і людзям, і кнігам, і ўсяму свету. І ставіць напрыканец падборкі ўспамін, як святкавалі дзень нараджэння зухаватага таджыкскага пісьменніка, і адзін чыноўнік, не сцяміўшы з вялікапышных прамоў дакладнай нагоды, прапанаваў ушанаваць памяць творцы ўставаннем. На што "ўзвіўся адчайна-віскілівы крык юбіляра:

— Сволошь! Я еще жив!"

І — прызнанне, што самому хочацца "крыкнуць — дома ўжо, за рабочым сталом:

— Сволошь. Я еще жив!.."

Сапраўды, давялі чалавека... Ну, гэта ж у нас, у беларусаў, у ментальнасці, як фармуляваў Караткевіч — самаедства ад асабістага ўзроўню да агульнанацыянальнага. Кінуць жменю пяску на галаву жывога...

Праўда, ёсць тэхнічныя цяжкасці — кідаць даводзіцца не ў дол, а ўверх, сабе ж вочы зацярушыш...

І што, па кунсткамеры ты, чытач, прайшоўся? Па маўзалеі? "А вось пішу і адчуваю ў правай жмені спалохана-трапяткую маленькую душу маладое ластаўкі, відаць, з таго гнязда, што ў вільчыку шчыта над маім акном. Тыдні са два таму назад яна, свавольніца, памылкова ўляцела ў маё акно на гарышчы і пачала адчайна шалпатацца ў верхнюю, папяровую шыбіну, пакуль не выпырхнула радасна з маёй рукі на сонечную волю".

Бедны той час, калі няма каму зважыць на далоні малую душу ластаўкі.

"Стылю празаіка ўласціва паэтычнасць бачання свету, сплаўленая з тонкім псіхалагізмам і пластычнасцю малюнка". "ЭЛіМБел". Важна і важка сказана. Мабыць, гэта і ёсць сапраўдны "літаратурны аналіз", якога прагнуць пісьменнікі і чытачы.

А мне чамусьці важна іншае.

Не тое, як вымаляваны дэталі на плоскасці карціны. Грахі ў іх вымалёўцы заўважыць нескладана. А чаго ж чакаць, калі мастак цяпер часцяком, перш чым пэндзаль апусціць, думае — "Ці варта?", "Ці так?" ды "Усё роўна аблаюць".

Галоўнае — тое, што ўнутры карціны, што там ёсць трывалыя арыенціры, якія дазваляюць адрозніваць дабро і зло, маральнасць і амаральнасць, прыстойнасць і непрыстойнасць. Вы думаеце, гэта лёгка зрабіць? У наш-та час, калі ўсё так пераблытана і літаральна пастаўлена з ног на галаву? Ці кожны спадзеецца на свой густ? Памыляецеся. Меры — адны. На ўсіх і на ўсе часы. І ёсць людзі, што могуць імі "апераваць". Не таму, што самі — эталоны, а таму, што ім дадзена мерка.

І калі па гэтай мерцы атрымліваецца, што герой "Лаліты" — з боку зла, так і ёсць. Для таго, прынамсі, хто хоча быць па іншы бок.

А ўсё астатняе — нашы зацягнутыя спрэчкі пра чыстую красу і грамадзянскую пазіцыю, званіцу і васілёк, "спісаўся ці не спісаўся" — па плоскасці...

Расфакусіруй зрок, чытач!

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Сярод кніг

ПРЫСВЕЧАНА КРУГЛЯНШЧЫНЕ

Выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі, як вядома, стаяла ля вытокаў выпуску ў нашай рэспубліцы гісторыка-дакументальных хронік з серыі "Памяць". І вось прыемная навіна: тут выйшла пятнаццатая па ліку кніга. Прысвечана яна Круглянскаму раёну. І яшчэ адна адметнасць. Гэтая хроніка пабачыла свет у новым мастацка-тэхнічным афармленні, распрацавана ў 1992—1993 гадах, пасля таго, як у 1991 годзе была прынята ўрадавая пастанова аб выданні кніг Памяці.

Юбілейная "БелЭна" кніга дае поўнае ўяўленне пра жыццё КруглянШчыны з сівой мінуўшчыны да нашых дзён. Як і прынята ў серыі, адкрываецца яна шэрагам каляровых здымкаў, пад якімі не толькі звычайныя ў такім разе подпісы, а і прыводзяцца найбольш значныя даты з жыцця гэтага рэгіёна Бацькаўшчыны. У прыватнасці, паведамляецца, што ў IX—XIII стагоддзях гісторыя КруглянШчыны звязана з Полацкім і Друцкім княствамі, а з канца XIII да сярэдзіны XIV стагоддзя край уваходзіў у склад Вялікага княства Літоўскага. Называюцца і даты першага згадвання ў крыніцах асобных населеных пунктаў. Само Круглае, між іншым, упамінаецца з 1524 года.

Аб'ёмным і багатым на фактычны матэрыял атрымаўся артыкул "З гісторыі населеных пунктаў Круглянскчыны". Канечне ж, найпершая ўвага — цяперашняму раённаму цэнтру. З сярэдзіны XVI стагоддзя Круглае было прыватнаўласніцкай вёскай у ВКЛ, а ў 1579 годзе стала мястэчкам, цэнтрам маёнтка, шляхецкай уласнасцю. Думаецца, для аматараў даўніны цікавымі будуць і такія звесткі: "У другой палове 18 ст. 328 вяхароў, належала М. Агін-скаму, вялікаму гетману літоўскаму. Паводле першага падзелу Рэчы Паспалітай (1772 г.) адышло да Расіі, аднесена да разраду вёсак, аддадзена ў валоданне княгіні К. Р. Дашкавай, якая пазней была дырэктарам Пецярбургскай акадэміі навук і прэзідэнтам Расійскай акадэміі"...

Прынцып падачы матэрыялаў — традыцыйны для аналагічных хронік: аглядныя артыкулы, што падмацоўваюцца шматлікімі дакументамі. Выкарыстаны таксама і выцягі з літаратурных крыніц. Прынамсі, можна пазнаёміцца з урыўкамі з "Запісаў" К. Дашкавай. Уяўленне пра жыццё тамашняга люду даюць інвентары асобных маёнткаў.

Зразумела, не абыйдзены ўвагай знакамітыя людзі, якія ў свой час нарадзіліся на Круглянш чыне. Для прыкладу, адсюль родам фельдмаршал І. Рамейка-Гурка, майстэрства якога асабліва праявілася ў час вайны Расіі з Турцыяй і вызвалення балгарскага народа ад пяцісотгадовага турэцкага рабства. А вёска Лыскаўшчына знакамітая тым, што ў пачатку XX стагоддзя ў ёй жыў і працаваў адзін з найбольш знакамітых мастакоў старэйшага пакалення перасоўнікаў М. Неўраў.

Большая палова кнігі асвятляе жыццё Круглянчшчыны пасля 1917 года. Калі яшчэ нядаўна складальнікаў хронік можна было папракнуць у тым, што свядома ўвага засяроджваецца толькі на новым перыядзе гісторыі, дык у дадзеным выпадку відочна, што проста аб гэтым перыядзе куды больш матэрыялаў, чым аб іншых. На падзеі першых паслярэвалюцыйных гадоў, калектывізацыі выпраменены сучасны погляд. Напрыклад, змешчаны артыкул "Змова" ў Паўлавіцкім сельсавеце", з якога відаць, чаго каштавала вяскоўцам нежаданне працаваць у калектыўнай гаспадарцы. Ёсць і артыкул "Сталінскія рэпрэсіі на Круглянчшыне", прыводзяцца прозвішчы рэпрэсіраваных...

Не "па астаткавым прынцыпе" ўзнаўляецца культурнае жыццё раёна. Цікавым атрымаўся артыкул "Круглянчшына літаратурная". З аўтабіяграфіяй "Я родам з Круглянчшыны" выступае В. Лужкоўскі. А поруч згадкі пра таленавітага спевака В. Бондарава "Абараная песня", артыкул "Вуснапаэтычная творчасць Круглянчшыны" і, бадай, упершыню ў падобных выданнях знайшлося месца, каб прывесці найбольш адметную мясцовую лексіку.

А мемарыяльная частка, як і ў іншых хроніках — спісы загінуўшых у Вялікую Айчынную вайну партызан, падпольшчыкаў, мірных жыхароў, воінаў, якія вызвалялі раён і воінаў-землякоў; ахвяр афганскай авантуры.

А. М.

НОВЫ ЧАСОПІС У ГОМЕЛІ

Называецца ён "Палессе". Галоўны рэдактар і заснавальнік гэтага літаратурна-гістарычнага і грамадска-культурнага выдання Рыгор Андрэявец (раней працаваў рэдактарам гарадской газеты "Гомельскія ведамасці") у слове да чытача, у прыватнасці, адзначае: "Неад'емнай часткай нашай гісторыі з'яўляецца гісторыя тых народаў, што жывуць поплеч з намі. Ведаць іх культуру, матэрыяльныя здабыткі — значыць узбагаціцца самому, стаць на галаву вышэй. Без павагі да гісторыі, літаратурнай і духоўнай спадчыны народаў-суседзяў мы не выхаваем сваю нацыянальную свядомасць, павагу да сябе ў сусветным супольніцтве. І таму часопіс будзе тым мастком, які злучыць нашы імкненні да плённых і раўнапраўных узаемасувязяў, узаемаразумення, дружбы паміж трыма ўсходнеславянскімі народамі. На яго старонках на родных мовах будуць друкавацца літаратурныя творы і публіцыстыка аўтараў з Бранскай і Чарнігаўскай абласцей. І "Палессе" годна будзе несці гэтую высакародную місію".

І ўжо ў першым нумары побач друкуюцца вершы беларусаў Міхася Башлакова і Алега Маісеенкі, бранскіх паэтаў Сцяпана Кузькіна і Клавы Асеевай, чарнігаўцаў Станіслава Рэп'яха і Аляксандра Алійніка.

З паэтычных падборак неабходна адзначыць і творы нядаўна пакінуўшага нас Івана Кірэйчыка.

Старонкі дзённіка пад назвай "Даруй нам, Божа" прапанаваў часопісу Віктар Карамазаў, а гамяльчанін Анатоль Бароўскі — апавяданне "Вужык".

У раздзеле "Спадчына" друкуецца кароткі нарыс пра Вацлава Ластоўскага і дзве легенды ў ягонай апрацоўцы — "Сож і Дняпро" і "Бяздоннае багацце".

Надрукаваў часопіс і маю новую п'есу "Шкірдзюкі займаюць абарону", прэм'ера якой адбылася сёлета ў Мазырскім драмтэатры імя І. Мележа.

Даволі вялікі раздзел — "Публіцыстыка". Тут з артыкуламі выступаюць вядомыя на Гомельшчыне людзі Юры Варонежцаў, Валеры Сяліцкі, Валеры Бандарэнка, Уладзіслаў Ракашэвіч, а таксама пісьменнік Васіль Якавенка.

Часопіс "Палессе" прыемна ўзяць у рукі. Ён з густам аформлены, аддрукаваны на добрай паперы. Наклад — 1500 асобнікаў.

Па задумцы заснавальніка часопіса, у гэтым выданні будуць друкавацца лепшыя творы не толькі пісьменнікаў Гомельшчыны і іх калег з Браншчыны і Чарнігаўшчыны, але і ўсіх беларускіх творцаў. Як і ў "Полымі", "Маладосці"...

Таму хочацца пажадаць "Палессю" і ягонаму заснавальніку Рыгору Андрэяўцу поспехаў!

Васіль ТКАЧОЎ,
адказны сакратар
Гомельскага абласнога
аддзялення Саюза беларускіх
пісьменнікаў.

"МАСТАЦТВА", N 8

М. Крукоўскі выступае з артыкулам "Матэрыяльная каштоўнасць". Г. Багданава ("Каб народнае жыло ў народзе") прапануе справаздачу з "круглага стала", праведзенага рэдакцыяй часопіса сумесна з Беларускім інстытутам праблем культуры. Незалежная фінска-шведская журналістка Г. Саландэр гутарыць з І. Бергманам — "Ці не пара кінуць, Інгмар?". У. Мальцаў рэцэнзуе "Спектакль для ненароджаных дзяцей" паводле Ф. Дастаеўскага ў Тэатры-студыі "Акт" — "Выгнанне з раю".

Увазе чытачоў прапануюцца гутарка Т. Мушынскай з Я. Паплаўскім "Вамі размаўляла сама душа Агінскага...", нататкі Ю. Зайца з нагоды выставы "Мары аб Заслаўі" ("Адлюстраванне міфа ці міфатворчасць?", развагі пра гэтае ж мерапрыемства Т. Гаранскай "Феномен Заслаўя", краязнаўчы нарыс Т. Кухаронак "Жніво", артыкулы Н. Кажэўнікавай "Быццам аазіс дасканаласці...", Л. Таіравай "Мандаліны цудоўныя гукі", нататкі М. Мелаграны "Скідайце шапкі, панове: перад вамі — "Вясна"!", аналіз В. Гаршкавоз адной са старонак манументальнага жывапісу Беларусі — "Касцёлы святога Францыска Ксаверыя", шэраг іншых матэрыялаў.

Паэзія

Віктар ШНІП

ВАНДРОЎКА Ў ЧАСЕ

Асацыятыўная інкрустацыя

СТУДЗЕНЬ

Сузор'і снегіроў па-над сумётамі
Трапечуць
Узвейваючы ўспаміны
Добра дома
Забыцца пра завіруху задумацца
Ехаць
Нібы неба не бачыць
Ь...

ЛЮТЫ

Ледзяшы як ліхтары
Юрлівасць ракі ў палоне
Тупні і лёд трэсне
Ы-ы-ых!

САКАВІК

Соннае пад сонцам скідае
з сябе снег
Абветраны абшар абяцае ажывіцца
Каменне ў калюгах як каралі
Адплывае адталае аджылае
Вяртаюцца з выраю
і вабяць вэрхалам
Ільдзіны ірдзеюць і знікаюць
Калодзе карціць квітнець

КРАСАВІК

Красуецца кураслеп як каганец
Раўчукі расколваюць раллю
Абуджанае абнаўляецца
Светла ў садах і сенцах
Асветлены
Вечар вяртае верад
Імклівa імшэюць ілюзіі
Карэнне клапоціцца
пра крону

ТРАВЕНЬ

Тоне ў травах тутэйшых туга
Рунь рызыкуе рынуцца
Адкрываецца аблічча адвечнае
Вужакі вірующь на выдмах
Еду праз ельнік
Наперадзе неруш не знойдзеш
Ь...

ЧЭРВЕНЬ

Чмурэюць чмялі над чаборам
Эра эдему
Ружы як раніцы ракавінкі
Верыцца ў ветразь вандроўны
Енчыць адзінокі
Навальніцай няволіцца неба
Ь...

ЛІПЕНЬ

Луг лашчыцца і лашчыць
Іду як імігрую ў іншасвет
Пыл і павуцінне пільнуюць спажыву
Ельнік пахне грыбамі
Надвячорак нагадвае
што ўсё нявечна
Ь...

ЖНІВЕНЬ

Журыцца жытнішча жоўкне
Неба ніжэе
Імгліцца вёска
Восень праз вецер выглядае
Еду
Нявечнае натхненне
Ь...

ВЕРАСЕНЬ

Вароны на віхлах
як на восеньскіх вежах
Ерэтычна згарае лістота
Росы рассыпаны
Аблокі асвойваюць абшар
Сонцу слізка сумна
Еднасці
Няма ў настроях нашых
Ь...

КАСТРЫЧНІК

Крумкач да калюгі крадзецца
Ахвота абскубці ў ёй аблокі
Сады саромяцца сваёй светласці
Травы туляцца
Ралля распанела
Чакаючы
Непагадзь непакоіць
Ідылія
Канчаецца і клёны як кастрышчы

ЛІСТАПАД

Лістота як лятаючыя ліхтары
Іду праз імглу
Сонца сніцца
Тужліва
Адлятаюць апошнія журавы
Па-над палямі павуціна ці шэрань
Азярцо як акно
апошняга восеньскага дня
Дзе дождж як д'ябал

СНЕЖАНЬ

Светла ад снегу скуголіць скавыш
Ноч напамінае пра нябыт
Елкі
Жытло жывяць
Аблокаў аблога
Натхняе нас на новы год
Ь...

ВАРОНА

варона гэта галавешка
якая ўзляцела на крыллях дыму
з пажарышча
і сеўшы на вершаліну дрэва
адчула сябе патухлай зоркай
і таму варона ганарлівая
як нягеглы мужык
які нейкім цудам выбіўся ў паны
варона зладзейка
але скраўшы сыр
варона марыць аб кароне
і крычыць яна аб сваёй мары
як п'яніца якога выгналі з карчмы
варона можа быць гжэчнай
і можа навучыцца гаварыць
нават зазірнуць у разумныя кнігі
але ўсё роўна
пры гэтым заставацца варонай
якая праваронiла сваё шчасце
калі Бог дзяліў паміж птушак галасы

ДЫМ

дым імкнецца ў неба
як вязень на волю
і знікае не разумеючы волі
дым узветраныя валасы ведзьмы
якая жыве ў агні
і можна схавацца ў дыме
і можна згубіцца ў дыме
і паўзе дым па зямлі як цмок
якому адсеклі галаву
у якога душа —
дагараючае вогнішча
і ніхто не любіць дыму
дым самагубца
і ў яго жыццё кароткае
як летняя купальская ноч
дзе дзяўчаты і хлопцы
скачуць праз вогнішча
узлятаючы як дым
і гляджу я на дым
як на густую павуціну
у якой трапечуцца зоркі
як залатыя камары

•

Спачатку музыка была.
Яна з'явілася з святла,
Якое знікла назаўжды,
Як зніклі райскія сады,
Якія сёння ў снах цвітуць.
Але ўсё ж яблыкі растуць
Над светам, дзе няма цяпла,
Дзе людзям хочацца святла,
Дзе людзям хочацца,
каб Бог
Пачуў малітвы, дапамог
У цяжкі час, нібы было
Калісьці лёгка і цвіло
Каменне ля шляхоў людскіх,
Дзе нам да музыкі штоміг
Ісці, не верачы ў яе.
Ды ўсё ж яе нам не стае.
Яна з'явілася з святла,
Яна жыве, яна была
І будзе, покуль будзем мы
Ісці праз ветравей зімы,
Дзе нам не падуладны час,
І дзе ніхто не любіць нас.

•

Ты думаеш пра смерць,
хоць жыць ахвота...
І тут усім, што здохнеш —
напляваць.
І жыць не хочацца, жыццё —
маркота,
Жыццё — пятля, якую не сарваць
І не пайсці, куды пагоніць вецер.
І ты з пятлёй сядзіш, і гэты дом,
Дзе вечна самы шэры
ў свеце вечар,
Не асвяціць ні свечкай, ні віном...
Ты думаеш пра смерць,
нібы пра свята,
Дзе будзеш ты спакойны,
нібы сум
Ліста, што дачакаўся лістапада
І паляцеў праз вецер
і праз тлум...
І паляціш, забыўшыся пра тое,
Што гэтым ты
не перайначыш свет,
Дзе мы жывём, не цэнячы святое,
Дзе божы цень,
як дым ад цыгарэт.

•

Сасновы лес. Туман, нібыта дым,
І цішыня, нібыта час спыніўся.
І купал неба над жыццём маім
Аблокамі, як фрэскамі, свяціўся.
І я стаяў на беразе ракі,
Нібы Харон,
які свой човен страціў.
Ля ног маіх туманныя ваўкі
Ляжалі, іх я, адзінокіх, гладзіў.
І я знікаў з жыцця, нібы са сна,
Які прысніўся мне ў далёкім свеце.
І праз раку засохлая сасна
Ішла і несла на галінах вецер...
І вецер зашумеў. І знік туман,
І час пайшоў і далеч пасвятлела,
І лес зайграў, як велічны арган,
І музыка, нібы анёл, ляцела
Пад купал неба
над жыццём маім,
І ў вышыні бяздоннае знікала,
Так, як знікае
па-над свечкай дым,
Так, як — раса,
што на пясок упала.

•

І гэты снег, і гэта халадэча,
І ветрам разарваны ціхі вечар
Ці ўспомняцца
нам некалі з табой?

І гэты сум, што як віно сухое,
І гэтае наўколле нежывое
Растануць, як аблокі над зямлёй.

І не паўторыцца ўжо больш нічога,
І толькі да цябе адна дарога,
Як цень ад крыжа,
будзе тут ляжаць.

І я прыйду, як дзень апошні ветру,
І што ты скажаш, я ўсяму паверу,
І будзе снег, нібыта смех,
лятаць.

•

...І ў вечным небе вечнасці няма,
Там воблакі — вандроўная зіма —
Плывуць над светам,
дзе гаруем мы,
Чакаючы то лета, то зімы.
І кожны дзень самотны, нібы пыл,
Бы кветкі звялыя каля магіл,
Дзе нас чакае іншае жыццё,
Куды ляцім, нібыта з дрэў лісцё,
І ў гэтым свеце нас няма даўно,
Мы небам выпіты, нібы віно,
Якое не ратуе ад пакут,
Якое рай, якое божы суд.

Віншуем!

Ігнату ДУБРОЎСКАМУ — 90

Ігнат Цімафеевіч Чарняўскі нарадзіўся ў вёсцы Дуброва цяперашняга Смалявіцкага раёна. Па назве роднай вёскі і ўзяў сабе літаратурны псеўданім — Дуброўскі. Пасля заканчэння сярэдняй школы загадваў магазінам спажывецкай кааперацыі, працаваў справаводам сельсавета, загадчыкам аддзела прапаганды, сакратаром райкома камсамола ў Астрашыцкім Гарадку. Пасля службы ў Чырвонай Арміі (1928—1929) скончыў Беларускую сельскагаспадарчую акадэмію (1931) і аспірантуру пры Усесаюзным інстытуце эканомікі сельскай гаспадаркі ў Маскве (1937). Некаторы час быў намеснікам дырэктара гэтага інстытута, а пасля загадваў сектарам аграрных праблем Інстытута эканомікі Акадэміі навук БССР. У час вайны І. Дуброўскі камандаваў батарэяй, быў цяжка паранены, зведаў жахі фашысцкага канцлагера ў Франкфурце-на-Майне. У пасляваенны час вярнуўся на ранейшую працу і да 1976 года загадваў сектарам аграрных праблем Інстытута эканомікі, стаў кандыдатам сельскагаспадарчых навук.

Як і пераважная большасць пісьменнікаў, І. Дуброўскі ў 1927 годзе пачаў сваю творчую працу з вершаў, але поспеху дасягнуў як нарысіст, празаік-дакументаліст. Аўтар аповесцяў "Зямля маладзее" (1952), "Зямныя вузлы" (1967), зборнікаў апавяданняў "Радня" (1954), "Паўз самыя вокны" (1961), кніг нарысаў "Светлы шлях" (1959), "Да долі чалавечай" (1970), "Гамоніць Палессе" (1977), "На новыя кругі" (1980), "Час сеяць і час жаць" (1982), "Красная хата не толькі пірагамі"(1988)... Прыхільна была сустрэта і кніга І. Дуброўскага "Нялёгкі хлеб" (1990), у якой ён павёў гаворку пра жанр нарыса, якому аддаў дзесяткі гадоў натхнёнай і плённай працы. А да ўсяго І. Дуброўскім напісана нямала навуковых прац па праблемах развіцця сучаснай сельскай гаспадаркі.

Лёс аказаўся да Ігната Цімафеевіча надзіва шчодрым. Канечне, нямала давялося зведаць, перажыць цяжкага і скрушнага, ды рэдка ўдаецца дажыць да такіх шаноўных гадоў. І не толькі дажыць! І. Дуброўскі сваё 90-годдзе сустрэў, як кажуць, у актыўным творчым страі. Пацвярджэнне таму — завершаны рукапіс кнігі пра выдатнага беларускага вучонага А. Жэбрака. Сведчанне гэтаму — і новыя старонкі, над якімі ён шчыруе плённа і апантана.

З днём нараджэння, Ігнат Цімафеевіч! Няхай Вам жывецца яшчэ столькі, колькі Богам дадзена, а мы, прыхільнікі Вашага яркага, самабытнага таленту, з нецярпеннем будзем чакаць сустрэчы з Вашымі чарговымі творамі!

Ігнат ДУБРОЎСКІ

ПАКАЯННЕ САМАГУБСТВАМ

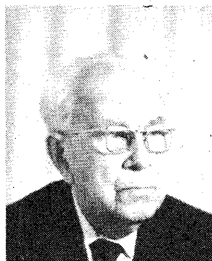

АПАВЯДАННЕ-БЫЛЬ

Павел Андрэевіч Зарэчны, заслужаны работнік культуры, вядомы сваім творчым укладам у беларускую музыку, мае невялічкі дачны ўчастак у раёне Заслаўя. Ён часта ходзіць на шпацыр са сваім любімым сабакам Шарыкам. Іншы раз заходзіць і да нас пасядзець, пагаманіць па-суседску. Гаспадыня нашай дачы, Вера Дзмітрыеўна, не прамінае выпадку пачаставаць Шарыка костачкамі, назбіранымі на кухні. Шарык вельмі любіць гэтыя пачастункі, асабліва курыныя. Бывала, што не гаспадар вёў Шарыка на ланцужку, а Шарык цягнуў яго да нас, каб паласавацца костачкамі.

Ён еў костачкі з асаблівым смакам. У яго вострыя зубы і іклы, моцныя, як жалезныя, скіўіцы. Костачкі на яго зубах хрумсцелі са звонам.

З'еўшы костачкі, ён смачна аблізваўся, па-сабачы ласкава глядзеў на гаспадыню, удзячна павільваючы пышным прыгожым хвастом.

У Шарыка была свая этыка ў адносінах да людзей. Ён дзяліў людзей на сваіх, на сваіх, але добрых, і на чужых нядобрых. Сваімі людзьмі былі гаспадар і яго сямей-ныя; за несваіх, але добрых, ён лічыў тых людзей, з якімі яго знаёміў гаспадар; усе астатнія — чужыя. Да сваіх Шарык ставіўся самааддана да неабмежаванасці. Да несваіх — са стрыманай насцярожанасцю, а да чужых — з беспрычыннай варожасцю.

Нашу гаспадыню, як і ўсю нашу сям'ю, Шарык адносіў да несваіх, але добрых. Аднаго разу, калі гаспадыня пачаставала яго костачкамі і ён, схрумстаўшы іх, удзячна павільваў хвастом, яна хацела пагладзіць яго па галаве з такімі прыгожымі натапыранымі вушамі. Шарык нечакана гыркнуў і злосна кляцнуў зубамі. Моў, не чапай мяне! Я не прызнаю ніякага панібрацтва ні з кім, апрача свайго гаспадара і яго сямейных. Ты пачаставала мяне костачкамі, я падзякаваў табе віляннем хваста і ласкавым зазіраннем у вочы. І мы квіты. Гэтым і абмяжоўваюцца нашы адносіны. Такая ў яго была сабачая этыка.

Павел Андрэевіч трымаў Шарыка не з любові да сабак, а па гаспадарчай патрэбнасці. Дачныя сады і агароды часта латашылі падлеткі. Не паспеюць завязацца агуркі, паспець ягады, наліцца яблыкі і слівы, як у адну ноч усё гэта можа знікнуць, з варварскім пашкоджаннем дрэў, кустоў і градак. Усё здрапежаць. А ў апошнія гады, у гады перабудовы, дачы сталі абіраць зладзеі-прафесіяналы. Па восені, калі дачнікі пакідаюць свае дачы ад выхаднога да выхаднога, уначы прыязджаюць на грузавіках рабаўнікі, забіраюць хатнія рэчы — халадзільнікі, газавыя пліты і балоны, тачкі, агародныя прылады, выграбаюць са скляпоў бульбу, яблыкі, кансерваванні і саленні, бутлі самаробнага фруктовага віна.

Такая пагроза навісла і над дачай Зарэчных. У садовых таварыствах барацьба са зладзеямі вялася арганізавана. Таварыства агулам наймала вартаўніка, узбройвала яго паляўнічай стрэльбай і ён уначы стрэламі пужаў зладзеяў. Дача Зарэчных мясцілася адасоблена на невялічкай лясной палянаўцы, акружанай густым маладым саннікам у перамешку з бярозкамі. Наняць вартаўніка на адну дачку не выпадала, і Зарэчны вырашыў набыць сабаку. Павел Андрэевіч ведаў, што купляць дарослага сабаку ня варта. Сабака ніколі не забывае свайго першага гаспадара. Пры зручным выпадку ён збяжыць ад новага гаспадара да свайго ранейшага.

Зарэчны купіў у адной бабулі чатырохмесячнага шчанюка. Назвалі яго Шарыкам.

Шарык хутка прывык да сям'і Зарэчных, асабліва прывязаўся да гаспадара. Як малое дзіця, любіў гуляць з дзецьмі. Качаўся з імі па траве, тармашыў іх за адзенне, прытворна "кусаў" іх за рукі і ногі, насіўся наўздагон за матылькамі. Ён хутка прывык да свайго імя, да санітарных умоў, да сумеснага жыцця з чалавекам. Ён ведаў, у якім кутку стаіць яго скрыначка, і акуратна карыстаўся ёй.

Чым больш сталеў Шарык, тым пільней стаў наглядаць і прыслухоўвацца да навакольнага асяроддзя. Вядома, што сабака мае вельмі тонкі нюх, ён можа адрозніць кожнага з пяці мільярдаў чалавек, якія жывуць на Зямлі. Толькі блізнят не можа адрозніць аднаго ад другога, можа, таму, што яны пахнуць аднолькава.

Шарык рана навучыўся адрозніваць сваіх ад чужых. Убачыўшы паблізу дачы ці пачуўшы нюхам каго чужога, ён уздымаў вушы радарамі і брэхам даваў знаць гаспадарам аб набліжэнні чужога.

Так непрыкметна, за год Шарык ператварыўся ў сталага сабаку і добрага вартаўніка дачы. Такая ў яго кароткая і не вельмі багатая біяграфія. Затое ён быў багатага роду. Была ў яго і племянная прыналежнасць, як скажам, у людзей прыналежнасць этнічная. Шарык паходзіў з пароды нямецкіх аўчарак, сабак рослых і прыгожых, знешне падобных да ваўкоў. Характар у сабак гэтай пароды адважны, востры і рашучы, самаахвярная адданасць сваім гаспадарам.

Продкі Шарыка пасябравалі з чалавекам у самай даўняй старажытнасці. Людзі ў той час харчаваліся рознымі раслінамі, карамі, пладамі, мясам дзікіх звяроў, птушак і рыбы, на якіх палявалі. Не ўсё здабытае чалавек мог спажыць сам. Заставаліся адыходы — косці, капыты, частка ўнутраных органаў, якія выкідваліся за межы часовых стойбішчаў племені. Дзікія сабакі зграямі падыходзілі ноччу да стойбішчаў і жывіліся адкідамі чалавечай ежы. Такім чынам, воляй-няволяй, сабакі сталі ахоўваць чалавека. З набліжэннем драпежных звяроў, якія любілі паласавацца чалавечым мясам, сабакі ўздымалі дружны брэх, якім папярэджвалі людзей аб небяспецы. Чалавек зразумеў паслугу сабак і стаў наўмысля падкормліваць іх, а з часам прыручаць да сумеснага жыцця.

Прыручэнне сабак прывяло да павелічэння іхніх абавязкаў. Сабакі сталі скарыстоўвацца на паляванні. Яны лёгка знаходзілі звяроў, падганялі іх да паляўнічых. А калі чалавецтва дайшло да дзяржаўных форм існавання, сабакам даручылі несці дзяржаўную службу. Вядома, што ў старажытным Рыме сабакі вартавалі храм Юпітэра і іншыя важныя дзяржаўныя аб'екты. Сабакі былі вартаўнікамі храмаў і ў Старажытнай Грэцыі. А калі між народамі і дзяржавамі пачаліся войны, сабакі неслі і вайсковую службу, яны ўдзельнічалі і ў баявых аперацыях. Цар старажытнай Персіі Камбіз у заваёве Егіпта ў 525 годзе да нашай эры напускаў зграі сабак, у якіх на металічных ашыйніках умацоўваліся вострыя нажы, на войска праціўніка.

І сёння сабакі нясуць пагранічную службу, служаць у органах дзяржаўнай бяспекі, вядуць следчыя работы — па паху слядоў і рэчаў знаходзяць злычынцаў, гандляроў наркотыкамі, зладзеяў. Служылі сабакі і ў якасці паштальёнаў, нават у перапісцы на амурныя тэмы.

Такая багатая, гераічная і ганаровая радаслоўная ў Шарыка. У яго ж самога служба даволі простая — ахова маёмасці сваіх гаспадароў. Днём Шарыку няма чаго рабіць. Рэдка хто заходзіў на дачу ці праходзіў міма. А калі хто з'яўляўся паблізу, то ён гаўкне раз-другі, перасцярожыць гаспадароў і зноў ляжыць, паклаўшы галаву на выцягнутыя лапы, і наглядае за работай гаспадароў у агародзе.

У мінулым годзе рабіўся рамонт дачы. На дачу гаспадар прывёў двух новых чалавек. Ён пазнаёміў Шарыка з імі. Шарык прыняў іх за несваіх, але добрых людзей і, лежачы на сонцы, сачыў за іхняй работай. Наглядаў, як яны надзявалі на рукі брызентавыя рукавіцы, сыпалі з мяшкоў штосьці ў скрыню, налівалі вады і перамешвалі рыдлёўкамі. Іншы раз будаўнікі надзявалі брызентавыя рукавіцы, бралі сякеры і ішлі ў лес высекчы жэрдачку ці які колік. Шарык ішоў за імі і там, лежачы, наглядаў за іхняй работай. Цяжка сказаць, як разумеў Шарык работу людзей, але назіраў за ёй з відавочнай цікавасцю.

Аднаго разу, калі рабочыя скончылі работу і пайшлі дамоў, Шарык убачыў ля варот брызентавую рукавіцу. Ён, мусіць, падумаў, то будаўнікі згубілі яе. Узяў рукавіцу ў зубы і хацеў несці ў лес, на тое месца, дзе рабочыя секлі дрэўцы. Зарэчны, убачыўшы, што Шарык кудысьці хоча несці рукавіцу, прыкрыкнуў на яго:

— Шарык, кінь рукавіцу!

Шарык не паслухаўся. Павел Андрэевіч узлаваўся, ухапіўся за рукавіцу, спрабуючы вырваць яе з зубой сабакі, патрабуючы:

"Шарык, аддай рукавіцу!"

Шарык моцна сцяў зубы, прысеў, упёршыся пярэднімі лапамі ў зямлю, упарта не выпускаў рукавіцу з зубоў. Зарэчны з усёй сілы тузануў рукавіцу і вырваў яе з зубоў сабакі. Шарык ашчэрыўся, на яго спіне хібам узнялася поўсць, ён злосна гыркнуў і цяпнуў гаспадара вострымі іклами за руку ніжэй локця. Пад зубамі яго трэснула скура, з рукі пырснула кроў... Зарэчны хацеў уцяць Шарыка нагой, але ён адскочыў у бок і, спуджана гледзячы на гаспадара, на яго акрываўленую руку, задам, задам адступаючыся ад яго, павярнуўся і, падтуліўшы хвост, пацягнуўся ў лес.

Зарэчнаму было ўжо не да Шарыка, трэба было хутка звяртацца да ўрача, на ўколы. Хто ведае, можа, Шарык ашалеў.

Калі Павел Андрэевіч дзён праз пяць вярнуўся на дачу, Шарыка дома не было. Сямейныя яго сказалі, што ўсе гэтыя дні Шарык не з'яўляўся, можа, збег куды. Гаспадар пайшоў у лес і знайшоў сабаку пад маладой ялінкай. Шарык ляжаў, як нежывы, паклаўшы морду на выцягнутыя пярэднія лапы. Вочы яго былі заплюшчаны. Ён дужа схуднеў, бакі апалі, поўсць пакалмацілася, злямцавалася, прыкметна выступалі рэбры.

— Шарык, Шарык, уставай, хадзем дадому, — тармашыў гаспадар яго за загрывак, але ён ляжаў нерухома, ні адна варсінка на ім не здрыганулася.

Зарэчны паспрабаваў падняць яго на рукі, але не змог адной рукой адарваць яго ад зямлі. Ён пайшоў дамоў і прынёс Шарыку ежы — суп з кавалачкам мяса і з костачкай — яго любімая страва. Колькі ні ўпрошваў ён сабаку ўзяць ежу, той нават не зварухнуўся, як бы нічога не чуў. Ён пакінуў ежу і пайшоў дамоў.

Назаўтра, калі ён прыйшоў да Шарыка, суп у місачцы стаяў некрануты, а сабака ляжаў у той жа нерухомай позе. Зноў на просьбы гаспадара Шарык не паварухнуўся. Павел Андрэевіч стаў гладзіць яго па галаве і ўпрошваць узяць страву. Шарык узняў галаву, неяк адчужана і разам з тым скрушліва-вінавата зірнуў на гаспадара і абвяў. Стравы і ў гэты раз ён не прыняў.

Відавочна было, што Шарык гіне, гіне самахоць, самагубствам. Зарэчны ўстрывожыўся. Трэба ратаваць сабаку. Ён так-сяк узняў схуднелага знямоглага Шарыка на рукі і прынёс у свой дворык. Ён сядзеў ля сабакі, лашчыў яго і ўпрошваў забыць тое, што здарылася, што ён невінаваты ў гэтым, ён, гаспадар, цяпер ведае, што Шарык з добрым намерам нёс рукавіцу ў лес. Ён зноў пакінуў яму страву.

Назаўтра раніцай, калі Павел Андрэевіч падышоў да Шарыка, то ўбачыў пустую, вылізаную місачку. Сабака адплюснуў вочы, зірнуў на гаспадара і слаба вільнуў хвастом. З таго дня Шарык стаў есці і пакрыху папраўляцца. Ён зноў па-ранейшаму быў вясёлы і ласкавы да гаспадара, цёрся галавой аб яго ногі, пяшчотна павіскваючы, віляў хвастом. Сяброўства іх аднавілася ва ўсёй чысціні, як бы між імі нічога дрэннага не было.

Як зразумець паводзіны Шарыка? Вучоныя сцвярджаюць, што толькі чалавек ведае, што ён памрэ, усе астатнія віды жывых істот не ведаюць, што яны смяротныя. Калі б гэта было так, то заяц ніколі не ўцякаў бы з усіх ног ад ваўка, сабакі ці савы. П. Гурвіч у сваёй кнізе "Куды ідзеш, чалавек?" піша: "Жывёльная асобіна не здольна на самагубства, як гэта ўласціва мысліцельнаму стварэнню". Шарык абвергнуў гэту тэзу.

Сапраўды, каб прыйсці да такога ўчынку, на які наважыўся Шарык, трэба мысліць. А ці мог ён мысліць? Чалавек мысліць словамі, паняццямі. У Шарыка няма ні слоў, ні мовы. Ён разумее некалькі чалавечых слоў: "Шарык, ляж!", "Шарык, — нельга!", "Шарык, ідзі сюды!". Ён разумее гэтыя каманды і пакорна іх выконвае.

Можна меркаваць, што Шарык думае вобразамі, уяўленнямі, адбіткамі ў яго мазгах карцін бачанага. У пэўнай лагічнай сувязі гэтых з'яў, нейкім чынам дзяліў іх на добрыя і нядобрыя, на станоўчыя і адмоўныя. І ставіўся да іх у сваіх паводзінах адпаведным чынам, як рэагаванне на іх.

Шарык адчуў, як пад яго вострымі зубамі трэснула скура на руцэ гаспадара, бачыў, як пырснула і пацякла кроў, чуў, як ён войкнуў і балюча зморшчыўся, як узмахнуў нагой, каб ударыць яго. Але ён, Шарык, быў перакананы, што нічога дрэннага не зрабіў. Ён нёс рукавіцу рабочым. Нашто ж гаспадар перашкаджаў? А калі прыйшоў у лес і ўбачыў, што рабочых там няма, што ён дарма нёс ім рукавіцу, то адчуў сябе вінаватым, зразумеў, што зрабіў подлы ўчынак самаму блізкаму, самаму дарагому чалавеку. Ён рашыў, што не мае права жыць пасля такой падзэсці.

Так можна разважаць, меркаваць, а як гэты працэс праходзіў у Шарыка, застаецца загадкай. Адным словам, жывёльны свет, псіхалагічны склад жывёлы, калі можна так сказаць, не такі просты, як нам здаецца.

Вучоныя сцвярджаюць, што між чалавекам і жывёлай, з якой ён мае справу — сабака, конь, карова і інш., — існуе тэлепатыйная сувязь праз выпраменьванне мазгамі радыёбіялагічных хваляў. Праз гэта выпраменьванне між чалавекам і жывёлай устанаўліваюцца пэўная адаптацыя, паразуменне. Калі гэта так, то можна меркаваць, што Шарык успрыняў, інтуітыўна адчуў, што гаспадар дараваў яму злосны ўчынак. А калі гэта так, то самагубства траціла сэнс, і ён прыняў страву.

А ў Паўла Андрэевіча хапіла сілы волі і розуму адкінуць крыўду на Шарыка. Ён зразумеў, з якім намерам Шарык нёс рукавіцу ў лес. Шарык быў перакананы, што робіць добрую справу, і калі ён вырваў у яго рукавіцу, у Шарыка з'явіўся востры прыступ пратэсту супраць несправядлівасці, які абудзіў у яго атавістычнае пачуццё звера і ён укусіў гаспадара за руку.

Жывёльныя істоты не такія простыя, якімі мы іх успрымаем. Выпадак з Шарыкам пераконвае, што адносіны чалавека да ўсіх відаў жывёлы павінны быць чалавечнымі, за выключэннем хіба злосных драпежнікаў. Але і драпежныя звяры, як сведчаць многія факты, адыгрываюць пэўную станоўчую ролю ў эвалюцыі жывёльнага свету. Недарма ваўкоў называюць санітарамі лесу. Стаўленне да гэтых звяроў павінна мець характар абароны ў выпадку іх нападу на чалавека ці яго жывёлу. Да прыручанай, хатняй жывёлы трэба ставіцца не як да бязмоўных, механічных служак, а як да істот, у якіх ёсць паразуменне з чалавекам, нешта накшталт узаемнай дабрачыннасці, можа, інтуітыўна запазычанай у чалавека. Чалавеку з усім жывёльным светам трэба суіснаваць.

АДНОЙ ПРАБЛЕМАЙ МЕНШ?

ПОМНІКІ
музычнай
культуры
Беларусі

Беларускі інстытут праблем культуры наладзіў выпуск нотнай серыі "Помнікі музейнай культуры Беларусі". Пачалі... з XIX стагоддзя (пра тое выданне мы летась паведамлялі). Другі, нядаўні выпуск змяшчае рэдкасныя ўзоры музыкі, што стваралася на землях беларускіх у XVI—XVII стагоддзях.

Як зазначае ў прадмове ўкладальнік зборніка кандыдат мастацтвазнаўства Вольга Дадзіёмава, "Сімваламі і гордасцю тагачаснай эпохі сталі Францішак Скарына і Сымон Будны, Васіль Цяпінскі і Мікола Гусоўскі, Мялецій Смatрыцкі і браты Зізаніі, Афанасій Філіповіч і Сімяон Полацкі — сусветна вядомыя беларускія асветнікі, філосафы, літаратары, а між тым "мала каму сёння ў нас вядомыя імёны музыкантаў, што працавалі на Беларусі ў адзін з імі час". Прычына няпэўнасці айчыннай музычна-гістарычнай навукі адносна таго цікавага і супярэчлівага перыяду — у адсутнасці або цяжкадаступнасці дакументальных крыніц, якія дапамаглі б у адраджэнні аб'ектыўнай карціны музычнай культуры на Беларусі XVI—XVII стст., у аднаўленні гістарычнай памяці, у справе вяртання нашай нотнай спадчыны.

І вось, здаецца, адной праблемай на шляху музычнага адраджэння паменела. Другі выпуск "Помнікаў..." , ажыццёўлены ў межах праграмы "Адраджэнне старажытнага музычнага мастацтва Беларусі" пад кіраўніцтвам акадэміка Уладзіміра Скараходава, прапануе вакальныя творы ды інструментальныя п'есы Цыпрыяна Базыліка, Вацлава з Шамотул, Крыштафа Клябана, Андрэя Рагачэўскага, Войцаха Длугарая. Каштоўнае асветніцкае значэнне нотнаму матэрыялу надаюць біяграфічныя звесткі, метадычныя заўвагі, бібліяграфічная інфармацыя. Тэксты вакальных твораў, змешчаных у зборніку, даюцца на беларускай і на лацінскай мовах. Пераклады з польскай зрабіў Уладзімір Мархель.

Можна, канечне, кінуць заклік: "Набывайце, вывучайце, спявайце, грайце, прапагандуйце старабеларускую музыку!" Але заклік прагучыць рытарычна, бо выданне існуе толькі ў двух тысячах асобнікаў. Адна надзея на паслугі ксеракопіі...

С. Б.

НА АТРЫМАННЕ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРЭМІІ БЕЛАРУСІ

"ЯНО ВЫСТАЕ — ЯНО ЧЫСТАЕ!"

Свет, які існуе ў душы творцы адбіткам нечага знешняга, — свет асаблівы. Ён падаецца больш гарманічным, чым штодзённае жыццё. Пры ўсёй няпростасці, напружанасці творчай працы яе мастацкі вынік — твор, ўрэшце, прывядзе нас у свет Прыгожага, свет душы Мастака. Узаемаадносіны творцы і публікі няпростыя. Праз свае творы аўтар "размаўляе" з людзьмі. І калі хаця б адзін чалавек адгукнуўся на "голас" гэты, дыялог абавязкова адбудзецца. Музыка — мастацтва ці не самае абстрактнае, яе цяжка "пераказаць" словамі, часта нават словамі цяжка выказаць пачуцці, якія яна выклікала. Праз музыку дыялог адбываецца на ўзроўні эмоцый. Здаецца, што для творцы нават і неабавязкова пачуць "адказ", галоўнае — казаць самому. Але, нават не прызнаючыся сабе ў гэтым, кожны, каму дадзены талент, спадзяецца знайсці блізкую душу, чалавека, які і зразумее, і падтрымае, і натхніць.

Творцы па прыродзе сваёй — людзі не грамадскія, ім уласцівы індывідуалізм. Таму цікава, як ладзяцца стасункі прадстаўнікоў, скажам, двух розных мастацкіх "цэхаў" — паэзіі і музыкі. Я ведаю прыклад такога сяброўства — сяброўства не толькі ў сваіх колах, але і ў краіне прадстаўнікоў беларускай творчай інтэлігенцыі — кампазітара Уладзіміра Дамарацкага і паэта Алеся Пісьмянкова.

Кампазітар У. Дамарацкі вядомы як аўтар дзвюх сімфоній, інструментальных канцэртаў, камерных твораў, многія з якіх сталі рэпертуарнымі, твораў для дзяцей, песень, якія ўвайшлі ў рэпертуар знакамітых беларускіх эстрадных выканаўцаў і палюбіліся слухачам.

Ягоны Канцэрт N 2 для трубы з аркестрам вылучаны сёлета на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Беларусі. Гэты твор, як лічаць знаўцы, выводзіць беларускую музыку на новыя прасторы. У ім арганічна суіснуюць рамантычная ўзнёсласць і строгая рацыянальнасць, пошукі гармоніі быцця і мудрасць чалавека, які ведае цану жыцця.

Дарэчы, у верасні У. Дамарацкаму спаўняецца 50 гадоў. І гэта добрая нагода: пачуць шчыры маналог сябра. Што скажа вядомы беларускі паэт Алесь ПІСЬМЯНКОЎ?

— Наконт юбілею — не верыцца. Кажуць, узрост — катэгорыя, хутчэй, маральная. Адзін у 70 адчувае сябе маладым чалавекам, а другі ў 25 — стары. Усё залежыць ад светаўспрымання. Мне здаецца, Валодзя не адчувае свае 50 і як творца, і як чалавек. Мне ён падаецца чалавекам гадоў трыццаці сямі — ведаеце, "пушкінскі ўзрост". Мяне ўражвае яго гарманічнае светаўспрыманне, якое дае надзею на з'яўленне новых і новых цудоўных твораў.

Мы пазнаёміліся больш за 10 гадоў таму абсалютна выпадкова. Я працаваў тады ў часопісе "Полымя", вярнуўся з камандзіроўкі ў Польшчу, а на стале запіска ляжыць: "Вас шукае кампазітар Дамарацкі". Я ведаў, што гэта сур'ёзны кампазітар, што ёсць у яго і некалькі песень, але як песенніка яго не ўспрымаў. Мы сустрэліся. Аказваецца, ён прачытаў маю кніжку і яму спадабаліся некаторыя вершы, на іх з'явілася музыка, але цяпер ён хацеў, каб я тое-сёе ў вершах змяніў. І гэта ў надрукаваным ужо вершы! Але ён прымусіў мяне знайсці адпаведнае, патрэбнае яму слова. Дарэчы, потым са зменамі гэты верш выйшаў у "Анталогіі беларускай паэзіі". І я Валодзю ўдзячны. У яго ідэальны густ, ён вельмі начытаны, класіку ведае выдатна. З ім цікава. А песня тая, "Настальгія", колькі гадоў таму напісаная, гучыць і сёння. "Сябры" выконваюць. А тады, па гарачых слядах, як кажуць, мы з ім зрабілі яшчэ адну песню — "Няхай душа баліць", яе выконвае А. Ціхановіч. Гэта песня не "на кожны дзень" і таксама напісаная на верш. Я ніколі не пісаў "на рыбу". Аднойчы паспрабаваў, і Дамарацкі мне сказаў: "Што ты — хлопчык? Хопіць займацца "ерундой", ты — паэт".

Яго пазіцыя, я лічу, правільная.

У песнях Дамарацкага ёсць нейкі сінтэз эстраднай музыкі і сур'ёзнай. Я — не музыкант, мне цяжка меркаваць, але я адчуваю гэты сплаў класічнага і сучаснага, эстраднага. Ён піша не толькі на мае вершы, таксама на вершы Анатоля Грачанікава, князя Вяземскага, Марыны Цвятаевай. Ён толькі ў тым выпадку бярэцца пісаць песню, калі штосьці яго ўскалыхнула, закранула, ён, як кажуць, "пранікся". Валодзя і мяне прымусіў напісаць песню для дзяцей. У мяне кніжка выйшла для дзяцей. Ён пагартаў і кажа: "Давай зробім "Песню вучонага ката". Я ніколі для дзяцей нічога не рабіў спецыяльна. Давялося трошкі прадправіць тэкст па яго патрабаваннях. Калі мы прыйшлі на канцэрт і дзіцячы хор выканаў гэтую песню, мне было прыемна, таму што зроблена яна была на ўзроўні, на яго ўзроўні. А гэты ўзровень высокі.

Я прысутнічаў на многіх канцэртах, дзе гучала музыка Уладзіміра Дамарацкага, слухаў Канцэрт для трубы, які вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі. У яго ёсць сюіта на вершы Я. Коласа, выдатная музыка паводле фальклорных матываў. Я назіраў за рэакцыяй калег ягоных. Пры яго характары, даволі складаным, калегі ставяцца вельмі паважліва да ўсяго, што ён робіць. Нядаўна вось напісаў мюзікл паводле п'есы Прыстлі "31 чэрвеня". У сэнсе музыкі — набытак! Мы слухалі яе ў мяне дома з гасцямі. Валодзя паказваў, вельмі хваляваўся. Усе былі проста ўражаны, не толькі я — дылетант, а там былі ж і людзі, якія ведаюць толк у гэтым, не "дэгустатары".

Я быў з ім у розных аўдыторыях, ён выдатна трымаецца. На жаль, такія сустрэчы з публікай — рэдкія. Я ўдзячны Валодзю за тое, што ён далучыў мяне да музыкі сур'ёзнай. Цяпер тое, што цікавіць яго, цікавае і мне. Я, канечне, не ўсё разумею, але стараюся не адставаць. Мне гэта дапамагае, дае штуршок нейкі нечаканы ў творчасці.

Валодзя — патомны інтэлігент і музыкант ад Бога. І ўся яго сям'я такая. У яго бацька быў музыкантам, маці выкладала беларускую мову. Можа, ад гэтага ў Валодзі выдатны літаратурны густ (чалавек жа ў сям'і фарміруецца). Ягоная сям'я жыве музыкай, і жонка Таццяна, і дачка Вольга, вельмі таленавітая, чыстая дзяўчынка. Валодзя хвалюецца за яе лёс. Але я спадзяюся, усё будзе добра.

Характар у Валодзі няпросты. Ён вельмі прынцыповы чалавек, і гэта мне падабаецца. Ён ніколі не здраджвае сваім прынцыпам, хаця жыццё ад гэтага не робіцца прасцейшым.

Мы сустракаемся і дома ў мяне, і на працы, і заўсёды гэта вельмі плённыя і каштоўныя для нас абодвух сустрэчы. Ён дзеліцца нечым сваім, прасіць мяне пачытаць вершы. Хоць для мяне гэта і не проста — даведзіце Дамарацкаму, але чытаю. Мне цікавыя яго меркаванні, у яго ідэальнае вуха, для яго важны кожны гук, і я прыслухоўваюся да ягоных заўваг. Не ведаю, ці ёсць нейкі плён для яго ад мяне, але ва ўсякім выпадку нам ёсць пра што паразмаўляць. І не гэта галоўнае — што ён напісаў, што я напісаў. Галоўнае зусім іншае — адносіны, духоўная блізкасць, адсутнасць прагматычнага інтарэсу. Гэта духоўна багаты чалавек, сапраўдны інтэлігент. У графа Талстога ў рамане "Пётр I" я заклаў старонку і часта паказваю Валодзю, што Пятра ў Оршы суправаджалі два беларускія шляхціцы, адзін з іх быў Дамарацкі, напісана — "объедала и обпивала". Хоць які Дамарацкі аб'ядала! Ён і ў гэтым эстэт, вельмі тонкі чалавек.

У ягоным характары — нічога не рабіць напаўсілы. Зараз усе яго намаганні скіраваныя на пошукі сродкаў для пастаноўкі мюзікла "31 чэрвеня". Хацелася, каб яму пашанцавала.

На жаль, у нас больш ведаюць песеннікаў, а сур'ёзнай музыкай цікавіцца вельмі вузкі пласт — нават з ліку нашай інтэлігенцыі. Тэлебачанне і радыё павінны больш шырока знаёміць людзей з высокім мастацтвам. А ў нас мода такая: галоўнае — песня. Масавая культура не павінна перашкаджаць існаванню культуры элітарнай, бо культура толькі тады належыць народу, калі служыць менавіта ўсяму народу, можа задаволіць усе пласты грамадства. На жаль, сёння ў нас ніхто ўсур'ёз не займаецца сур'ёзным мастацтвам. Вось мы лаем старыя часы, але яны ў гэтым сэнсе былі прасцей, увагі было больш культуры. Сёння вось Валодзя сам заняты пошукам сродкаў на пастаноўку, у нас сёння і выдаць кніжку практычна немагчыма. Не ў лепшыя часы жывём, хаця — калі гэта сапраўдны кампазітар ці паэт лёгка жылі? Можа, і нельга быць сапраўдным творцам і жыць лёгка — сурацыўленне матэрыялаў, "супрамат". Пераадольваючы ж, чалавек і дасягае чагосьці...

Мне хочацца, каб пра кампазітара Уладзіміра Дамарацкага ведала як мага больш людзей, каб слухалі яго музыку і каб "усё добрае, што нядробнае, непадробнае ў нас не выстыла, яно выстае — яно чыстае!". З юбілеем цябе, Валодзя!

Мы таксама віншуем У. Дамарацкага з юбілеем. Няхай ягонае чыстае мастацтва робіць душы людскія чыстымі, гоіць раны сардэчныя, жывіць думку, кліча да прыгажосці і дасканаласці.

Таццяна ПЕСНЯКЕВІЧ

РАСКАЗВАЎ ПРА ПАЎСТАННЕ 1863-ГА...

Рускі і беларускі журналіст і мемуарыст, белетрыст Станіслаў Акрэйц, з дня нараджэння якога споўнілася 160 гадоў (памёр пасля 1908 года), скончыў Віцебскую гімназію, быў вольным слухачом Горы-Горацкага земляробчага інстытута, служыў у Магілёве ў палаце дзяржаўных маёмасцей. С. Акрэйц прымаў удзел у паўстанні 1863—1864 гадоў. Зведанае, перажытае наклала адбітак і на яго творчасць. У прыватнасці, у раманах "Апошнія язычнікі" (1871), "Пры старых парадках" (таксама 1871), аўтабіяграфічнай хронікі "Далёкія гады" (1899) і іншых сваіх творах С. Акрэйц адлюстроўвае жыццё на Беларусі ў 50—60-я гады мінулага стагоддзя, не абыходзячы ён увагай і падзей самога паўстання.

УЗБАГАЦІЦЦА ЕЎРАПЕЙСКІМ ДОСВЕДАМ

Калі б не грошы Сораса, значна меней было б мастацкіх выстаў, тэатральных спектакляў, кніг. Цяжэй давялося б навукоўцам, журналістам, увогуле працаўнікам "невытворчай сферы".

Летась Беларускі фонд Сораса абвясціў конкурс для мастакоў і фотааматараў на паездку, ці, як казалі раней, творчую камандзіроўку ў славутыя гарады сусветнай гісторыі — Іерусалім, Афіны, Рым. Шчаслівы білет у Рым выпаў выкладчыку кафедры гісторыі і тэорыі мастацтваў Беларускай Акадэміі мастацтваў Міхалу Баразне (ён вядомы і як спецыяліст у дызайн-графіцы) і мастаку Міколе Купаве. Для двух творцаў гэта была унікальная магчымасць сустрэцца з вялікай італьянскай культурай непасрэдна на яе радзіме і адчуць наша дачыненне да агульнаеўрапейскай цывілізацыі. Бо з Рымам звязана жыццё і дзейнасць Міколы Гусоўскага, Францішка Смуглевіча, Адама Міцкевіча. У Рыме пахаваны беларускі святы пакутнік Язафат Кунцэвіч.

Пра свае ўражанні ад вандроўкі ў "вечны горад", якая доўжылася дзесяць дзён у сёлетніх ліпені—жніўні, спадары Баразна і Купава паведамілі на прэс-канферэнцыі па вяртанні. "Мы ніводнага дня, ніводнай хвіліны не адчувалі сябе турыстамі, — сказаў М. Баразна. — Кожнаму адукаванаму чалавеку трэба пабачыць на свае вочы тое, што давялося пабачыць "нам". Фатаграфаваць Рым цяжка — дакладней, цяжка знайсці свой ракурс, свой погляд на рымскія славутасці. Але, мяркуючы па здымках, якія сп. Баразна прывёз з вандроўкі, ён гэта здолеў.

Міколу Купаву вельмі ўразіла тое, што горад, які ўяўляе сабою суцэльны музей, жыве нармальным жыццём. Горад не выглядае запаведнікам — гэта жывы арганізм.

Вандроўка двух творцаў, безумоўна, на карысць не толькі ім, але ўсёй нашай культуры. Бо гэта ўзбагачэнне еўрапейскім досведам, крок на шляху "вяртання ў Еўропу".

П. В.

“КАБ ВЫ ЗНАЛІ, ШТО ЧАЛАВЕК БЯССМЕРТНЫ...”

Баба Маня паўтарыла гэта ў камеру. Адвярнулася. А пра тое, што таленавіта жыць трэба, не паўтарыла. Пра гэта сцэнарыст і вядучы Віталь Сямашка ўзгадаў, шкадуючы, маўляў, і патрапіла ж сказаць чарнобыльская бабця Маня, ды камеры першы раз не было...

Першы раз — гэта калі да здымак фільма “Аазіс” яшчэ прымерваліся. Тры гады таму. Сёлетнім красавіком гэты “Аазіс” узнік на экранах хатніх тэле... усё адно як з прадоння, альбо з абшару чарнобыльскай катастрофы — асэнсавання, адлюстравання мастацкімі сродкамі яе, катастрофы, дзесяці гадоў. Фільм адразу ж паўтарылі па ОРТ. А тры гады таму...

“Едзем і маўчым. — Віталь то блазнуе, то паспешліва сур'ёзнее. — Вакол гарыць зямля. Кожны год гарыць. “Хто падпаліў?” — пытаем. Мясцовыя. Каб у Мінску... не забыліся. Пра зліквідаванне катастрофы. Бо няма ёй канца. Да Гомеля ніхто слова не сказаў”.

Фільм рэжысёра Юрыя Хашчавацкага, а ён супольна з Віталем Сямашкам і сцэнарый пісаў, — не пра Чарнобыль у звыклым яго атачэнні. Без немых крыкаў нацыянальнае роспачы. Без попелу, які стукае — не дастукаецца ў чыесьці сэрцы, пераймаючы з класікі літаратуры. А пра месца, дзе чалавеку... наканавана вызначыцца. Пра месца, якое з зоны адчужэння, адчужэння “ператвараецца ў краіну веры ды надзеі. Вольнасці.” У аазіс? У “Аазіс”...

“І ніхто не спасецца, калі Божа не спасець”, — мармыча бабулька ў закадравым пачатку. Пад кадры хронікі чарнобыльскага пажару. На даху рэактара. Іх неўзабаве Сямашка пракаментуе — менавіта ўбранне, апранашкі, у якіх салдаты выбіраліся на той славуты дах: “Гімнасцёрка, зверху камізэлька, твар адкрыты...” І — “ніхто не спасецца”?..

“Аазіс” — зусім не юбілейнае кінанаступства катастрофы. Выбіраюцца, называюцца факты, а рэжысёр, здаецца, арганізуе іх цвёрдым — метраномным ходам. Кадры адшчоўкваюцца, хоць дазіметр, сціпла з'явіўшыся на колькі хвілін (камера хістаецца), не назаляе жахам рэнтгенаў. Не дазіметр — іншая нейкая прылада трымае тэмп і рытм фільма. Блізкая да чалавечага сэрцабіцця прылада... Так з'яўляецца (заяўляецца?) на экране прывід таямніцы самой зоны.

Факты ў фільм збіраліся па-майстэрску. Перад усімі — аперацыя Міністэрства ўнутраных спраў “Мак-95”, “з мэтай выявіць наркатычна-сыравінавую базу ў трыццацікіламетровай зоне”, афіцыйная падстава здымачнай групе туды трапіць і там быць. Стрыжаныя салдацікі ў гімнасцёрках (як пэўна называецца новая шэрая форма?), нават без камізэлек. Здымачная група — рыхтык як салдаты, прадзюсер Юрый Цыбін проста губляецца ў шэрагах...

Вёска Баравая і стараверы з цэлым скарбам вываў ды рэліквій боскіх. Божых, прабачце. Збіраюцца абедаць. Пакуль бамбіза Сямашка ды неслабы Хашчавацкі ладзяць бабці плот, Вера Багальянц (прадзюсер, прадстаўнік Інстытута Гётэ ў Мінску) са сваім мілагучным нямецкім акцэнтам тлумачыць, што “вось, зварыла”. Абед з грыбамі. З самагонкай.

Васемнаццаць сем'яў з “гарачых кропак” апынуліся ў зоне па сваёй волі: “Мы такое бачылі, што нам усё адно, дзе жыць”. Буйныя планы дзяцей, — яны не жоглы, не гарэзы. Сціплыя дзеткі, гушкаюцца на плоце, здаецца... Расповяд пра армянскі землятрус. Пра карабахскі канфлікт. Вялікія жаночыя вочы: “Абіканавенны вайна, как 41 год...” Сямашка за кадрам: “Людзі ўцякаюць ад вайны ў зону радыяцыі...”

Беларуская бабулька ў ахайнай, па-майстэрску сплеценай камізэльцы: “Хто нас дзе возьме...”

Піянеры (1995!) Краснаполля, заўжды гатовыя. На якую ахвяру? Кветкі да помніка. Мужчына й жанчына — старэцкае ўбранне, з выгляду — жабракі, тамсама, ля піянераў. Тамтэйшыя ветэраны: выпраўка, годнасць, гатоўнасць нумар адзін...

Мікалай Фёдараў, дырэктар экалагічнага запаведніка, стваральнік... чарнобыльскага аазіса, — той, хто атрымаў у зоне чысты прадукт! Гаворка пра прадукт спакойная, узважаная, — магчыма, сёлета ўжо той аазіс з прадуктам можа “дайсці да калючага дроту”, — пашырыцца на кіламетры... Фёдараў, чыя група... не мае права працаваць, бо няма ні рыштунку, ні начыння адпаведнага, ні пэўных сродкаў.

...Пасля таго, як “Аазіс” адкрыў Мюнхенскі кінафестываль, пасля таго, як быў прадстаўлены найшырокай аўдыторыі нямецкім тэлевізійным ART-каналам, у Фёдарава пэўна будзе пажарная машына. Для зоны, спецыялізаваная. Немцы так уважліва глядзелі беларускае кіно, што нават рэплікі пра брак тэхнікі не прапусцілі. І набылі гэтую даражэнную машыну, і прадзюсеру Цыбіну ўжо паведамілі. А сам Фёдараў, адметна прыгожы, стомлены хлопец, ці ходзіць яшчэ, як казаў у фільме, з компасам па зоне? Ратуючыся ад “мін'юстаў, мінфінаў ды мінчарнобыляў”...

Ратуючыся? Гучна сказана? Ён... душу ратуе. Бо гэта мы цяпер можам быць упэўнены, што Андрэй Таркоўскі нам, людзям мясцовым ды тутэйшым, прарочыў сваім “Сталкерам”, але ці атаясаміць сябе хто з ім? Юрый Хашчавацкі ніякіх буйных асацыяцый пад Фёдарава не закладае. Выглядае малады чалавек... стомлена, але не загадкава-іншабытна. Толькі справа ў яго — дагляданне, пеставанне зямлі, ашчаджэнне на сабе ў аднаўленні прыроднай раўнавагі — загадкавага кшталту. Падрабязнасці трагедыйнага зонавага краявіду, узбуйненыя камерай, ужо не хаваюць сваёй дзівоснай, аднолевай жыццёвай гнуткасці. Дырэктар Фёдараў, паволі адабраўшы існую глядацкую сімпатыю, цвёрдай рэжысёравай рукой... не ў бок адсоўваецца, а, дакладней, у перспектыву. У пэўную, але загадкавую перспектыву зоны. Яна, перспектыва, палыхне ў фінале фільма — промнямі восеньскага сонца на шкле вайсковай машыны, — здымачная група пакідае зону...

Віталь Сямашка бярэ інтэрв'ю ў маёра Аляксандра Сліжыкава (Хойніцкі РАУС).

Мікалай Фёдараў, безумоўна, зусім не вострахарактарны. І не такі каларытны, як выбітны шанцунак групы — бомж Валодзька Кандакоў, паўнамоцны бадзяга замежнай чарнобыльскай краіны, бо прыйшоў з Масквы і толькі ад здымачнае групы даведаўся, што прэзідэнтам у нас ужо не Гарбачоў, што мы цяпер — кожны са сваім прэзідэнтам. Мікалай Фёдараў — безумоўны інтэлектуальны полюс фільма. Яны з Кандаковым нідзе не сутыкаюцца наўпрост, але Кандакоў нітуе фільм, выдае на гэткую інтэрмедыйную застаўку чарнобыльскай містэрыі, на гэткую свяшчэнную пародыю трагедый тутэйшых, тамтэйшых, усюдных. Распальвае ў печы старонкамі Фолкнера, разважае то пра хату (“хто будзе будаваць сваю хату чужымі рукамі”?), то пра рэлігію, грошы, пра кайф, міліцыянераў, радзіму, батаніку, біяматыю і дыплалогію, спявае песні на свае вершы і, ахвотна прымаючы дзесьці за кадрам кілішак-другі, часам падыгрывае рэжысёру. Артыстычная натура! Між тым (адметнасць фільма і ў гэтым) ён першы ўголас кажа пра волю, якую ўтрымлівае і дае зона. Містычная нота! Загадкавасць прыцягнення зоны, якая мае ўжо свой аазіс, ачышчанасць ледзь не да першароднасці! І паўтаруся. Фільм, нягледзячы на каларытнага адмыслоўца Кандакова і ягонае шчыраванне перад камерай, — разлічана-метраномны, метраномна вышчаўканы, дазіметрам вымераны. Бо інакш — у слімзарах — нічога не запомніць не асэнсаваць. Але таямніца зоны трапіла ў кадр. (Аператары — С. Фрыдлянд, Ю. Гарулёў, У. Пранько, Ю. Хашчавацкі). Не выслізгнула з-пад уладарных пальцаў на мантажы. Напружана і празрыста трымае гукавы шэраг карціны “Госціца” і адметная музыка Ларысы Сімаковіч; Францэска дэ Мілана далікатна пераймае і здымае напружанасць кадра. “Песня пра дарогу” ў выкананні Валодзькі Кандакова суправаджае палымяную перспектыву — зоны і яе адлюстраванне на шкле бронетранспарцёра. Група пакідае зону...

“Каб вы зналі, што чалавек бяссмертны”, — сказала баба Маня ў камеру. Адвярнулася. Набрала паветра. Патлумачыла пра душу. Віталь за кадрам неўзабаве абвесціць, што няма ўжо бабы Мані, не перажыла зімы, але выява старой жанчыны не хутка мяняецца іншаю выявою. Затрымліваецца. Каб спазнаць, што чалавек такі, нам трэба зазнаць і спазнаць Чарнобыль?..

Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота з архіва Юрыя ЦЫБІНА

Музыка

У НОВЫМ АМПЛУА

У бурным музычным жыцці Мінска, дзе, што ні дзень — то якая-небудзь падзея, наўрад ці можна асабліва здзівіць публіку. Аднак аматары класічнай музыкі, якія пабылі на канцэрце Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам дырыжора Міхаіла Снітко, былі прыемна ўражаныя саліднай праграмай канцэрта і добрым выкананнем.

Што гучала? Уверцюра да оперы “Сіла лёсу” Д. Вердзі, Канцэрт Мендэльсона для скрыпкі з аркестрам мі мінор (опус 64), а “цэнтрам” праграмы, безумоўна, была Пятая сімфонія П. Чайкоўскага.

У час напісання сімфоніі (1888 г.) Чайкоўскага хвалявалі праблемы чалавечага быцця, этыкі, філасофская асэнсавання жыцця. Паглыбленне трагічнай тэмы, барацьба з “рокам”, паглыбленне прынцыпу псіхалагічнага ўвасаблення, канфлікту — такія асноўныя рысы гэтага твора. Аб'ядноўвае яго вобразны свет тэма ўступу, якая, відазмяняючыся, трансфармуючыся, праходзіць праз усю сімфонію. Узрушыла сваёй музычнай выразнасцю Andante, дзе адчуваецца велічны размах і разам з тым — трагізм, глыбокая чалавечая драма. Ды і пабытавыя формы (вальс, марш) малююць у сімфоніі не жанравыя, а псіхалагічныя вобразы. Вальс — нібы “разрадка” ў драматычным дзеянні, аднак і тут прысутнічае “рок”, які азмрочвае светлыя вобразы. Толькі ў фінале трагічнае тэма “року” ператвараецца ў геройны, трыумфальны вобраз, увасабляючы перамогу чалавека над варожымі яму сіламі, выяўленне мужнасці духу, волю да жыцця.

Опера Д. Вердзі “Сіла лёсу” мае незвычайную гісторыю. У 1861 годзе кампазітар атрымаў прапанову напісаць оперу для Расіі. Шукаючы сюжэт, ён спыніўся на п'есе “Дон Альвара, або Сіла лёсу” іспанскага пісьменніка-рамантыка дона Анхеле Перэс дэ Сааведра. П'еса накіравана супраць прыгнятання іспанцамі народаў Паўднёвай Амерыкі. І опера, за выключэннем народных сцэн, прасякнута змрочным каларытам, “рамантычкай жахаў”, у выніку фатальнага развіцця сюжэта ўсе героі да фінала гінуць. Ва уверцюры да оперы ўражваюць яркі меладызм, псіхалагізм вобразаў ды іх кантрасты, што добра выявіў дырыжор.

Канцэрт Ф. Мендэльсона для скрыпкі з аркестрам надзвычай папулярны як сярод выканаўцаў, так і сярод слухачоў. Кампазітар праявіў тут лепшыя рысы свайго таленту: рэдкасны меладычны дар, пранікнёнасць, тонкі лірызм, вытанчанасць аркестроўкі, гармонію класічнага і рамантычнага. Гэта — гімн жыццю! Душэўныя жыццярадасныя парыванні кампазітара нібы перадаліся выканаўцы Канцэрта — лаўрэату міжнароднага конкурсу Лідзіі Дабржынец. Маладосць, эмацыянальнасць, радаснае ўспрыманне рэчаіснасці, аптымізм, шчырасць, непасрэднасць скрыпачкі ўзрушылі залу. Адкуль у гэтай кволай, юнай дзяўчынкі столькі ўнутранай сілы духу, чалавечых страсцей? Чамусьці прыгадаліся словы Г. Нейгауза: “Мармуровая статуя можа быць зроблена толькі з мармуру, а не з гліны ці гіпсу”. Так! Тут было ўсё сапраўднае, нічога штучнага. Выканаўца паказала думку, пачуццё, выдатную тэхніку, прыгожы, цудоўны гук, глыбокае пранікненне ў задуму аўтара.

Шмат добрых слоў хочацца сказаць на адрас галоўнага “віноўніка ўрачыстасці” дырыжора М. Снітко. Ён мае вялікі выканаўчы вопыт: доўгі час працаваў мастацкім кіраўніком і галоўным дырыжорам Ансамбля песні і танца Узброеных Сіл Беларусі. А ў гэтым канцэрце выступіў у новым для сябе амплуа — у якасці дырыжора сімфанічнага аркестра, выявіўшы вялікі дырыжорскі талент. Сярод многіх станоўчых якасцей неабходна адзначыць выдатнае веданне партытуры, тэарэтычную падрыхтаванасць, дырыжорскі тэмперамент, мяккі, “напеўны” дырыжорскі жэст, пранікненне ў задуму кампазітара, непасрэднае, шчырае ўспрыманне музыкі, бязмежную захопленасць дырыжорскай справай.

Міхаілу Снітко ўласціва паэтычная адухоўленасць, а таксама адчуванне дынамічных кантрастаў — ад затоенага піянісіма да магутнага фортэ. Асабліва спадабалася мне выкананне пятай сімфоніі П. Чайкоўскага. Відавочна, што музыканту яна блізкая і зразумелая: у дырыжыраванні адчувалася поўная свабода, разняволенасць, яснасць фразіроўкі, адчуванне формы.

Не магу не выказаць і сваё захапленне аркестрам, адметным сваімі спрактыкаванымі высокапрафесійнымі музыкантамі, якія валодаюць сапраўднай выканаўчай культурай і майстэрствам. Вялікі выканаўчы вопыт памагае артыстам аркестра выходзіць з любых “экстрэмальных” сітуацый і перадольваць любыя тэхнічныя цяжкасці.

Застаецца толькі сказаць: выдатны канцэрт!

Аляксей КАГАДЗЕЕЎ, народны артыст Беларусі

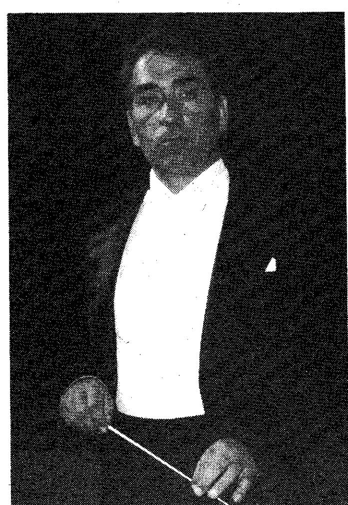
На здымку: Міхаіл Снітко

Віншуем!

СЫН ЗЯМЛІ БЕЛАСТОЦКАЙ

САКРАТУ ЯНОВІЧУ — 60

Сакрат Яновіч нарадзіўся 4 верасня 1936 года ў мястэчку Крынкі Беластоцкага ваяводства (Польшча). Пасля заканчэння Беластоцкага электратэхнікума (1955) некаторы час працаваў брыгадзірам электраманцёраў на баваўняным камбінаце пад Беластокам. Калі была ўтворана газета "Ніва", увайшоў у склад рэдакцыі — перакладчыкам, журналістам. У 1960 годзе скончыў завочна аддзяленне беларускай філалогіі Настаўніцкага інстытута ў Беластоку. У 1959—1962 гадах — загадчык арганізацыйнага аддзела Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства. У 1970 годзе за так званы беларускі нацыяналізм С. Яновіч быў звольнены з рэдакцыі "Нівы", яму давялося пэўны час быць беспрацоўным, затым працаваць грузчыкам, тэхнікам бяспекі працы. Скончыў завочны факультэт польскай і славянскай філалогіі Варшаўскага універсітэта (1973). Член саюза польскіх пісьменнікаў з 1970 года. Быў старшынёй Клуба Саюза польскіх пісьменнікаў у Беластоку (1976—1981).

С. Яновіч — адзін з найбольш вядомых беларускіх літаратараў, якія жывуць на Беласточчыне. Піша па-беларуску і па-польску. З першым апавяданнем выступіў у 1956 годзе ў газеце "Ніва". Кнігі С. Яновіча неаднаразова выходзілі як у Беластоку і Варшаве, так і ў Мінску, а ў Лондане пабачыла свет білінгуальнае выданне (па-беларуску і па-англійску) кнігі "Мініяцюры". На польскую мову С. Яновіч пераклаў кнігу "Вітражы" Я. Брыля (Варшава, 1979), а для Драматычнага тэатра імя Я. Вянгеркі — п'есу Я. Шабана "Шрамы"...

Віншуем Сакрата Канстанцінавіча з 60-годдзем! Зычым яму далейшых жыццёвых і творчых поспехаў!

Аляксандр ПУХАЕЎ

Я ў вас, беларусы, як дома,
Душою люблю ваш народ...

Такія шчырыя радкі-прызнанні прысвяціў Беларусі асецінскі паэт Аляксандр Пухаеў, які стала жыве ў Віцебску. Ён — аўтар многіх кніг паэзіі, што пабачылі свет у выдавецтвах Цхінвала, Тбілісі, Масквы. Вядомы ён і як перакладчык твораў беларускіх паэтаў на мову вялікага Каста Хетагурава. Не без яго ўдзелу выходзілі ў Паўднёвай Асеціі анталогіі нашай прозы і паэзіі.

У пачатку верасня А. Пухаеву споўнілася 70 гадоў. Віншуючы паэта з юбілеем, жадаючы яму здароўя і творчага плёну, "ЛіМ" друкуе яго "Сказанне пра скіфаў" у маім перакладзе.

Юрась СВІРКА

СКАЗАННЕ ПРА СКІФАЎ

Яно дайшло да нас не з міфаў,
Яно — не выдумка, не зман.
Калісьці пакаралі скіфы
У грознай бітве егіпцян.

І егіпцяне так сказалі:
"Людзей не ведаў свет да нас.
І гэта мы не выдумлялі,
Тут нашы справы супраць вас.

Калі зямля ў вас ледзянела,
Бавоўну грэла ў нас зямля.
Пра вас і свет (мы кажам смела)
Загаварыў пасля, пасля!.."

Ім скіфы адказалі грозна,
У словах праўда не відна:
"Вялі мы першыя баразны,
Пшаніцу сеялі здаўна.

Зямля ж гарэла ў вас жахліва.
І як на ёй застаўся след?
Быў лёс да вас неміласцівы,
Мы першымі прыйшлі у свет!"

І на сваім яны стаялі.
Ніякай згоды не было.
І грозна словы іх гучалі,
Таілі ў сэрцы гнеў і зло.

Памерацца рашылі сілай,
Так азлабляліся яны.
Іх спор заняты і зласлівы
Прывёў нарэшце да вайны.

●

Паслы цара прыйшлі з Егіпта
Да скіфаў. Быў намер тут свой:
"На тыдзень мусім мы спыніцца.
Рыхтуйцеся — чакае бой!"

"Нахабства! — скіфы закрычалі. —
Не быць такому праз гады,
Каб дома ды нам пагражалі,
Бог не адплача нас тады.

Ніколі мы не адступалі,
Памром — нас слава не міне.
Няхай скрыжоўваюцца шаблі,
Мы пераможам у вайне!"

Ды цар Егіпта нестрыманы,
Адправіцца ў паход гатоў.
І гневам быў апанаваны,
Калі ён выслухаў паслоў:

"Гатовы скіфы ў бой. Кляліся:
Свой край у бітве адстаім.
Пагроз, сказалі, не баімся,
Не будзе літасці ў баі.

Вам прынясём у дар пагібель.
Умеем мы перамагаць", —
Сказалі так паслы Егіпта
Цару. Нявесела казаць.

Адзін з паслоў закончыць слова
Сваё не ўспеў. І тут пры ім
Кастры успыхнулі пунсова,
І скрозь павіс над краем дым.

Не зналі скіфы прымірэння,
Разбілі раць. Скрозь подых тла.
Зямля, нібыта ў дзень стварэння,
Пустыняй попельнай была.

З дабром вярталіся, вядома.
О, скіфы — воіны яны!
Ды не пайшлі яны дадому:
Адной замала ім вайны.

Пайшлі на ўсходнія краіны,
Нажывы прага павяла.
Хто мог паўстаць такой лавіне:
Страшэннай сіла іх была.

У страху людзі гнулі спіны:
"За што такое гора нам?"
Плаціла Азія даніну
Ім, скіфам, грозным ваярам.

●

Аж дваццаць год прайшло ў трывозе,
А скіфы не ішлі з вайны.
Нібы прапалі у паходзе,
Ніхто не ведаў, дзе яны.

І ўсё-ткі дома іх чакалі.
Марудна, цяжка час ішоў,
Ды жонкі замуж не спяшалі,
Не ганьбілі сваіх мужоў.

З гадамі мусілі згадзіцца:
Не быць ужо мужам жывым.
Іх род не можа аднавіцца,
Калі не выйсці замуж ім.

Тады ж і выйшлі (каб жыць лепей)
За маладых сваіх рабоў...
І дзеці бегаюць па стэпе,
У ачагу цяпельца зноў.

●

Гады мінаюць неўпрыкметку,
Падзеі зменаю ідуць.
Ад скіфаў так жадана вестка
Дайшла дамоў: яны жывуць.

І хутка вернуцца ў старонку,
Здабычы многа прывязуць.
І затрывожыліся жонкі,
Начамі не маглі заснуць.

Адчулі, што ім не даруюць
Мужы, і дзеці, і радня.
За здраду жонак не шануюць.
Не ўбачыць сонца ім і дня.

Тады яны сышліся разам,
Жанчыны і мужы-рабы.
Сказалі: "Трэба ўсім нам ладам
Прыдумаць штосьці. Што рабіць?..

Не, не даруюць нам мужчыны,
Галовы трэба ратаваць.
Калі яно, яшчэ магчыма,
Дабро патрэбна зберагаць".

Дзе мора сходзіцца з зямлёю,
Рашылі так (інакш не жыць!) —
Траншэю выкапаць такою,
Каб скіфам шлях іх перакрыць.

Ва ўсіх былі напяты жылы.
Смяротны бой яны вялі.
Сваіх рабоў і жонак мілых
Адолець скіфы не маглі.

Не знаді скіфы, як змагацца.
Вось і вярнуліся дамоў;
Ім не цярпелася дабрацца
Да сем'яў і да ачагоў.

Іржалі коні, стэп пазналі.
Спявалі воіны-мужы.
Калі ж рабы прад імі сталі,
Не зналі, пець ім ці тужыць.

Глыбокі роў, як ратаванне,
За ім рабы, іх шмат, рабоў,
Гатовых пасці у змаганні
Ды не пусціць гаспадароў.

А скіфы дружна насядалі.
Стагнала сеча. Страх глядзець.
Ды іх рабы не адступалі,
Стаялі, храбрыя, насмерць.

●

Аж дваццаць дзён там кроў лілася,
Цякла смяротнаю ракой,
І ноччу бойка там вялася,
І гіблі людзі з двух бакоў...

Люцелі скіфы ў родным краі,
Ды не маглі рабоў разбіць.
Хтось разумнейшы ім параіў,
Патрэбна бітву супыніць.

"Падумаць трэба, што такое,
Не на прагулцы мы былі.
Хто сустракае дома зброяй,
Калі з паходу мы прыйшлі?

Не справяцца ўсе шаблі з імі,
Патрэбна хітрасцю іх браць.
А не — бясслаўна мы загінем.
Ніхто не ўспомніць нашу раць!"

Нарэшце скіфы зразумелі,
Што супраць іх рабы — сцяной.
Іх разагнаць, разбіць хацелі,
Аднолькава жорстка за разбой.

Але адчулі, што прысталі,
У бітве не здалець рабоў.
І бізунамі замахалі —
Такая зброя ўладароў!"

І на рабоў пайшлі. Крычалі
І гнеўна гікалі яны.
Ды палкі, біць рабоў, не бралі —
Адно свісталі бізуны.

Рабы адразу пацішэлі,
Згас ваяўнічы дух і гнеў:
Пакорна на паноў глядзелі,
Ніхто змагацца не хацеў.

Рабы кідалі зброю, латы,
Схілялі да зямлі чало.
Альбо ўцякалі ад расплаты.
І бітвы, як і не было.

Рабам і жонкам даравалі,
Так скіфы думалі пазней:
Дарэмна вечна ваявалі,
Ачаг забыўшы і дзяцей.

ПАЛЮБІЎ НАРЫС...

Міколу СЕРГІЕВІЧУ — 75

Мікалай Антонавіч родам з вёскі Залессе цяперашняга Салігорскага раёна. У 1937 годзе скончыў Мінскі хіміка-тэхналагічны тэхнікум, праз два гады — Аршанскі настаўніцкі інстытут. Настаўнічаў у Глоданскай сярэдняй школе Лёзненскага раёна, а ў 1941 годзе завочна скончыў факультэт мовы і літаратуры Магілёўскага педагагічнага інстытута. У гады Вялікай Айчыннай вайны М. Сергіевіч быў партызанскім сувязным, рэдагаваў старобінскую падпольную газету "Савецкі патрыёт". Пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў быў рэдактарам старобінскай раённай газеты, працаваў у рэдакцыях рэспубліканскіх і цэнтральных газет. З 1955 па 1959 год быў старшынёй калгаса "Чырвоны пуцілавец" Старобінскага раёна, а з 1959 па 1981 год працаваў у рэдакцыі часопіса "Народная асвета". Цяпер жыве ў вёсцы Лістападавічы Салігорскага раёна.

З першымі нарысамі М. Сергіевіч выступіў у 1947 годзе. Выдаў кнігі "На роднай зямлі" (1956), "Нашы будні" (1957), "Будні калгасныя" (1959)... З'яўляецца аўтарам п'есы "Смех і... толькі", што была пастаўлена ў 1975 годзе.

З 75-годдзем Вас, Мікалай Антонавіч! Здароўя Вам і поспехаў!

НАМ ЗАСТАЛАСЯ СПАДЧЫНА

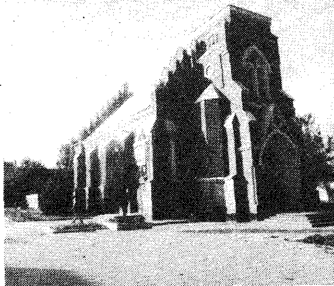

Помнікам архітэктуры стаў у нашы дні будынак, які ўпрыгожвае Рэчыцу ўжо каля 200 гадоў. У ім раней быў касцёл.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

ЯШЧЭ АДНА ПЕРШАЯ КНІЖКА

Паэтычны зборнік Алеся Давыдава "Пройма" папоўніў "Бібліятэку часопіса "Маладосць". Родам малады паэт з вёскі Крысін Веткаўскага раёна. Працаваў на вытворчым аб'яднанні "Гомсельмаш", праходзіў вайсковую службу, скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта. Пасля настаўнічаў на Капыльшчыне. Дарэчы, на гэты час прыпадае з'яўленне падборкі твораў А. Давыдава ў "ЛіМе". Друкаваўся ён і ў іншых перыядычных выданнях — часопісах "Маладосць", "Першацвет", "Роднае слова", "Беларусь", а таксама калектыўным зборніку "Квадра"... Змест першай кніжкі А. Давыдава склалі вершы і прыказы. Як сказана ў выдавецкай анатацыі, паэт моцна звязаны духоўнымі каранямі з роднай зямлёй, так маляўніча апетым Сожам. У сваіх вершах і прыказах аўтар зазірае ўглыб душы, сваёй і чужой, шукае ў ёй выйсця закратаваным чалавечым пачуццям, шукае ісціну.

"БОГ ПАКІНУЎ НАШУ БЕЛАРУСЬ..."

ЛІСТЫ ПІМЕНА ПАНЧАНКІ

Не надта часта бывае, каб людзі, якія жывуць у адным пад'ездзе, абменьваліся лістамі. А ў нас с Піменам Емяльянавічам Панчанкам, на маю радасць, так было. Чаму я вырашыў апублікаваць ягоныя пісьмы? Зусім не таму, каб пацвердзіць, што такі выдатны паэт і чалавек сябраваў са мною, часта казаў добрае слова пра мае вершы і паэмы, пра рэдактарства і, не баюся сказаць нават гэта, любіў мяне.

Мне хочацца, каб якраз цяпер, калі над Беларуссю навісла пагроза стаць краінай, дубінак і рабства, а яе інфармацыйная прастора запалонена фальшыўкамі і хлуснёю, было пачута праўдзівае слова Паэта, якога ўсе свядомыя людзі справядліва лічылі і будуць лічыць сумленнем нашай Айчыны. Слова сапраўднага патрыёта Беларусі і інтэрнацыяналіста, добрага сябра народаў-суседзяў. Слова чалавека, якога адольвалі цяжкія хваробы, але які да канца заставаўся моцным і цвёрдым духам.

Пакуль ён мог яшчэ хадзіць (з вялікай цяжкасцю і з дапамогаю яго анёла, жонкі і паплечніцы ва ўсім, цудоўнай, душэўнай Зоі Кірылаўны), Пімен Емяльянавіч любіў сядзець у пагодлівы дзянёк у двары на лавачцы пад таполяю. Яго паважалі, да яго хінуліся жыхары нашага дома. А таму месца ля Панчанкі на лавачцы ніколі не пуставала, бо з ім была цікава і добра старому і малому. Я таксама не абмінаў тую лавачку. І зараз, кожны раз, калі выходжу ў двор, міжволі вочы спыняюцца на ёй.

Двойчы Панчанка гасцяваў у маёй кватэры: на ўлазінах і на дні нараджэння, хоць падняцца з трэцяга на дзевяты паверх для яго ў той час ужо было нялёгка. Сваю кватэру ён пакідаў толькі тады, калі ў чарговы раз трэба было класціся ў бальніцу. А я часта наведваў гасцінных Пімена Емяльянавіча і Зою Кірылаўну.

Калі я завітваў, ён ніколі не гутарыў са мною лежачы. Абавязкова ўставаў, садзіўся на канапе, глядзеў у вочы і твар яго асвятляўся непаўторнай панчанкаўскаю ўсмешкаю: "Ну, давай, расказвай, што там дзеецца на белым свеце". А сам ведаў пра ўсё болей за мяне, таму што, нават не выходзячы з кватэры, ніколі не быў адарваным, адлучаным ад жыцця. Яму прыходзіла шмат лістоў з усіх куткоў Беларусі, з розных мясцін былога Савецкага Саюза: ад Валдая да Уладзівастока. Пісалі розныя людзі: калгаснікі, рабочыя, настаўнікі, урачы, інжынеры, пісьменнікі, але найбольш моладзь — вучні, студэнты. Гэта былі словы ўдзячнасці і захаплення яго паэзіяй, просьбы ў нечым дапамагчы. І на ўсе пісьмы Пімен Емяльянавіч заўсёды адказваў. Часта ён даваў пачытаць гэтыя лісты і мне. А яшчэ ён пастаянна чытаў: газеты, часопісы, кнігі, часам глядзеў самыя цікавыя для сябе перадачы па тэлевізары. Інфармацыйныя праграмы — рэгулярна. А калі стамляліся хворыя вочы, уключаў радыё. Транзістар заўсёды стаяў на крэсле каля падушкі.

Таму больш інфармацыі атрымліваў не ён ад мяне, затурканага часопіснымі клопатамі і, як усе, жабрачым бытам, а я ад яго. Пімен Емяльянавіч надзвычай востра рэагаваў на кожную негатыўную праяву жыцця, шчыра радаваўся нават драбніцы станоўчага, людскага ў ім. Асабліва непакоіла яго тое, як па-варварску ставяцца ў нас да сваёй мовы, культуры, адукацыі, да ўсяго нацыянальнага, крэўнага, роднага, як пад балбатнё пра барацьбу з карупцыяй нахабна раскрадаецца народнае багацце, як новыя прыстасаванцы (перамеснікі тых, пра каго ім у канцы пяцідзесятых гадоў напісаны выдатнейшы верш) зноў падманваюць і абалваньваюць народ. Панчанка ведаў, што робіцца і ў парламенце, і ў полі, і на заводах, і ў ВНУ, і ў школе, якія цэны ў магазінах і г.д. А яшчэ ён часта ўспамінаў: пра маленства, пра даваенны час, пра франтавыя дарогі, пра пасляваенны будзень. Многа цікавага і павучальнага пачуў я пра ягонае стаўленне да літаратуры, да паэзіі, пра сяброў-пісьменнікаў, бо за плячыма ў яго было такое вялікае і багатае на падзеі жыццё.

Гаворкі заўсёды зацягваліся. І часта я казаў: "Пімен Емяльянавіч, відаць, вам пара адпачыць. Загаварыліся мы". А ён у адказ: "Пасядзі, не спяшайся". Але было і так, што ён стомлена ўсміхаўся і прамаўляў: "І праўда, трэба прылегчы. Кружыцца галава. Сёння ноччу нешта не спалася. Начытаўся газет, наслухаўся радыё — сэрца баліць і ў душы хмарна".

Кожны раз, калі я прыходзіў да яго, пытаўся: "А ці ёсць, Пімен Емяльянавіч, нешта новае для "Полымя"?" Хваробы ўвесь час даймалі, не давалі яму магчымасці пісаць, але было так, што мне перадавалася загадзя падрыхтаваная папачка з вершамі, часцей падвешанымі пра новыя творы Зоя Кірылаўна, а часам ён званіў сам: "Нешта напісалася. Прыходзь!" І, звычайна, любіў сам уголас прачытаць напісанае. У адным лісце аднойчы вывеў хворае рукою: "Пісаць болей вершы не буду". Аднак потым былі яшчэ і вершы, і ўспаміны пра франтавыя дарогі, пра Івана Мележа, роздум пра сённяшні дзень. Ён не мог маўчаць.

Пімен Емяльянавіч падарыў мне шмат сваіх ніг. І многія аўтографы незвычайныя. Часам яны як лісты, з аўтарскімі развагамі, каментарыем, а некаторыя — проста нейкая рэпліка, заўвага. У аўтографах я апускаю (па меры магчымасці, бо, бывае, што нельга парушаць кантэкст) пахвальныя словы, звернутыя да мяне, а падаю толькі тое, што тычыцца літаратуры, творчасці, жыцця, або радкі, якія перадаюць рух яго душы на той момант. На даўняй сваёй "Кнізе вандраванняў і любові", якой я захапляўся яшчэ ў школьныя гады, ён напісаў: "Лепшыя вершы, на маю думку, у гэтым зборніку: "Прыстасаванцы", "Лясы нырнулі ў хмары шэрыя...", "У акенца тваё..." А гэта "Прылучэнне": "...Днямі мы з З. К. глядзелі, як галоўны рэдактар "Полымя" тонка і дыпламатычна рэкламаваў свой часопіс. Яму добра дапамагаў Васіль Б. На другі дзень я атрымаў N 5 "Полымя" і з прыемнасцю прачытаў "У тумане" (выдатная рэч), а сёння (першы раз за многія гады) прачытаў артыкулы А. Дудука і Г. Лісічкіна. Здароўя і радасці Вам!" У аўтографе на "Горкім жолудзе" ён зноў успамінае часопіс: "..."Полымя" набыло прывабны выгляд; шкада, што я ўжо не пішу вершаў. Жадаю поспеху!" Цікавы надпіс на "Лірыцы", якая надрукавана ў серыі "ШБ": "Мы ўсе выйшлі са школьных бібліятэк і, калі добра напрацуемся і крыху павязе, зноў вяртаемся ў школьныя бібліятэкі". Кніга "На паэтычным небасхіле": "...Як бачыш, былі і мы маладымі, пісалі не толькі лісты да дзяўчат і няўдалыя вершы, але спрабавалі нешта крытычнае, публіцыстычнае і г.д. ...Калі буду яшчэ трохі жыць, выдам новую кнігу гэтага жанра, дзе на паэтычным небасхіле ўзыдзе новая зорка". Пімен Емяльянавіч сам умеў пажартаваць і добра адчуваў гумар. Вось які надпіс на зборніку "Крык сойкі": "Я, крыху змяніўшы, у другіх выданнях называю гэты зборнік "Дзе начуе жаваранак", бо добразычлівыя мяне ўпікалі: "Чаму ты пішаш пра жонку: "Крык Зойкі"? Яны, праўна, ніколі не бачылі і не чулі сапраўдную сойку". Панчанка любіў дзяцей. Не абмінуў ён сваёю ласкаю і маіх дачок. І яны адказвалі ўзаемнасцю. Скажам, Алёнка спецыяльна для яго, як і для Васіля Уладзіміравіча Быкава, малявала ці майстравала віншавальныя паштоўкі ў адным экземпляры. На кнізе "Белые яблони" можна прачытаць: "...Пялёсткі ад белых яблынь няхай асыпаюць слаўных дачок слаўнага паэта С. З. і Лілі. Пімен Панчанка, пастух з Бягомля". Усе аўтографы працытаваць немагчыма, а таму вяртаюся да галоўнага.

Перад вамі лісты Пімена Панчанкі. Па пэўных і, думаю, зразумелых прычынах асобныя мясціны ў іх не пададзены. Прачытайце гэтыя лісты, удумайцеся ў ягоныя словы пра родную мову і песню, пра бацькоў, пра школу, пра "нацыяналістаў". Магчыма, тады стане яснай, што належыць кожнаму сёння зрабіць для Беларусі, якую ён любіў бязгалядна і самааддана, дзеля якой пісаў і жыў.

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

10 лютага 91 г.

Дарагі Сяргей Іванавіч!

Як сусед суседу, хачу падкінуць Вам непрыемнасць: шэсць вершаў. Напісаў сам, надрукавала Зоя Кірылаўна.

Тлумачэнне. Некалі прыязджаў да нас Ван Кліберн, а з ім маскоўскі скрыпач Клімаў (у яго выкананні — І канцэрт для скрыпкі). Мы былі на канцэрце ў клубе імя Дзяржынскага. Уражанне — незвычайнае. У перапынку мы спаткаліся з адной нашай вядомай спявачкай. "Ну, як? "Як памерла матулька..." Чулі?" Спявачка на нас пазірала, як той на новыя вароты: "Кліберн — о!"

І пасля я пытаўся ў аднаго кампазітара і двух паэтаў: "Ці чулі вы першы канцэрт для скрыпкі Чайкоўскага?" І зноў хвалебнае слова пра Кліберна. А тое, што Клімаў сыграў "Першы канцэрт" — ні слова. І не заўважылі, што там лейтматывам беларуская песня "Як памерла матулька..." А я пра гэта пачуў ад маскоўскага прафесара Чамаданава. (У 1939 годзе ў Маскве былі курсы маладых пісьменнікаў. Перад кожным канцэртам ці операй зараней рабілі нам цікавыя агляды і каментары вядомыя музыказнаўцы). З нашых курсантаў успамінаю Турсун-Задэ, Бярозкіна і многіх іншых.

Во былі курсы! Пасля спектакляў мы за чаем сустракаліся ў Мхаце з Кніпер-Чэхавай, Масквіным, Тарханавым, Грыбавым, маладой Тарасавай... У "Трэцьякоўцы" нас вадзіў, тлумачыў Ігар Грабар. У майстэрні мастака Канчалоўскага, той раіўся з намі: "Ці адзець Пушкіну штаны, ці пакінуць голымі?" Справа ў тым, што Пушкіна Канчалоўскі напісаў з голымі нагамі (раніца, ляжыць нейкі накід). За гэта Канчалоўскага крытыкавалі. Тады да нас заглянуў з іншага пакою Міхалкоў — будуць зяць Канчалоўскага.

Чаму я разбалбатаўся пра той даўні час? Таму, што мы кепска праводзім нарады пачынаючых. А там старыя музыказнаўцы не забылі, што ў аснове І-га канцэрта для скрыпкі Чайкоўскага ляжыць беларуская песня "Як памерла матулька..."

Другое тлумачэнне:

Верш "На сходах часта ў звон мы гучна б'ём" мне прыслаў Рыгор Васільевіч Шкраба. Праз 30 з лішкам гадоў. Я копіі ніколі не падаю. Шкраба яшчэ працаваў у "ЛіМе", а я рэдагаваў "Советскую отчизну" ("Нёман").

Ён прыслаў і яшчэ тое-сёе...

"Давайце вып'ем: розум не прап'ём, бо ў нас яго няма..." — гэта любімая пагаворка Якуба Коласа (сам не адзін раз чуў і ў кампаніі з дзядзькам Якубам выпіваў).

Пра мінулы творчы год твайго "Полымя" скажу іншым разам. А вось пра вершы Звонака (пра адзін верш) мне званілі некалькі дзядзькоў і сяброў. Верш "Літургія". Ён піша пра адну знаёмую камсамолку:

"Ты пішы, пішы...
Спакойны твой прыстанак,
Куплены цаной празмерна дарагой.
Падрасцеш — цябе да класіка прыставіць,
Як былога сябра аднаго майго."

[...] Ну, пра гэта пасля...

Прывітанне Лілі, Валянціне Кірылаўне, мілым Алёне і Свеце!

Даўні падпісчык, чытач і аўтар "Полымя" **Пімен Панчанка.**

Прабач за кепскі ліст паперы*

Дарагі Сяргей!

Шчыра дзякую за таленавітае "Заклінанне".

Зноў сцвярджаю, што паэма "Чорная быль" — лепшае, што ў нас ёсць у паэзіі, пра чарнобыльскую трагедыю. Гэта глыбокае (вобразнае, пачуццёвае, паэтычнае) асэнсаванне жыцця свайго часу (як нашаму пакаленню — Айчынная вайна).

У новым зборніку — многа добрых вершаў (мне асабліва спадабаліся "Ліпа Д-Марцінкевіча", "Падушка", "Салоўкі", "Дзіцячы дом", "Пра надзённае", "Не верыў я, што так бывае...", "Асенняя шчымлівая дарога...", "Жыццё"). У вершах раскідана нямала трапных выразаў і, нават, афарызмаў: "Забіваючы ў памяці бяспамяцтва клін..", "гатэльныя лежбішчы", "Абыдлелыя бацькі", "На тоненькай шыйцы галоўка і вочы — на ўсё акно...", "Самагубцам не можа быць цэлы народ...", "Выходзяць сэрцаў сцежкі на пушкінскі бальшак...", "Як пахне сена на асфальце, які ўпіраецца ў пагост...", "Жыццё, як свята, адзначаем разам, а паміраем — толькі па адным..." Гэта ўрэзалася мне. А іншыя знойдуць сваё. Хоць пералічанае і дадзенае ў асобных радках — лепшае, так мне здаецца.

Адным словам, віншую!

Адносна "Заклінання", прысвечанага Ул. Караткевічу. Усё тут добра, шчыра. Я вельмі любіў і люблю Валодзю Караткевіча. Але ў нас паэты вельмі "зацягалі" яго выраз "На Беларусі бог жыве..." А я, грэшнік, верш напісаў "Бог пакінуў нашу Беларусь..."

Я некалі (разам з М. Танкам) выратоўваў Валодзю К. ад вялікай непрыемнасці ("наступкалі" сябры-сексоты). У выдавецтве загадалі разабраць набор "Дзікае паляванне Караля Стаха". Прыйшоў Караткевіч у "Маладосць" — бледны, безграшовы... Мы прачыталі з Верай Палтаран і адразу направілі ў набор. (За гэта мне далі ў косці і ў ЦК камсамола, і ў адным з аддзелаў ЦК КПБ: Асабліва зврэзу [...]...

Зоя Кірылаўна ласылае Вам і Лілі, і мілым Вашым дочкам прывітанне. Яе вельмі кранулі Вашы словы пра яе.

Ім я таксама кланяюся.

Мой сардэчны паклон і прывітанне Івану Васільевічу. Маладзец, бацька! Загадаў сыну — пісьменніку і рэдактару — садзіць бульбу — і пасадзіў!

Здароўя і здзяйснення Вам — заклінання!

Абдымаю — Ваш **Пімен Панчанка.**

15 мая 1991 г.

Дарагі Сяргей!

Прачытаў з некаторым спазненнем ваша эсэ (як цяпер модна называць), а больш правільна: цудоўны, таленавіты, разумны, праўдзівы артыкул "Беларускае сэрца".

Даў прачытаць Зоі, Тані: ухваляюць усім сэрцам.

Прымусіць бы ўсіх начальнікаў і іх намеснікаў абавязкова прачытаць гэты артыкул! Часам прамільгне малая надзея, а часцей за ўсё: сорам!

Мы ўсе патроху трубім у адну трубу, але не выходзіць ніводнай абавязковай мелодыі!

У мяне ўжо зайшла "мазга за мазгу". Я ў мінулым лісце напісаў, што Вы капалі бацькаву бульбу.

Зоя прачытала і пакрытыкавала: ты пераблытаў вясну і восень. (У мяне засела нядаўняе паведамленне, колькі не выкапана ў мінулую восень бульбы...) І я "папраўў": "Пасеяў бульбу". Сорамна мне, што адарваўся ад зямлі!

Усім жа вядома, што бульбу і нацыяналістаў садзяць, а сеюць у нас толькі журавіны ды кавуны, якія не ўзышлі і пасохлі.

У пятым нумары — выдатнае апавяданне А. Жука!

А яшчэ некалькі добрых вершаў (не ўсе) П. Макаля і два першых вершы з нізкі П. Панчанкі.

Няхай жыве!

Салют!

Той жа самы **Пімен Панчанка.**

29/V—91 г.

Дарагі Сяргей Іванавіч!

Дзякую за газету (хоць і я з'яўляюся падпісчыкам "НГ"). Цікавы, змястоўны артыкул.* Добра і пра "апосталаў савецкай імперыі, таталітарнай, казарменнай сістэмы", і пра "масавую абыякавасць, безгаспадарчасць, марнатраўства", і пра "дом, дзе ты жывеш, абкрадзены і знявечаны", што ён "ператварыўся ў заштатны вакзал або прахадны двор", і пра ваеннаслужачых, і бездапаможнасць нашага парламента... і Ваш заклік...

Прыняты законы аб мове, вывучэнні гісторыі Беларусі. Але ўсё застаецца, як раней. Уся "канцылярыя" на рускай мове. Вучні (у горадзе і вёсцы) вывучаюць рускую мову. "Неужели мои дети из-за вас, белорусов, должны оставаться неграмотными?"

Няма патрэбных падручнікаў па мове, гісторыі Беларусі, геаграфіі...

А наша літаратура? Вось [...] артыкул [...]. Гэта пра беларускую паэзію мінулага года. Але не толькі пра гэта... [...]

Учора — да Сталіна, Леніна, а сёння да бога?

Мінуўшчына — расплывістая, невыразная...

Вершы пра пакуты ў лагерах — надуманыя, паўтарэнне рускіх паэтаў. (...)

Пасля франтавой паэзіі была барацьба за мір і Чарнобыль. Паэма Сяргея Законнікава "Чорная быль" — выдатная з'ява нашай паэзіі. (Дарэчы, днём раней — перад газетай — мы з Зояй слухалі паэму Законнікава па радыё ў выкананні аўтара).

Альбо добрая нізка вершаў Генадзя Бураўкіна "Узмах крыла". Але гэта не цікавіць [...]: Бог, Гулаг, гісторыя — вось і ўсё.

Жадаю Вам, дарагі Сяргей, творчых удач, бо з такімі тэарэтыкамі далёка не пойдзеш!

Прашу прабачэння за почырк: рэштк і хваробы.

Салют!

Пімен Панчанка

26/І—92 г.

Дарагі Сяргей!

Пасылаю табе свае апошнія вершы. Хочаш друкуй, хочаш бракуй.

Пісаць болей вершы не буду.

Салют!

Пімен Панчанка

25/V—92 г.

Дарагія Сяргей Іванавіч і Ліля!

Сардэчна віншую Вас з Новым 1993 годам! Жадаю усім Вам здароўя, шчасця, поспехаў, радасці!

Асобнае прывітанне Валянціне Кірылаўне, Свеце, Алёне Сяргееўне (Дзякуй за мініяцюру).

Калі ж гэта бог пастукае ў нашы сэрцы: "З гэтага дня вы будзеце жыць здаровымі і шчаслівымі"?

Дачакацца б!

Абдымаю ўсіх сардэчна і ласкава!

Пімен Панчанка

24/XII—92 г.

А мяне скруціў інсульт.

Дарагі Сяргей Іванавіч!

Са здавальненнем прачытаў Вашу кнігу "Беларускае сэрца".

Лепшымі нарысамі (ці эсэ) мне здаюцца: "Іншага шляху няма", "Дэфіцыт праўды", "Выбары па-віцебску...", "Пачуем продкаў галасы", "Інтэлігентнасць — перш за ўсё..."

Жадаю і ў далейшым часцей выпускаць са стайні свайго публіцыстычнага жарабка.

Удачы!

Пімен Панчанка

12/І—94 г.

Інсульт мне зусім сапсаваў руку...

Публікацыя С. ЗАКОННІКАВА

** Прабачэнне за тое, што ліст паперы трапіўся яму пад руку пажоўклы, выцвілы. — С. З.*

** Артыкул у "Народнай газеце" пад назвай "Без любові стварыць немагчыма". — С. З.*

РАССТАННЕ ПАД ЛЕМЕНЬСКІМІ ШАТАМІ

ДА 90-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ІВАНА ГУТАРАВА

Калі б гэты чалавек і не быў навукоўцам, вядомым пісьменнікам-літаратуразнаўцам, ён варты таго, каб яго ўспомніць добрым словам.

Я не быў асабіста знаёмы з І. Гутаравым, ды і бачыў яго ўсяго ці не два разы. На юбілейным вечары, здаецца, Пятра Глебкі, у тэатры імя Янкі Купалы, і ў партшколе, дзе я ў свой час вучыўся і куды Іван Васільевіч неяк заходзіў і аб нечым ажыўлена гутарыў з нашым выкладчыкам літаратуры пісьменнікам-крытыкам Дзмітрыем Палітыкам. Я тады не ведаў, што абодва маюць адносіны і да роднай мне Магілёўшчыны: Дзмітрый Антонавіч скончыў літаратурны факультэт Магілёўскага пэдінстытута, потым нейкі час працаваў у ім. Іван жа Васільевіч не толькі выкладаў літаратуру ў нашым інстытуце, а і родам быў з вёскі Воўкаўка, што ў Мсціслаўскім раёне.

Больш даведаўся я пра І. Гутарава пазней, калі працаваў рэдактарам чэрыкаўскай раённай газеты "Сацыялістычная перамога". Даведаўся, што ён некалі выхоўваўся ў Леменьскай школе-камуне, якая была кіламетраў, можа, за пяць ад Чэрыкава. Папрасіў расказаць пра сябе. Іван Васільевіч прыслаў ліст і фота. Прыгадаўшы сваё сіроцкае дзяцінства, ён з удзячнасцю пісаў пра Леменьскую доследна-паказальную школу-камуну імя У. І. Леніна, якая стала яму родным домам, пра арганізатара і кіраўніка школы М. Лепяшынскага і яго саратнікаў энтузіястаў-выхавацеляў. Мы той ліст-апавяд змясцілі ў газеце.

Неўпрыкметку ляцеў час. Я, ужо член Саюза пісьменнікаў, працаваў у абласной "Магілёўскай праўдзе". І вось лютаўскім ранкам 1967 года кліча мяне наш рэдактар В. Цітавец:

— Цябе шукалі з абкома. Памёр Гутараў. Паедзеш з Шасцерыковым у Чэрыкаў на пахаванне...

— У Чэрыкаў?

Аказваецца, Іван Васільевіч завяшчаў пахаваць сябе ў Лемені, побач з магілай М. Лепяшынскага.

Ужо цямнела, калі дабраліся да мясціны, дзе знайшоў свой вечны прыстанак М. Лепяшынскі. Побач выкапаны свежы дол. Сюды шафёры скіроўвалі святло ад фар аўтамашын. У перакрыжаванні гэтых жоўтых промняў каля магілы пачаўся жалобны мітынг. Гаварылі аб жыцці Івана Васільевіча, яго кніга "Беларуская народная вусна-паэтычная творчасць", "Асновы савецкага літаратуразнаўства", "Барацьба і творчасць народных мсціўцаў", "Эстэтычныя асновы савецкай літаратуры", працах аб творчасці Пушкіна і Маякоўскага дый іншых, складзеным ім зборніку "Сучасны беларускі фальклор" і (сумесна з С. Васіленкам) хрэстаматыі "вусна-паэтычная творчасць беларускага народа"...

Вярталіся позна, ці не апоўначы. З намі ехаў і Павел Кавалёў, таксама наш зямляк, якому па нейкіх творчых справах спатрэбілася ў Магілёў. Ён, бадай, лепей, чым хто іншы, ведаў і Гутарава — і адразу пасля вайны, калі іх аднаго за другім прымалі ў Саюз пісьменнікаў, і калі Гутараў узначальваў партыйнае бюро Саюза пісьменнікаў СССР, потым працаваў у ЦК КПБ намеснікам загадчыка аддзела прапаганды, загадчыкам аддзела літаратуры і мастацтва, пазней — загадчыкам кафедры ў Белдзяржуніверсітэце, а апошнія дзесяць гад жыцця — загадчыкам сектара фальклору Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі.

П. Кавалёў за дарогу шмат расказаў пра І. Гутарава. Было ў Івана Васільевіча нямала сяброў, прыхільнікаў, былі і нядобразычліўцы, зайздроснікі. Не заўжды і ў яго ўсё ладзілася, ішло гладка, прыгадваў П. Кавалёў.

Калі ў маскоўскім папулярным гісторыка-біяграфічным альманаху "Прометей" была надрукавана быццам бы адшуканая дзесятая глава пушкінскай паэмы "Евгений Онегин", Іван Васільевіч з-за сваёй прыроднай даверлівасці не разгадаў адразу, што гэта падробка, пачаў яе прапагандаваць. Можна ўявіць яго настрой, пачуцці, калі вядомы пушкініст Д. Благой выкрыў шарлатанства...

Калі трапляе мне наведвацца ў Чэрыкаў, стараюся выкраіць час, каб завітаць у Лемень, пад шатамі дрэў пастаяць у маўклівым задуменні каля магіл аднаго з легендарных Лепяшынскіх і яго вучня, выхаванца, прафесара, пісьменніка І. Гутарава.

Іван АНОШКІН

ПАДМУРКУ — НАДЗЕЙНАСЦЬ!

ЗАЎВАГІ І ПРАПАНОВЫ ДА ПРАЕКТА ЗАКОНА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ "АБ МУЗЕЯХ І МУЗЕЙНЫМ ФОНДЗЕ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ"

ПРАЕКТ закона "Аб музеях і музейным фондзе Рэспублікі Беларусь" упершыню з'явіўся ў Беларускім інстытуце праблем культуры пасля таго, як 16 мая 1996 года быў прыняты ў першым чытанні дэпутатамі Вярхоўнага Савета. У суправаджальным дакуменце выказваецца спадзяванне "на ўзаемнае разуменне ў выкананні дaручанай справы асаблівай дзяржаўнай важнасці". Цалкам падзяляючы разуменне высокай адказнасці, прапануем наступныя ідэі і пажаданні, выказаныя на ўзроўні здаровага сэнсу і разумення сітуацыі.

Спачатку звернем увагу на структуру праекта закона. З 12-ці глаў (чаму не выкарыстана беларускае слова "раздзел"?) 8 утрымліваюць усяго па адным артыкуле. Існаванне ў праекце закона глаў зместам у адзін артыкул відавочна сведчыць пра іх нераспрацаванасць. Гэта главы: І. Агульныя палажэнні, 1V. Гісторыка-культурныя музеі-запаведнікі, V. Матэрыяльна-тэхнічная база музеяў, VI. Дзяржаўная палітыка ў музейная справе, VII. Эканоміка музейнай справы, VIII. Правы музеяў, XI. Ліквідацыя і рэарганізацыя музеяў, XII. Адказнасць за парушэнне заканадаўства аб музеях і музейным фондзе Рэспублікі Беларусь.

Логіка іх размяшчэння ў тэксце праекта закона і паслядоўнасць выклікаюць, мякка кажучы, здзіўленне. Раздзел-глава "Дзяржаўная палітыка ў музейнай справе" знаходзіцца на шостым месцы, стварэнне музеяў разглядаецца асобна ад ліквідацыі і рэарганізацыі, знешнеэканамічная дзейнасць асобна ад эканомікі музейнай справы.

Прынцыповым недахопам лічым выкарыстанне паняццяў, якія не адпавядаюць узроўню сучаснай міжнароднай тэрміналогіі. Пачынаючы ад азначэння паняцця "музей" і канчаючы паняційнай блытанінай, накшталт "музейная рэч" замест "музейнага прадмета", "музейнай значнасці" замест "музейнага значэння". У назвах глаў VI і VII ужываецца словазлучэнне "музейная справа", хаця у тэксце не даецца азначэнне гэтага паняцця.

У прапанаваным праекце закона элементарна адсутнічаюць неабходныя для рэгламентацыі жыццядзейнасці музея артыкулы. Так, у главе І лічым патрэбнымі артыкулы "Музейная справа", "Нацыянальная музейная палітыка", "Нацыянальныя, рэгіянальныя і профільныя арганізацыі музеяў Беларусі. Удзел у міжнародных арганізацыях". У главе II — "Сацыяльныя функцыі музея", "Музейны збор", "Музейная калекцыя", "Музейны прадмет", "Профіль музея"; у главе III — "Статут музея", "Дзяржаўная рэгістрацыя музеяў", у главе IY — "Унікальная гістарычная тэрыторыя", "Тэрыторыя музея-запаведніка", "Карыстанне прыроднымі рэсурсамі"; у главе VIII — "Самакіраванне музеяў", "Гарантыі маёмасных правоў музеяў"; у главе XII — "Адказнасць за ўрон, прычынены музейнаму фонду Рэспублікі Беларусь".

Шэраг артыкулаў патрабуе значнага пашырэння і дапаўненняў. так, у існуючы 20-ты артыкул "Дзяржаўная палітыка ў музейнай справе" павінна быць унесена адказнасць кіруючага органа — Міністэрства культуры — за рэалізацыю нацыянальнай музейнай палітыкі і стан спраў у гэтай галіне. Трэба было напоўніць рэальным зместам артыкул 24 "Аплата працы і сацыяльныя гарантыі музейным работнікам", артыкул 27 "Міжнародныя сувязі музеяў", артыкул 28 "Парадак ліквідацыі і рэарганізацыі музеяў".

Можна доўжыць яшчэ і яшчэ шэраг крытычных заўваг па структуры, сутнасці і форме вышэйназванага праекта. Каб не губляць дарэмна час на выкрыццё відавочна невысокага прафесіяналізму і кампетэнтнасці ананімных распрацоўшчыкаў, пяройдзем непасрэдна да прапаноў.

Ёсць два магчымыя шляхі дапрацоўкі праекта закона. Першы — больш складаны. Трэба пагадзіцца з тым, што існуючы праект закона не вытрымлівае сур'ёзнай крытыкі, зацвердзіць новы склад аўтарскага калектыву і адсунуць наступнае абмеркаванне праекта закона на 6—8 месяцаў. У рэальнай сітуацыі, калі праект у першым чытанні быў аднагалосна прыняты ("за — 125, супраць — 0, устрымалася — 0, удзел у галасаванні прынялі 125 дэпутатаў"), а разгляд у другім чытанні запланавана правесці ў жніўні, толькі не зусім цвярозы чалавек стане на гэта спадзявацца. Альбо не хопіць часу, альбо не будзе грошай, альбо проста спрацуюць комплексы: "абаронім гонар мундзіра", "хай лепш горшы, чым ніякага". На той неверагодны выпадак, калі ў падкамісіі па культуры Вярхоўнага Савета XIII склікання ўсё ж пераважыць "цвярозы" падыход, прапануем новую мадэль закона:

Раздзел І. "АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЖЭННІ".

Паняцці "музей", "музейная справа", "нацыянальная музейная палітыка". Заканадаўства Беларусі аб музеях. Нацыянальныя, рэгіянальныя і профільныя арганізацыі музеяў Беларусі. Удзел у міжнародных арганізацыях.

Раздзел ІІ. "МУЗЕЙ".

Сацыяльныя функцыі музея. Музейны збор. Музейная калекцыя. Віды, тыпы і профілі музеяў. Утварэнне музея. Заснавальнік. Статут музея. Дзяржаўная рэгістрацыя. Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне. Фінансаванне музея. Эканоміка. Знешнеэканамічная дзейнасць. Рэарганізацыя. Ліквідацыя.

Раздзел ІІІ. "МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК".

Паняцце "музей-запаведнік". Віды. Тэрыторыя. Карыстанне прыроднымі рэсурсамі.

Раздзел IV. "МУЗЕЙНЫ ФОНД РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ".

Паняцці "Фонд музея" і "музейны фонд Рэспублікі Беларусь". Склад. Дзяржаўная і недзяржаўная часткі фонду. Паняцці "ўласнік" і "карыстальнік". Фарміраванне. Выкарыстанне. Дзяржаўны ўлік. Рэстаўрацыя і кансервацыя. Парадак перадачы і вывазу за межы рэспублікі прадметаў музейнага фонду Беларусі. Страхаванне помнікаў музейнага фонду.

Раздзел V. "МІЖНАРОДНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ МУЗЕЯЎ".

Раздзел VI. "КІРАВАННЕ І САМАКІРАВАННЕ МУЗЕЯЎ".

Дзяржаўнае кіраванне музеямі. Самакіраванне музеяў. Правы музеяў. Гарантыі правоў і законных інтарэсаў работнікаў. Узаемаадносіны музеяў і грамадзян.

Раздзел VII. "АДКАЗНАСЦЬ ЗА ПАРУШЭННЕ ЗАКАНАДАЎСТВА АБ МУЗЕЯХ І МУЗЕЙНЫМ ФОНДЗЕ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ".

Пасля распрацоўкі праект закона павінен быць сапраўды галосна, а не фіктыўна абмеркаваны ў друку, са спецыялістамі і прапанаваны на разгляд Вярхоўнага Савета.

Другі шлях дапрацоўкі закона — па-савецку спрошчаны. Прыняўшы да ўвагі ўкладзеныя ў распрацоўку існуючага праекта закона сродкі, сілы, час, дазнацца імёнаў усіх аўтараў згаданага праекта і даручыць ім паспрабаваць "уліць новае віно ў старыя мяхі" — прыдаць існуючаму тэксту "жыццяздольны сутнасць".

У сённяшняй Беларусі менавіта гэты шлях падаецца найбольш рэальным. Для такога развіцця падзей прапануем, абапіраючыся на існуючую структуру закона, выправіць у існуючым тэксце хоць бы найбольш крыклівыя памылкі і ўключыць элементарныя паняцці і нормы, якія ў праекце відавочна адсутнічаюць.

1. У тэксце праекта закона падкрэсліваецца, што Беларусь "з'яўляецца членам ААН, ЮНЕСКА і іншых міжнародных арганізацый" (с. 14). Цалкам пагаджаючыся з гэтаю тэзаю, прапануем фармулёўку паняцця "музей" артыкула 2, глава II. "Музеі Рэспублікі Беларусь", прывесці ад зафіксаванага ў Статуце ІКОМа (Міжнароднага Савета Музеяў) зместу:

"Музей з'яўляецца некамерцыйным, пастаянна дзеючым сацыяльным інстытутам, закліканым служыць грамадству і спрыяць яго развіццю, шырокадаступным для наведвання, які займаецца камплектаваннем, захаваннем, даследаваннем, папулярызацыяй і экспанаваннем матэрыяльных сведчанняў жыццядзейнасці людзей і іх асяроддзя ў мэтах вывучэння, выхавання і задавальнення патрэбы грамадства ў правядзенні вольнага часу без ніякіх абмежаванняў тэрытарыяльнага характару, функцыянальнай структуры ці складу калекцый з боку кіруючых органаў".

"Музеі з'яўляюцца юрыдычнымі асобамі, акрамя тых, якія ствараюцца і дзейнічаюць пры прадпрыемствах, арганізацыях, навучальных установах.

2. Уключыць артыкул "Нацыянальная музейная палітыка" ў главу І:

"Нацыянальная музейная палітыка — гэта сукупнасць асноўных напрамкаў і прынцыпаў дзейнасці дзяржавы і грамадства ў галіне музейнай справы.

Асноўнымі напрамкамі нацыянальнай музейнай палітыкі з'яўляюцца:

забеспячэнне сацыяльна-эканамічных, прававых і навуковых умоў для эфектыўнай дзейнасці музеяў;

садзейнічанне фарміраванню сучаснай інфраструктуры музейнай справы;

падтрымка і развіццё сеткі музеяў;

забеспячэнне падрыхтоўкі і ўдасканалення музейных кадраў, іх прававая і сацыяльная абарона;

бюджэтнае фінансаванне і прыярытэтнае матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне распрацоўкі і рэалізацыі дзяржаўных, рэгіянальных і мясцовых праграм развіцця музейнай справы;

забеспячэнне аховы музеяў;

падтрымка фундаментальных і прыкладных навуковых даследаванняў, звязаных з музейнай справай;

садзейнічанне міжнароднаму супрацоўніцтву ў галіне музейнай справы".

3. Уключыць у главу II артыкул "Музейны збор":

"Музейны збор — навукова арганізаваная сукупнасць музейных прадметаў, архіўнага і бібліятэчнага фондаў, навукова-дапаможных матэрыялаў і іншых сродкаў навукова-інфармацыйнага забеспячэння дзейнасці музея. Са складу музейнага збору могуць выдзяляцца адасобленыя групы музейных прадметаў, згрупаваных па вызначаных прыкметах у музейныя калекцыі".

4. Уключыць у главу II артыкул "Музейны прадмет":

"Музейны прадмет — гэта ўзятая з рэальнай рэчаіснасці рэч музейнага значэння, якая ўключана ў музейны збор і здольна доўга захоўвацца. Яна з'яўляецца носьбітам сацыяльнай ці прыродазнаўча-навуковай інфармацыі — аўтэнтычнай крыніцай ведаў і эмоцый, культурна-гістарычнай каштоўнасцю, часткай нацыянальнага музейнага фонду".

5. Змяніць артыкул 13 "Віды музеяў па формах уласнасці" главы III "Стварэнне музеяў".

Паколькі значная частка музейнага фонду Беларусі незалежна ад віду, месца стварэння па форме ўласнасці належыць дзяржаве Беларусь, то падзел на віды музеяў адбываецца ў залежнасці ад статуса заснавальніка, а не ад формы ўласнасці. На нашу думку, дадзены артыкул павінен выглядаць наступным чынам:

"Віды музеяў"

"Музеі, у адпаведнасці са статусам іх заснавальнікаў, могуць быць:

— агульнадзяржаўныя (рэспубліканскія) — заснавальнікамі якіх з'яўляюцца цэнтральныя органы дзяржаўнай выканаўчай улады;

— мясцовыя — заснавальнікамі якіх з'яўляюцца адпаведныя органы дзяржаўнай выканаўчай улады ці мясцовага самакіравання, прадпрыемствы, установы, грамадзяне.

Дзяржаўнаму музею, які мае музейны збор агульнадзяржаўнага значэння, атрымаў міжнароднае прызнанне і з'яўляецца вядучай культурна-асветніцкай і навукова-даследчай установай у адпаведных профільных групах музейнай сеткі Беларусі, ва ўстаноўленым заканадаўствам Беларусі парадку можа быць прадстаўлены статус Нацыянальнага музея Беларусі".

6. Назва главы IV "Гісторыка-культурныя музеі-запаведнікі", на нашу думку, павінна быць зменена на "Музеі-запаведнікі". Паколькі "гісторыка-культурны музей-запаведнік" з'яўляецца ўсяго толькі адным з падвідаў музеяў комплекснага профілю (разам з біясфернымі, прыроднымі, нацыянальнымі паркамі, гісторыка-археалагічнымі, гісторыка-архітэктурнымі, скансэнамі, экамузеямі.

7. Глава IV "Музеі-запаведнікі" павінна пачынацца артыкулам, у якім вызначаецца паняцце "музей-запаведнік":

"Музей-запаведнік — гэта комплекс помнікаў прыроды, гісторыі, культуры разам з тэрыторыяй, на якой яны знаходзяцца, што ўяўляе унікальную гістарычную, навуковую і культурную каштоўнасць. Музеі-запаведнікі могуць быць: біясфернымі, прыроднымі, нацыянальнымі паркамі, скансэнамі, экамузеямі, гісторыка-культурнымі, гісторыка-архітэктурнымі, гісторыка-археалагічнымі і інш.

Рашэнне аб аб'яўленні тэрыторыі музеяў-запаведнікаў як унікальнай гістарычнай і прыроднай прымаецца ў кожным асобным выпадку Кабінетам Міністраў Рэспублікі Беларусь па хадайніцтве мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў сумесна з Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь".

8. Глава IV павінна быць пашырана за кошт увядзення артыкула "Тэрыторыя музея-запаведніка":

"Тэрыторыя, якую займае музей-запаведнік, выключаецца з сельскагаспадарчага ці іншага гаспадарчага выкарыстання і перадаецца яму на правах карыстання ў парадку, прадугледжаным дзеючым заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

На адведзенай для музея-запаведніка тэрыторыі забараняецца дзейнасць, якая супярэчыць яго функцыянальнаму прызначэнню і можа негатыўна ўплываць на стан захавання комплексу, а таксама іншая дзейнасць, несумяшчальная з дзейнасцю музея як установы культуры. На

гэтай тэрыторыі адпаведна статуту музея-запаведніка могуць быць вылучаны зоны:

запаведная — для захавання і аховы найбольш каштоўных гісторыка-культурных, прыродных ці іншых комплексаў;

экспазіцыйная — для стацыянарнага экспанавання буйнамаштабных музейных прадметаў (помнікаў архітэктуры, этнаграфіі і інш.) і выкарыстання ў культурна-пазнавальных мэтах;

навуковая — для правядзення навукова-даследчай дзейнасці;

рэкрэацыйная — для адпачынку і абслугоўвання наведвальнікаў музея;

гаспадарчая — для размяшчэння дапаможных гаспадарчых аб'ектаў".

9. Адзіны артыкул 21 "Даходы музея" главы VII "Эканоміка музейнай справы" трэба дапоўніць наступнымі палажэннямі:

"Бюджэтныя асігнаванні і пазабюджэтныя сродкі не падлягаюць канфіскацыі.

Дадатковымі крыніцамі фінансавання музеяў з'яўляюцца:

сродкі, атрыманыя за навукова-даследчыя і іншыя віды дзейнасці, якія выконвае музейная ўстанова па дамоўленасці з прадпрыемствамі, установамі, арганізацыямі, аб'яднаннямі грамадзян;

прыбытак ад выдавецкай дзейнасці, арэнднай платы за выкарыстанне помнікаў гісторыі і культуры (для музеяў-запаведнікаў).

Дадатковыя крыніцы фінансавання музеяў не абкладаюцца падаткамі".

10. У артыкуле 20 "Дзяржаўная палітыка ў музейнай справе" аднайменнай главы VI павінна быць зафіксавана адказнасць Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь за рэалізацыю нацыянальнай музейнай палітыкі:

"Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь здзяйсняе арганізацыйна-метадычнае кіраўніцтва музейнай справай і нацыянальную музейную палітыку ў Беларусі:

фарміруе патрабаванні па дзяржаўнаму статыстычнаму ўліку музеяў;

вызначае дзяржаўныя патрабаванні па музейнаму абслугоўванню;

арганізоўвае распрацоўку крытэрыяў эфектыўнасці дзейнасці музеяў і нарматываў дыферэнцыраванай аплаты працы работнікаў дзяржаўных музеяў у залежнасці ад іх кваліфікацыі і вынікаў работы;

стварае спецыялізаваныя арганізацыйныя структуры для навукова-метадычнага і матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння музеяў;

здзяйсняе каардынацыйную дзейнасць па аб'яднанню музеяў у адзіную інфармацыйную сістэму;

арганізоўвае вучобу і прафесійную перападрыхтоўку музейных работнікаў;

здзяйсняе кантроль за дзейнасцю дзяржаўных музеяў, улікам і захаваннем музейнага фонду Беларусі;

арганізоўвае навуковыя даследаванні ў галіне музеялогіі.

Іншыя цэнтральныя і мясцовыя органы дзяржаўнай выканаўчай улады органы мясцовага самакіравання здзяйсняюць кіраўніцтва падведамаснымі ім музеямі".

11. На дзіва кароткі артыкул 24 "Аплата працы і сацыяльныя гарантыі работнікам" трэба напоўніць рэальным зместам, які гарантуе правы і законныя інтарэсы работнікаў музеяў:

"Работнікі музеяў маюць права на:

— дзейнасць у адпаведнасці са спецыяльнасцю і кваліфікацыяй у музеях, незалежна ад формы ўласнасці;

— узровень заработнай платы не ніжэй сярэдняга па рэспубліцы?

— абарону ў судовым парадку права інтэлектуальнай уласнасці на вынікі навуковай дзейнасці ў галіне музейнай справы;

— бясплатнае карыстанне даведачна-інфармацыйнай, бібліятэчнай і архіўнай базай музеяў Беларусі і наведванне музейных устаноў;

— удзел у навукова-даследчай рабоце музеяў, канферэнцыях, семінарах, навуковых чытаннях;

— павышэнне кваліфікацыі, перападрыхтоўку, свабодны выбар праграмы, форм навучання, стажыроўку ў іншых музеях, у тым ліку за мяжою;

— атэстацыю ў мэтах атрымання кваліфікацыйнай катэгорыі;

— даплату за выслугу гадоў у музеі ў парадку, устаноўленым Кабінетам Міністраў;

— патрабаванне да юрыдычных і фізічных асоб аб спыненні дзеянняў, што пагражаюць захаванасці помнікаў музейнага фонду Рэспублікі Беларусь".

12. Тэкст закона павінен утрымліваць фінальную частку (асобную главу ці некалькі артыкулаў), якая б забяспечвала механізм яго рэалізацыі.

"Увесці ў дзеянне Закон Рэспублікі Беларусь "Аб музеях і музейным фондзе Рэспублікі Беларусь" з дня яго апублікавання.

Кабінету Міністраў Рэспублікі Беларусь у 1997 годзе прывесці рашэнні ўрада Рэспублікі Беларусь у адпаведнасць з законам Рэспублікі Беларусь "Аб музеях і музейным фондзе Рэспублікі Беларусь".

Спадзяёмся, што Камісія Вярхоўнага Савета па адукацыі, навуцы і культуры здолее па-дзяржаўнаму паставіцца да завяршэння работы над праектам закона "Аб музеях і музейным фондзе Рэспублікі Беларусь" і падвядзе трывалы законны падмурак пад будынак Беларускага Музея.

Алесь КАЎБАСКА,
дактарант ІМЭФ АНБ, вядучы навуковы супрацоўнік Бел ІПК

Памяць

ЗАСТАЕЦЦА СВЯТЛО...

8 ВЕРАСНЯ — СОРАК ДЗЁН, ЯК СПЫНІЛАСЯ СЭРЦА НАРОДНАГА АРТЫСТА БЕЛАРУСІ УЛАДЗІМІРА АЛОЎНІКАВА

Няма слоў, каб выказаць свае пачуцці да Яго. Паважаю... Шаную... Люблю... Кампазітар... Настаўнік... Другі бацька... Пайшоў у іншы свет чалавек, які падарыў мне творчае жыццё, які вырашыў мой творчы лёс.

Уладзімір Уладзіміравіч Алоўнікаў! Вы былі і застаняцеся ў памяці народа сваёй музыкай. І той, з якой пачынаецца кожная раніца. І той, якую былыя партызаны лічаць народнай, але ж напісанай пасля вайны. І той, якая, магчыма, з часам стане гімнам Мінска. Вы былі занадта патрабавальным творцам і, на жаль, менавіта з-за гэтай патрабавальнасці мноства цудоўных Вашых мелодый не дайшло да свайго слухача.

Уладзімір Уладзіміравіч! Вы былі і застаяцеся ў памяці сваіх вучняў непаўторным Настаўнікам. Настаўнікам-майстрам, які не хаваў сваіх сакрэтаў, а шчыра дарыў свае веды, сваё майстэрства вучням, які стварыў беларускую школу гармоніі. Вы былі патрабавальным, часам жорсткім , але заўсёды справядлівым. Вы навучылі нас гармоніі не толькі ў музыцы, але і ў жыцці. Дзякуй Вам.

Уладзімір Уладзіміравіч! У маёй памяці Вы застаняцеся тым Святлом, якое можна параўнаць толькі з Сонейкам.

Ларыса МУРАШКА,
кампазітар

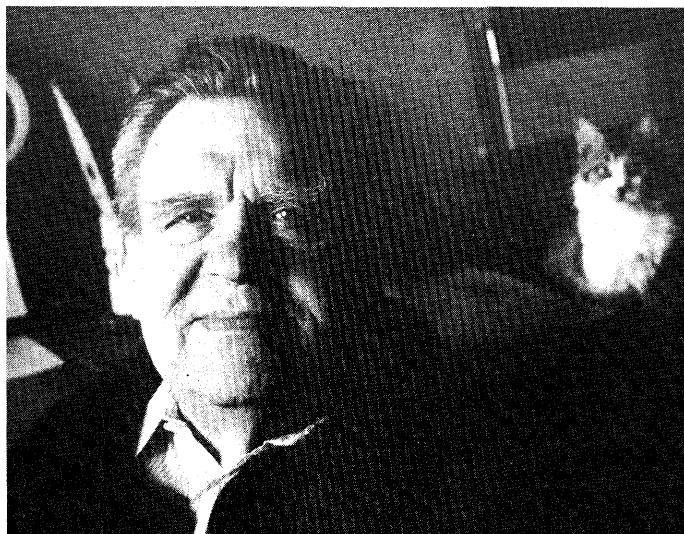

Вандроўкі

ДА БАЦЬКІ НЁМАНА

Ідэя прайсціся летам уздоўж Нёмана, пачынаючы ад яго вытокаў і далей, уверх па цячэнні, у членаў літаратурнага аб'яднання "Нёманец" з'явілася з паўгода назад. Невыпадкова ж у назве нашай творчай суполкі і вялікай беларускай ракі адзін корань. У час абмеркавання гэтая ідэя абрастала новымі прапановамі, творчымі задумамі, перш чым з'явілася пэўная канкрэтная праграма. І не бяда, што яна ажыццявілася не ў поўным аб'ёме, штосьці давялося карэкціраваць на хаду, ад чагосьці свядома адмовіцца, а з чымсьці і зусім развітацца. Галоўнае ў тым, што пачатак зроблены, літаратурнае аб'яднанне — у пастанным творчым пошуку, і, акрамя звычайных сустрэч пачынаючых і больш сталых паэтаў, пісьменнікаў у коле сяброў і з прафесійнымі майстрамі пяра, выдання кніжак мясцовых аўтараў, спрабуе свае сілы і ў нетрадыцыйных формах работы — тэатральных пастаноўках, краязнаўчай справе, а цяпер вось — і ў турызме.

У дзень пачатку вандроўкі з самай раніцы да абеду ліў спорны летні дождж. Тым не менш, адступаць ад задуманага не сталі і апоўдні група энтузіястаў, упакаваўшы рукзакі, рушыла ў дарогу. Паход наш быў не чыста пешым, а камбінаваным, частку шляху пераадолелі на чатырохколавым сябры — "уазіку", але ўсё ж рамантыкі, уражанняў у кожнага з яго ўдзельнікаў засталося багата.

...Пад акампанемент дробнага дожджыку першы прыпынак робім па-за вёсачкай Верх-Нёман. Толькі цяпер, улетку, можна назваць гэта паселішча вёскай. На працягу года яно пустуе, а з надыходам цяпла прыязджаюць у гэтыя некалькі домікаў часовыя жыхары, гараджане са сваімі сем'ямі, якім мясцовыя ўлады гадоў некалькі таму далі дазвол будавацца на пустуючых сядзібах сваіх бацькоў, родзічаў. Магчыма, з часам і адродзіцца вёсачка, не толькі ўлетку будуць шчыраваць на зямлі тутэйшыя людзі.

Падыходзім да мемарыяльнага знака — умураванай у камень пліты з надпісам аб тым, што з гэтых мясцін бярэ пачатак пад назвай Нёманец знакамітая беларуская рака. Устанаўліваўся ён роўна год назад, ва ўрачыстай абстаноўцы, падчас старту міжраённай эстафеты "Па Нёману песня плыве". Гаварылася тады шмат патрэбных і прыгожых слоў пра неабходнасць ушанавання і пастаяннага падтрымання ў належным парадку гэтага свяшчэннага для кожнага сапраўднага беларуса месца. Што тут сёння? На жаль, не скажаш, што клопатамі і ўвагай ахоплены нёманскі выток. Тры дрэўцы, пасаджаныя летась паабапал мемарыяльнага знака, якія па задумцы павінны сімвалізаваць еднасць трох раёнаў-суседзяў Прынямоння (Уздзенскага, Капыльскага і Стаўбцоўскага) і якія калісьці абяцалі даглядаць, пры неабходнасці — перасадзіць, сёння тырчаць засохшымі дубцамі. Вышэй каменя з шыльдай з усіх бакоў уздымаецца далёка не культурная трава. Акрамя таго, дадумалася ж нечая галава з калгаснага поля ці ўласнага падворка прывезці і скінуць упрытык да мемарыяльнага знака дзесятка паўтара камянёў-валуноў. Не, не навучыліся ў нас яшчэ шанаваць культурныя здабыткі. Адносяцца гэтыя словы як да тых, хто непасрэдна шкодзіць тут, так і да тых, хто мог бы паруліцца час ад часу навесці тут парадак.

Адкінуўшы ўбок непатрэбныя камяні, сарваўшы пустазелле перад шыльдай, пастаяўшы хвілін колькі на развітанне, сфатаграфаваўшыся на памяць, пакідаем гэтыя мясціны.

Наступны значны прыпынак на нашым шляху — вёска Нізок. Ну хіба ж можна было ў час вандроўкі па родным краі абмінуць гэты знакаміты населены пункт? Тым больш, што па папярэдняй дамоўленасці ахвотна згадзілася ахвяраваць сваім вольным часам і прыехаць з Прысынка ў Нізок, каб арганізаваць дзеля нас экскурсію па школьным музеі, настаўніца школы Вольга Міхайлаўна Суткаленка. І вось мы ва ўтульным невялічкім школьным пакоі. Сапраўды, патрэбна было быць таленавітым мастаком, майстрам, каб увасобіць свае ідэі, уяўленні ў цэласную карціну, суцэльную панараму музейных экспазіцый. Выдатна справіўся Уладзімір Курдзюкоў са сваімі абавязкамі.

Вольга Міхайлаўна пераводзіць нас ад стэнда да стэнда, мілагучнай роднай мовай распавядае пра славутых нізаўчан: літаратараў Паўлюка Труса, Кандрата Крапіву, Лідзію Арабей, артыста Анатоля Труса, мастака Уладзіміра Ткачова, пра гісторыю школы, калгаса, гісторыю стварэння музея і перспектывы яго развіцця. Дай Бог, каб ажыццявіліся ўсе вашы творчыя задумы і стаў з часам гэты школьны пакойчык не звыклым ужо для Уздзеншчыны літаратурным музеем адной асобы, а незвычайным нават для Беларусі Музеем Слова. І дзякуй Богу, што ёсць у нас яшчэ такія краязнаўцы-аматары, якія рупяцца пра захаванне спадчыны роднага краю на голым энтузіязме, аддаюць свае веды, творчы патэнцыял, вольны час і здароўе дзеля агульнанацыянальнай справы.

Пасля экскурсіі па музеі адбылася невялічкая сустрэча ўдзельнікаў турпаходу з жыхарамі вёскі. Члены "Нёманца" расказалі нізаўчанам пра мэты сваёй вандроўкі, а пасля пад воплескі землякоў уручылі мясцоваму паэту Мікалаю Канстанцінавічу Каралю дыплом аднаго з пераможцаў I нацыянальнага фестывалю беларускай байкі, што праходзіў ва Уздзе вясной з нагоды 100-гадовага юбілею К. Крапівы і каштоўны прыз.

З Нізка лясной дарогай накіроўваемся ў бок вёскі Камяное. Выходзім з лесу і, мінуўшы лугавіну, спыняемся ля двух велізарных камянёў-валуноў. Колькі стагоддзяў ляжаць яны тут перад вёскай! Фотаздымкі на памяць, працягваем свой шлях. Уздоўж меліярацыйнага канала крочым далей, удыхаючы водар свежаскошанай травы, любуючыся бусламі на сенажаці, жоўтымі гарлачыкамі ў затоцы, застыўшым у нерухомасці арлом на слупку. Хвілін колькі стаім ля месца зліцця Нёмана і Вусы. Шкада тых, хто ніколі не бачыў такіх непаўторных па прыгажосці мясцін беларускай прыроды ці, праходзячы міма, не заўважае гэтай прыгажосці.

А колькі яшчэ такіх маляўнічых пейзажаў было на нашым шляху! І ў ваколіцах вёскі Пад'ельнікі, і панарама, што адкрываецца воку любога падарожніка з моста, які злучае Уздзеншчыну з Капыльшчынай. Зірнеш на адзін бок моста — спакойна цякуць па сваіх руслах Вуса і Лоша, раз'яднаныя лугавінай, а па другі бок, праз як паўсотню метраў, зліваюцца ў шырэйшую адзінкую раку. Так, менавіта тут пачынаецца ўжо сам Нёман. І ўсё тыя ж маленькія цуды зямлі беларускай навокал: рыбакі з вудамі па берагах, каровы ў кустах пасуцца ўперамежку з бусламі, паўзе ўдалечыні воз з сенам, хлапчукі, закасаўшы калошы, заходзяць у ваду — надвор'е пакуль не сонечнае, купацца пакуль халаднавата...

Сабраўшы па ўзгорках кветак чабору, мяты, зверабою для вячэрняга чаю, зайшлі ў Наднёман. Лёс вёсачкі такі ж, як і ў Верх-Нёмана: толькі ўлетку ажывае. А побач жа — помнік архітэктуры і гісторыі, якому больш за дзвесце гадоў. Дакладней, тое, што ад яго засталося. Так, не распачата пакуль рэстаўрацыя сядзібы яшчэ аднаго нашага славутага земляка, вучонага еўрапейскай вядомасці Якуба Наркевіча-Ёдкі, хоць і рабіліся дзеля гэтага гадоў колькі назад пэўныя захады, нават адпаведная дамоўленасць з рэспубліканскім музеем экалогіі і заакіянскімі родзічамі вучонага былі. Калі мы ўжо пераможам нашу беднасць! Зрэшты, і ў ранейшыя, больш-менш багацейшыя часы не вельмі спяшаліся ў нас выдзяляць сродкі на рэстаўрацыю помнікаў даўніны, адраджэнне нацыянальнай культурнай спадчыны. Што ўжо цяпер казаць.

Пастаяўшы каля рэштак муроў палацавага ансамбля Ёдкаў, былой вежы, санаторыя, іншых пабудоў, садзімся ў аўтамабіль, каб паспець пераадолець да вечара некалькі дзесяткаў кіламетраў да месца першага нашага начлегу на супрацьлеглым беразе Нёмана, непадалёку ад Касцяшоў. Будуць яшчэ доўгія вечары і ночы ля вогнішчаў, знаёмствы з ваколіцамі Касцяшоў, Яршоў, Галавачоў, Магільна, Матэцкіх, будуць кусліўыя камары і салаўіныя світанкі, лоўля рыбы і збор грыбоў, ягад, калектыўнае напісанне вершаў і ўрокі саломапляцення, прыемныя і не вельмі, запланаваныя і нечаканыя сустрэчы, будуць незабыўныя ўражанні і ўспаміны. Будзе вельмі шкада, што так хутка праляцелі адведзеныя для вандроўкі тры дні, але пакуль ёсць у шэрагах "Нёманца" такія энтузіясты, краязнаўцы, аматары літаратурнай творчасці, як загадчыца Уздзенскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Клаўдзія Рогава, педагог Міхаіл Малашэвіч, выкладчыца ПТВ-210 Зоя Сімагасціцкая, сацыяльны работнік Валянціна Малашэвіч, жыхар в. Магільна Мікола Стравераў, настаўніца Цялякаўскай СШ Валянціна Чарнюк, швачка швейнага цэха райспажыўтаварыства Іна Гетманчук і многія іншыя, будуць яшчэ новыя задумы і падарожжы па родным краі, новыя знаёмствы і адкрыцці, новыя ўражанні і творчыя справы.

Віктар САБАЛЕЎСКІ,
кіраўнік літаб'яднання "Нёманец"
Уздзенскі раён

ПРА САМАЕ ГАЛОЎНАЕ...

ПІСЬМЕННІК АНАТОЛЬ СУЛЬЯНАЎ РАСКАЗВАЕ ПРА ДЫСБАТ

— У дысцыплінарны батальён я хаджу ўжо 8 гадоў. Там, у Масюкоўшчыне, адбываюць тэрмін асуджаныя салдаты. А пачалося ўсё з таго, што мяне, тады намесніка начальніка палітупраўлення Беларускай ваеннай акругі, паклікаў камандзір акругі Я. Іваноўскі і кажа: "Займіся дысбатам". Я заняўся — і схапіўся за галаву. Нашы органы правапарадку і сістэма пакарання страшныя тым, што з іх дапамогай чалавек не выпраўляецца, а страчвае сваю чалавечую сутнасць.

Што такое дысбат? Гэта замкнёная, абнесеная калючым дротам прастора. Пры Савецкім Саюзе там адбывала свой тэрмін 1100 асуджаных ва ўзросце ад 18 да 23 гадоў. Гэта не турма ў звычайным сэнсе слова, а вайсковая часць з асобым рэжымам. Казармы, страявы плац, агароджаная будоўля. Вартавыя сабакі, вокрыкі... Прыкладна як у зоне. Але яны салдаты. У іх чыстыя пасцелі і раз на тыдзень лазня.

Тады там працавала камісія ў складзе 12 чалавек, і я 10 дзён вывучаў парадкі ў часці. Разам з салдатамі я абедаў, хадзіў у лазню, на будоўлю, гутарыў з імі, адным словам — прападаў у дысбаце цэлымі днямі. Мне адкрылася многае з таго, што хацелі схаваць, і камандаванню гэта, самі разумееце, мала падабалася. Мае выступленні ў ротах праводзіліся пад наглядам афіцэраў, і ўрэшце на мяне куды трэба наскардзіліся. Давялося тлумачыцца з Іваноўскім.

— Табе сапраўды трэба — хадзіць туды?

— Трэба, — адказаў я.

І далей ужо сустракаўся з дысбатаўцамі без наглядчыкаў.

Адступленне першае.

У дзяцінстве (а прайшло яно ў вёсцы пад Масквой) я гадаваў трусоў. Я любіў гэтых звяркоў, гуляў з імі і зусім не задумваўся пра іх, так сказаць, лёс. Неяк да нас прыехаў госць са сталіцы, і бацька, палічыўшы, што я дастаткова дарослы, дае мне нож і кажа: "Зарэж труса, здымі з яго шкуру, выпатрашы і дай маме, хай згатуе". Я ведаў, што перш трэба стукнуць труса малатком па галаве, каб аглушыць. І калі я зрабіў гэта, у труса з вачэй пацяклі слёзы... Я кінуў нож, і, мабыць, з той пары ў мяне ў крыві — заступацца за безабаронных і слабых.

Тэма жорсткасці, дабра і зла прывяла мяне да справы Берыі. Напісаў я ліст міністру ўнутраных спраў Шчолакаву, мяне пераадрасавалі да Кручкова, потым у ваенную калегію Вярхоўнага суда СССР. Мяне вадзілі па крузе, і толькі дзякуючы маскоўскім сябрам я ўрэшце атрымаў 29 тамоў гэтай засакрэчанай справы. Працаваў я ў спецыяльным пакоі з васьмі раніцы да васьмі вечара, на адной вадзе. Дакументальная кніга, якой я аддаў 5 год жыцця, выйшла ў 1991 годзе і мае назву "Арестовать в Кремле".

Пасля праверкі па маёй запісцы быў вызвалены з пасады камандзір батальёна і некалькі камандзіраў рот. Туды прыйшлі новыя людзі. Я мог са спакойным сумленнем займацца службай і пісьменніцкай справай. Але штосьці не давала мне пакінуць іх, нават тады, калі я пайшоў у запас. Мне камандаванне вызначыла дзень — пятніцу, і ў гэты дзень я меў магчымасць дзве з паловай гадзіны правесці з асуджанымі. Першыя нашы тры сустрэчы яны толькі слухалі. Я расказваў пра літаратуру, пра мастацтва, пра сваю лётную практыку, пра тое, як паводзіць сябе ў грамадскім транспарце... Пра што заўгодна. Потым яны разварушыліся; ажылі і пачалі задаваць пытанні. Я дазволіў ім пісаць ананімныя запіскі. Перш праходзіла па 3-4, а пасля мяне закідалі імі. За гэты час у мяне іх шмат сабралася, я іх берагу...

Салдаты не проста асвойталіся, яны адчулі, што я з імі, што я не чужы. Здаецца, я быў цікавы ім як асоба, як чалавек. Так што мы ўзаемна раскрываліся.

Фота А. МАЦЮША

Адступленне другое.

Тры мары ў мяне было. Першая — стаць лётчыкам, і яна збылася. Другая — пакланіцца праху Талстога, Пушкіна, Ясеніна. Я пабываў на іх магілах. І трэцяя запаветная мара — пабываць у Эрмітажы і Луўры. У мінулым годзе сын мне падараваў пуцёўку ў Францыю, і я пабываў там з ім і з унукам. Каля Луўра я знайшоў цікавага субяседніка-француза, які вывучаў рускую літаратуру. Ён працытаваў мне выказванне Альберта Эйнштэйна: "Дастаеўскі даў мне болей, чым Гаўз" (Гаўз — класічны фізік). І я неяк па-іншаму паглядзеў на сваю пісьменніцкую працу. Ва ўсё, што робіцца ад душы, і ўкладзена душа. Інакш ні літаратура, ні мастацтва не хвалявалі б людзей...

Акрамя славутага музея, мне давялося пабываць у адной з парыжскіх школ. Аказалася, у пачатковых класах дзяцей там вучаць не толькі чытаць і лічыць, але найперш — як паводзіць сябе, як любіць і аберагаць прыроду і быць цярплівымі з акаляючымі людзьмі. Скажыце, хто і дзе ў нас гэтаму вучыць?! Ну, не дысбат возьмем, звычайных нармальных навучэнцаў ПТВ (я пабываў у шмат якіх мінскіх вучылішчах). Каб яны паслухалі кагосьці хоць 20 хвілін, выкладчыкі перакрывалі ўваходы ў актавую залу.

У параўнанні з імі савецкія дасбатаўцы проста акадэмікі. У ПТВ не задаюць пытанняў, бо не могуць слухаць. Проста не ўспрымаюць. Мяне, праўда, яны слухалі паўтары гадзіны, бо я ўзяў з сабой лётны шлем і так званы ВКК — камбінезон, у якім лётаў у космас Гагарын. Я цікавіўся іхняй праграмай, яна не прадугледжвае выхавання. Хто склаў і зацвердзіў такія праграмы? Калі браць па высокім рахунку, то наша Міністэрства адукацыі павінна называцца міністэрствам "адукацыі і выхавання"...

Пра што б я з імі ні гутарыў, я стараўся абапірацца на жыццёвыя факты. Была, напрыклад, запіска па Купрыну, і я расказаў ім, як калісьці мы, школьнікі, сустракалі Купрына, калі ён вярнуўся з-за мяжы і прыехаў адпачываць у Галіцына (гэта побач з нашай вёскай). Я расказаў ім пра алею Анны Керн у Міхайлаўскім, пра кавалак старога дрэва, які прывёз адтуль на памяць. Я расказаў ім пра яе дзённікі, пра незвычайны лёс гэтай жанчыны, якая ўсё жыццё кахала Пушкіна. "Помнік Пушкіну павезлі!" — сказаў ёй, старэнькай, муж. "Цяпер я магу памерці", — адгукнулася яна, і ноччу яе не стала...

Я чытаў ім на памяць вершы Ахматавай і Цвятаевай. Былі выпадкі, калі яны апладзіравалі стоячы...

Ім патрабавалася духоўная ежа. Сякія-такія веды былі — сярэднія школы пазаканчвалі. У запісках яны пыталіся пра сталінскія часы, пра маё стаўленне да дэмакратыі, пра пошукі Янтарнага пакоя, пра загадку смерці Ясеніна і пра многае іншае. Я зразумеў, што патрэбен ім — і што мяне аднаго недастаткова. Тады я склаў праграму выхавання, у якой ішоў ад нуля — ад культуры паводзінаў. Вынес гэтую праграму на абмеркаванне рэспубліканскай грамадскай камісіі па шэфстве над Узброенымі Сіламі. Яе пакрытыкавалі — і зацвердзілі. І я прывёў у Масюкоўшчыну, у будбат ва Уруччы, у батальён аховы Міністрэства абароны кампазітараў, пісьменнікаў, артыстаў, ветэранаў, эстрадныя ансамблі. Не ўсіх, скажу шчыра, успрымалі. Падчас гаварылі: "Гэтых болей не прыводзьце". Для іх не існуе статуса, пасады, звання — толькі сам чалавек, які ён ёсць.

Адступленне трэцяе.

Мне пашчасціла нарадзіцца ў незвычайных мясцінах. У трох кіламетрах ад нашай вёскі — дача Ганібалаў, побач — памесце князя Галіцына, дзе жылі ў свой час Напалеон і Марына Мнішак, дзе ля царквы пахаваны брат Пушкіна. Гэта зямля, асвечаная культурай і дваранскімі традыцыямі. Асаблівая зямля...

У маім жыцці быў чалавек, якога я не магу ўспамінаць без душэўнага хвалявання. Гэтая мая першая настаўніца і дырэктар школы Вера Васільеўна, нашчадак графоў Разумоўскіх, якія стаялі ля вытокаў расійскай адукацыі. Гэта яна выхавала ўва мне любоў да паэзіі. Калі ў вайну памёр мой бацька (нас у мамы засталося трое, мне, старэйшаму, было 13 год), яна вяла нас да сябе дамоў і карміла супам. Калі я атрымаў свой першы ордэн Баявой Чырвонай Зоркі, я заціснуў яго ў руцэ і падумаў: "Гэта ордэн на дваіх". Я меў на ўвазе яе, сваю настаўніцу. Адна з першых маіх публікацый у "Комсомольской правде" была прысвечана ёй.

Трэба сказаць, што вопыт выхаваўчай работы ў мяне ўжо быў. 8 год я працаваў лётчыкам-інструктарам Армавірскага вайскова-авіяцыйнага вучылішча (якое і сам заканчваў). А ў Грозным вучыўся на інструктара. Там мы вывучалі педагогіку (300 гадзін) і псіхалогію (200 гадзін). Разумныя былі начальнікі ў былой Савецкай Арміі...

Усё, што я расказаў пра свае кантакты з асуджанымі салдатамі, тычылася часоў ранейшых. Цяпер кантынгент іншы. Параўнайце лічбы: на мільён ваеннаслужачых былой Савецкай Арміі (Германія, Польшча, Прыбалтыйскі округ, Беларусь) прыпадала 1100 асуджаных. Зараз на 85 тысяч беларускай арміі — 400. Заўважаеце рост? У мінулым годзе па адной толькі Гомельскай вобласці зарэгістравана 1800 злачынстваў, учыненых падлеткамі. Быў выпадак, калі ў Мінску ў групавым згвалтаванні ўдзельнічаў 12-гадовы хлапчук...

Рэзка ўпаў адукацыйны ўзровень тых, хто трапляе ў дысбат і будбат. Ёсць такія, што не прачыталі ніводнай кнігі. Я ім кажу: "Назавіце хаця б трох сучасных беларускіх пісьменнікаў". Назвалі аднаго Танка. Ну як не сорамна? Вы ж беларусы, гэта мне, русаку, можна не ведаць... Коласа не змаглі назваць. Пра Быкава не чулі. Тады я прынёс ім "Вянок" Максіма Багдановіча, расказаў пра яго жыццё, пра раннюю смерць. Яны сядзелі, раскрыўшы раты. У бібліятэку цяпер ходзяць адзінкі, а між тым у іх мора вольнага часу. Невыпадкова ў Беларусі за апошнія гады закрыта паўтысячы бібліятэк. Нідзе ў СНД такога няма. Кандыдаты ў дысбат гадуюцца ў школах, у тых жа ПТВ, у гарадскіх дварах... Калісьці пры кожным ЖЭСе ці домакіраўніцтве быў педагог-арганізатар. Дзе яны цяпер? У нас 120 тысяч супрацоўнікаў міліцыі, а парадку ўсё роўна няма, бо перш трэба выхаваць маладога чалавека, а пасля патрабаваць законапаслухмянасці.

Адступленне чацвёртае.

Зрэшты, балбесаў паўсюль хапае. У горадзе Х'юстан (штат Тэхас) я зайшоў на ўрок матэматыкі. Усе працуюць, а два хлопцы ляжаць на падлозе. Не хочуць вучыцца, тлумачаць мне. Дык адлічыце іх са школы! Аказалася, што пры адлічэнні вялікі штраф плацяць і бацькі, і сама школа. У нас да восьмага класа цягнулі за вушы без усялякіх штрафаў.

— Назавіце двух амерыканскіх пісьменнікаў сярэдзіны XX стагоддзя, — кажу я ім.

Маўчанне. Не назвалі нават Фолкнера і Хемінгуэя. Не прыпомнілі ніводнага сусветнай вядомасці кампазітара любога стагоддзя. Усе памяшаліся на року. Што ў такім разе робіць урад? Яны абавязваюць вайсковыя часці займацца гэтымі невукамі, для чаго адлічваюць і спецыяльныя сродкі. Для далейшай адукацыі ствараюцца гурткі па інтарэсах. Тая самая навука, толькі ў іншай, больш вольнай і займальнай форме.

І яшчэ адзін прыклад. У 1983 годзе з генералам Іваноўскім паляцелі мы ў Казахстан на сакрэтны ракетны палігон. У гарнізоннай бібліятэцы прагладаю кнігі. Гляджу на "Б" — Быкаў. Два томікі, зачытаныя да дзірак, да трухі. Папрасіў адзін для аўтара, а ён ім выслаў пяць новенькіх.

Раней у дысбат траплялі за дызерцірства (туркмены, узбекі), за бойкі, скажам, паміж армянамі і азейбарджанцамі. Зараз першае, за што сюды трапляюць, — крадзяжы. Стаіць на пасту, выламаў дзверы, прадае абмундзіраванне. Другое — бойкі, калі напрыклад, беларусы-заходнікі б'юць гомельскіх. І трэцяе — уцёкі, дызерцірства. Зараз і запіскі іншыя. Расказваю ім пра вядомую, паважаную артыстку, а яны пытаюцца: "А якая яна ў ложку?". Юныя цынікі, перасычаныя жаночым целам к сваім 18-ці. А пра каханне ўсё роўна любяць слухаць, хоць і гыгыкаюць. Раней мне ўвогуле давodзілася спавядаць іх. Так, так, не здзіўляйцеся! У амерыканскіх адпаведных установах для гэтага існуюць капеланы. Застаешся з вока на вока, і хлопец расказвае ўсё, што набалела. Сёння ў іх амаль няма такой патрэбы.

...Некалькі гадоў таму ў мяне ўкралі новенькую "Волгу", на яе пайшоў увесь ганарар за кнігу, ды яшчэ пяць тысяч пазычыў. Я, натуральна, у шоку, сям'я таксама. Не памятаю, як я трапіў у наш мастацкі музей. А я часцяком там бываў, мне вельмі падабаецца партрэт княжны-грузінкі. Апомніўся я якраз перад гэтым партрэтам. Адбыўся цуд: гэтая княжна забрала ўсю чарнату з душы і дала мне сілу. З музея я выйшаў іншым чалавекам. Падчас і думаю: вось каб мы маглі гэтак жа забіраць у моладзі адмоўную энергію і даваць ёй станоўчую, стваральную...

З запіскі асуджаных. "Уважаемый тов. генерал! Огромное, преогромное Вам спасибо за интереснейшую беседу. Беседу о самом главном в жизни человека... Пускай Господь поможет Вам в Вашем благородном деле. От 4-ой роты".

Запісала Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Пасляслоўе. Я збіралася гутарыць з Сульянавым-пісьменнікам, а адкрыла для сябе Сульянава-педагога, самабытную асобу, высакароднага чалавека, які аддае салдатам не толькі вольны час, але і часцінку душы. Ёсць спакуса і іншых творцаў заклікаць да чагось падобнага, але спыняе разуменне, талент педагога, — адзінкавы, ён не тыражуецца, і аднаго жадання тут недастаткова. Няма сумнення, што праблемы, паднятыя Анатолем Канстанцінавічам, надзвычай сур'ёзныя і вартыя ўвагі грамадскасці.

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Газету рэдагавалі:

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 4449
Нумар падпісаны 5.9.1996 г.
Заказ 5019/Г

П 123456789101112
М 123456789101112